REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul II, (74), Nr. 3, IULIE—SEPTEMBRIE, 1992

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

Pag.

STUDII ŞI ARTICOLE

SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

REVISTA TEOLOGICĂ

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI

3

SERIE NOUĂ, Anul II, (74), Nr. 3, IULIE—SEPTEMBRIE, 1992

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI

SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ
ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
CENTRUL MITROPOLITAN SIBIU, STR. MITROPOLIEI, Nr. 24

BOTEZUL *ca chemare la asemănarea cu Hristos. Consecinţele Botezului asupra vieţii ecleziale şi morale* (implicaţii catehetice şi misionare).

Botezul şi Euharistia sunt inima Liturghiei Bisericii Ortodoxe şi a pietăţii ei. De la început va trebui să spunem că Botezul este mai mult decît uşa celor şapte taine. Botezul este izvorul din care curge „viaţa în Hristos". Spiritualitatea ortodoxă este integral sacramentală, iar Botezul este una din dimensiunile ei. În virtutea actualizării neîntrerupte a tainei lui Hristos în Biserică, tot ceea ce are umanitatea Domnului, Care a venit pe pămînt, a pătimit şi a murit, a înviat şi s-a înălţat la cer, trece şi asupra celor botezaţi. Toată existenţa creştină, de la naşterea cea din apă şi din Duh şi pînă la învierea cea de obşte, este determinată de comuniunea în moarte şi viaţa cu Hristos. E vorba despre comoara pe care o păstrăm în vase de lut (cf. II Cor. 4, 7).

Sfinţii Părinţi ne învaţă că Botezul este de pe acum o „mică înviere", nemurirea autentică a sufletului, Euharistia fiind chiar taina Celui Înviat. Devenind o făptură baptismală, moartea însăşi ne rămîne în urmă, căci înaintea noastră sînt Paştile, adică trecerea de pe pămînt la cer.

În tratarea subiectului de faţă ne aflăm în faţa a două probleme de seamă pe care le ridică, în Ecumenism, Botezul ca taină a credinţei şi a mîntuirii noastre în Hristos. Prima priveşte relaţia dintre Botez şi Moartea şi Învierea Mîntuitorului, ca o relaţie clar afirmată de tradiţia liturgică răsăriteană, cu consecinţe imediate în viaţa creştină, cum ar fi chemarea la asemănarea noastră cu Hristos.

A doua problemă se referă la relaţia Botezului cu Biserica în întregul ei. Vorbim de probleme, numai pentru că explicarea Botezului ca început şi temelie a vieţii creştine nu s-a menţinut în cursul vremii pe linia înţelegerii creştine primare. De aceea, o înţelegere corectă, ecumenică, a acestor teme se impune cu necesitate.

I. BOTEZUL CA IZVOR AL UNEI VIEŢI NOI ŞI AL UNEI VOCAŢII NOI

1. *Viaţa creştină întru asemănarea morţii şi a învierii lui Hristos.*

Taina Sfîntului Botez realizează începutul vieţii creştine. În Botez ne unim cu Hristos şi devenim o „creatură nouă". Sîntem aevea mădulare ale trupului lui Hristos, organe duhovniceşti ale Sfintei Biserici. E vorba despre un început ce se descoperă ca o noutate absolută. Căci a primi Botezul înseamnă, în gîndirea creştină primară, a fi născut din Dumnezeu (Ioan 1, 13; Ioan 5, 4; Ioan 3, 5), a fi creat sau zidit pentru a doua oară. Altfel spus, este o retopire integrală a plasmei umane şi o refacere a ei în „Duhul lui Hristos", afirmaţie ce depăşeşte în valoare orice idee a unei simple restaurări vitale a naturii noastre *ante peccatum*. Denumirile acestei taine, precum *renaştere, baie, pecete, haină, dar, iluminare* etc.... departe de a fi concepute în Tradiţia ortodoxă ca nişte simboluri, desemnează toate diferitele aspecte concrete ale naşterii făpturii umane din Dumnezeu. Faptul unei existenţe noi, pe care o dobîndim prin Botez, constituind o a doua origine a noastră, înzestrată şi ea cu o finalitate proprie, ceea ce înseamnă o nouă aptitudine şi o nouă vocaţie, îl afirmă Mîntuitorul, îl explicitează Sfîntul Apostol Pavel şi îl dezvăluie, pe măsura înţelegerii noastre, aproape toţi Sfinţii Părinţi.[1]

---

1 Referirile noastre privesc perioada patristică dar şi cea post-patristică, în special pe Sfinţii Grigore Palama şi Nicolae Cabasila. Ne raportăm mai ales, la Sfinţii Părinţi Răsăriteni.

Considerînd Taina Sfîntului Botez drept o naştere-înviere, într-un sens absolut, ce nu are nimic din sincretismul precreştin, de nuanţă şi esenţă platoniciană, o raportăm la tot ceea ce a săvîrşit şi săvîrşeşte încă pentru noi Hristos Mîntuitorul. Botezul este comuniune cu Hristos, adică comuniune cu „destinul Lui", cu moartea şi Învierea Lui.[2]

Spre a reda realitatea tainică a unirii cu Hristos, Sfîntul Apostol Pavel întrebuinţează diferite expresii: a boteza „în Hristos" (Rom. 6, 3; Gal. 3, 27); a boteza „în numele Domnului Iisus" (I Cor. 1, 13; 6, 11) etc. Dar Sfîntul Apostol merge şi mai departe spunînd: „Au nu ştiţi că oricîţi ne-am botezat în Iisus Hristos, în moartea Lui ne-am botezat?" (Rom. 6, 3). Şi „fiind împreună-îngropaţi cu El prin Botez aţi fost împreună-înviaţi (cu El)... şi v-a făcut să trăiţi împreună cu El" (Col. 2, 12—13).[3]

Potrivit acestor expresii pauline, în cuprinsul acestei taine se conturează doi poli opuşi, unul este cel al morţii-îngropare, iar celălalt este al morţii-înviere, marcînd însă două centre de atracţie cu o legătură interioară între amîndouă. Mielul lui Dumnezeu s-a jertfit pentru noi pentru a ne scăpa de moartea cea veşnică, dar a şi Inviat, pentru a ne face părtaşi, încă de pe acum, la preamărirea Sa.

Surprinzînd în adîncime acest adevăr, Sf. Nicolae Cabasila va rezuma într-un cuvînt o întreagă gîndire răsăriteană privitoare la acest subiect: „prin moartea Sa, Domnul ne-a dăruit puterea de a omorî păcatul, iar prin Învierea Sa ne-a dăruit moştenirea vieţii celei noi".[4] În mod real sîntem îngropaţi „întru asemănarea morţii Lui", precum în mod real sîntem părtaşi ai Învierii Lui. Pentru a sublinia acest simbolism real şi eficace, care poartă o amprentă paulină, tradiţia noastră pune un accent major pe legătura dintre Botez şi Paşti, descoperind caracterul pascal al Botezului şi conţinutul baptismal al Paştilor.[5]

Dacă cuvintele care definesc Taina Botezului, în creştinism, îşi păstrează relaţia cu simbolismul morţii şi al Învierii, datorită ritului care pretinde scufundarea catehumenului în apă şi scoaterea lui din aceasta, înţelesul autentic al Tainei alunecă tot mai mult, începînd cu perioada scolastică, în afara realismului tradiţional. Explicarea raţională dată acestui mister se reduce la ideea suprimării păcatului originar şi la cea a dobîndirii harului baptismal.

Ce poate fi, aşadar, Botezul? Eliberarea de păcatul originar şi, în acelaşi timp, un mijloc al primirii harului divin, potrivit definiţiei: „un semn vizibil al unui har invizibil"?[6] Se înţelege, semnul despre care se aminteşte rămîne un simplu simbol, fără o legătură intimă cu Hristos, cu moartea şi Învierea Lui. Această nouă viziune la care ne referim face o distincţie între „formă" şi „conţinut", „semn", şi „realitate", după principii scolastice bine cunoscute. Ea a devenit de fapt, în Apus, problema teologiei sacramentale.[7]

Pentru a folosi unul din termenii de bază ai acestei teologii „forma" este aceea care face taina „validă", iar nu descoperirea a ceea ce se face valid în taină. Fiind preocupată de întrebarea: „ce este făcut valid în Botez?", ea înţelege taina în interiorul său, nu descoperă şi nu experiază o „epifanie" a lui Dumnezeu, lumea şi viaţa pe care le conţine şi le comunică ritualul acestei slujbe; nu face legătura imediată între puterea ei şi existenţa personală a celui ce o primeşte. De asemenea, aceeaşi teologie scolastică, după ce reduce noţiunea „formei" la cea de „validitate", alterează şi împovărează de fapt şi noţiunea de „esenţă" sau de „conţinut". A identifica harul baptismal cu „esenţa" ca realitate distinctă de „formă" înseamnă a privi darul

---

2 P. Lagrange, *Epître aux Romains,* 2 ed., Paris 1922, p. 75.

3 F.X. Durrwell, *La resurection de Jésus — mystère de salut.* Étude biblique, Nouvième édition, Édition Xavier Mappus, p. 49.

4 *Viaţa în Hristos,* P.G. 150, 493—494.

5 Fiind darul şi experienţa Învierii, Botezul este confirmarea Învierii lui Hristos, singura mărturie existenţială că într-adevăr Hristos a înviat şi comunică viaţa Sa înviată celor ce cred în El. A se vedea legătura strînsă între actele post-baptismale (procesiunea circulară a înconjurării cristelniţei) şi a celor din dimineaţa Invierii (înconjurarea bisericii).

6 În general, formulă din toate manualele noastre de Dogmatică.

7 La autori ca Salaville, Dom. Chardou, P. Batiffol aflăm şi alte puncte de vedere.

lui Dumnezeu din perspectiva unei autosuficienţe, înseamnă a abuza de nişte termeni, care în cele din urmă devin simple formule.[8]

E adevărat, aparent nu s-a schimbat nimic în definirea acestei esenţe ca har. Numai că termenul şi-a pierdut ceva din semnificaţia lui primară. Scolastica a ajuns să conceapă harul ca o realitate distinctă şi de Dumnezeu şi de om, considerîndu-l o substanţă creată.[9] El nu mai este decît o putere salvatoare ce se împărtăşeşte omului, izvorînd din actul salvator al Mîntuitorului şi, ca atare, numai alegoric este expresia morţii şi Învierii Domnului. De vreme ce accentul cade pe afirmaţia: Harul Botezului este necesar pentru mîntuire, interesul pentru conceptul de moarte-înviere dispare. Datorită acestei învăţături, credinţa, împreună cu pietatea, încetează să considere şi să experimenteze Botezul ca un eveniment pascal al „înnoirii vieţii", taina însăşi fiind văzută ca o distribuţie a harului divin, într-un mod abstract şi formal.

Consecinţele acestui punct de vedere se răsfrîng asupra întregii vieţi creştine. Acestui mod de însuşire a harului baptismal îi corespunde ideea de obligaţie sau de datorie, iar nu aceea de vocaţie. Relaţia baptismală cu Hristos, avînd un caracter distributiv-juridic, se întemeiază pe o normă.[10]

Binele însuşi, ca idee centrală a vieţii umane şi sursă a tuturor evaluărilor vitale, rămîne în fond un bine normativ. A urma pe Hristos, în cazul de faţă, nu înseamnă altceva decît a te conforma unei norme morale pe care a întrupat-o Mîntuitorul, venind în lume şi arătîndu-ţi calea mîntuirii. Cu tot sporul de înţelegere şi lumină pe care Hristos îl imprimă astfel legii, asemănarea cu Hristos — imitatio Christi — nu depăşeşte limitele conformismului legal vechitestamentar. Cîtă vreme binele se află sub lege, el este doar binele pe care omul îl cunoaşte după cădere, un bine din care lipseşte sîmburele de foc al prezenţei divine, deşi prezenţa divină nu dispare total.

Potrivit celor spuse de către Sfîntul Pavel, legea însăşi este o probă că omul s-a depărtat de Dumnezeu, ceea ce şi explică neputinţa de a transforma natura umană, de a o înnoi în sensul real al cuvîntului.[11]

În tradiţia ortodoxă, lucrurile se prezintă altfel. Viaţa creştină se descoperă drept o autentică asemănare cu Hristos. Botezul este cu adevărat „îmbrăcarea în Hristos". „Cîţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi îmbrăcat". (Gal. 3, 27). Îmbrăcarea exprimă unirea cea mai strînsă cu Hristos. Căci numai aşa ne facem „împreună odrăsliţi" (Rom. 6, 5) cu El. Baza indistructibilă a unirii noastre cu Dumnezeu o formează faptul că sîntem uniţi cu Hristos atît după har, cît şi după identitatea umanităţii, fapt pe care nu-l mai înţelege teologia scolastică. Exegeza pe care o face Sfîntul Ioan Gură de Aur la Gal. 3, 27 este concludentă în această privinţă. De ce nu a zis oare (Apostolul): Cîţi în Hristos v-aţi botezat, din Dumnezeu v-aţi născut?", căci acesta ar fi fost rezultatul firesc al ideii! Ceea ce el exprimă, însă, aici, este un lucru foarte înfricoşător. Dacă Hristos este Fiul lui Dumnezeu, iar tu te-ai îmbrăcat în El, avîndu-l în tine şi identificîndu-te cu El, te-ai ridicat la o afinitate cu El şi te-ai făcut la fel".[12]

Aceasta înseamnă, în primul rînd, că prin unirea noastră după fire cu Fiul Său, Dumnezeu a binevoit să dea unirii noastre cu El, prin har, o temelie intimă şi definitivă. Deoarece comuniunea noastră cu Hristos, după umanitate, este temeiul comuniunii noastre cu Hristos, prin har, cele două uniri deşi sînt deosebite, sînt ne-

8 A. Schmemann, *Of Water and the Spirit: A Liturgical study of Baptism*, 1974, p. 56—59.

9 A se urmări conţinuturile aşa-zisei dispute „palamite" dintre teologii ortodocşi şi cei romano-catolici din secolul al XIV-lea dar şi urmările acestor două poziţii în teologia contemporană. În acest sens, Pr. Conf. Ilie Moldovan, *Învăţătura despre energiile divine necreate în preocupările ecumeniste contemporane"* în „Mitropolia Banatului" XXVIII (1983), nr. 3—4, p. 132—154.

10 Ch. Yannaras, *La liberté de la morale*, trad. J. Touraille, Géneve, 1982, p. 125—158.

11 W. Gutbrod, *Das Gesetzt im alten Testament*, in Theol. Wörterbuch zum N.T., Hrsg. v. G. Kittel, tome 4, pp. 1029 sq.

12 Com. la Galateni, P.G. LXI, 656.

despărţite. Numai prin amîndouă, privite laolaltă, ni se descoperă viaţa creştină întru asemănarea lui Hristos. Prin unirea după fire cu Hristos, neofitul are posibilitatea unică şi total nouă de a muri cu adevărat în Hristos şi cu Hristos, ca şi de-a învia cu adevărat în Hristos şi cu Hristos, ca astfel să poată „umbla întru înnoirea vieţii".[13]

Asemănarea însăşi, descoperită şi exprimată ca realitate baptismală, este harul divin, al cărui înţeles şi scop este de a transcende şi de a vindeca toată ruptura dintre „formă" şi „esenţă", de a uni cu adevărat umanul cu divinul „întru înnoirea vieţii". Observăm, totodată, că noţiunii de analogie sacramentală scolastică, îi ia locul noţiunea de transparenţă, al cărei corespondent este învăţătura despre energiile divine necreate.

În virtutea Botezului, fiecare creştin primeşte forma lui Hristos, prin întipărirea în fiinţa lui a „chipului Fiului lui Dumnezeu" (II Cor. 4, 4). După o expresie paulină, el devine „o scrisoare a lui Hristos" (II Cor. 3, 3).

Fiul iubit al Tatălui îi smulge din adîncul fiinţei inima de piatră şi o înlocuieşte cu o inimă de carne. Pe această tablă de carne a inimii, Hristos Domnul îşi imprimă nu doar noua Lui lege ci afinitatea proprie prin care se imprimă pe Sine Insuşi. Îmbrăcat în Hristos neofitul îmbrăţişează chipul Domnului, chip care se lipeşte de el, „mai mult decît pielea care îi acoperă corpul", după o expresie a lui Nicolae Cabasila.[14]

Viaţa nouă este fondată pe iubirea divină supremă, pe o legătură ce uneşte sufletul cu această iubire, pentru a fi mai puternică decît orice suferinţă şi chiar decît moartea. De fapt este vorba despre iubirea care constituie cel mai de preţ dintre toate darurile Sfîntului Botez. Binele, la rîndul său, nu poate purcede decît din această iubire. În lege, după cum am văzut, binele se rupe de fiinţă şi nu poate să o schimbe. În Hristos însă, binele este un dar prin care Dumnezeu reia legătura cu viaţa, triumfă asupra oricărei rupturi, introducînd binele existent în interiorul firii. Dezrădăcinînd răul şi păcatul, eliberează omul din jugul legii.[15]

Mîntuitorul, jertfindu-se din iubire şi Înviind prin puterea Sfîntului Duh, este adevăratul nostru eliberator. Mîntuirea înseamnă o transmitere a darurilor crucii şi Învierii, după cum înseamnă o răsturnare fundamentală a judecăţilor noastre morale. E vorba despre o morală teandrică, o morală care pune bazele vocaţiei creştine. În actul moral nu este numai omul care lucrează, ci şi Dumnezeu, nu este numai Dumnezeu, ci şi omul potrivit cuvîntului Sfîntului Apostol Pavel: „Dumnezeu este Cel care lucrează întru voi, şi ca să voiţi şi ca să săvîrşiţi, după a lui bunăvoinţă" (Filip. 2, 13). Odată cu aceasta şi ruptura sau opoziţia dintre Dumnezeu şi om din interiorul legii este înlăturată.

Hristos Domnul care locuieşte în noi, devenind principiul lăuntric al vieţii noastre, se află şi în afara noastră, descoperindu-ni-se ca un model de viaţă suprem. Unirea baptismală cu Hristos nu este numai temelie şi izvor, ci este şi ţintă şi scop al vieţii noastre şi al acţiunii noastre. Viaţa istorică a lui Iisus este concretizarea desăvîrşită a sfinţeniei divine, dacă în interiorul nostru se află Hristos, lucrarea Lui urmează să se concretizeze într-o viaţă asemănătoare şi în afara noastră.[16]

Darurile cu care El ne înzestrează lăuntric devin porunci a căror împlinire sînt roade ale sfinţeniei. În acest sens, imitarea lui Iisus, identică cu împlinirea poruncilor Lui, este singura cale morală de concretizare şi dezvoltare a harului, prin care participăm la viaţa lui Hristos. Sfinţii Apostoli, mai întîi se socotesc pe ei următori sau imitatori ai lui Hristos şi îndeamnă pe credincioşi să umble şi ei aşa cum a umblat Iisus, să fie sfinţi, aşa cum sfînt a fost El (cf. I Ioan 2 6; 3, 7; I Cor. 11, 1; Ef. 5, 1).

---

13 A. Lemonnyer, *Théologie du Nouveau Testament*, Paris, 1928, p. 160, H. Sasse, *Jesus Christus der Her. Das Mysterium Christi*, Berlin, 1931, p. 120.

14 P.G. 150, 495; Expresia mai apare şi la Dionisie şi Macarie Egipteanul, dar într-un alt context.

15 Ch. Yannaras, *op. cit.*, p. 43—57.

16 Jean Chrysostom, *Huit catéchèses baptismales inédites*, texte critique, trad. A. Wenger, Paris, 1957, III, p. 16—17.

Martirii, la rîndul lor, sînt „imitatori", căci (lui Hristos) ne închinăm pentru că este Fiul lui Dumnezeu, iar pe mucenici ca ucenici şi următori ai Domnului după vrednicie îi iubim, ai căror părtaşi şi împreună ucenici să fim şi noi", se spune în martiriul Sfîntului Policarp (XVII).[17]

Martiriul este o stare teopatică, este starea celor aleşi pentru care iubirea este mai puternică decît suferinţa. El ne explică pe viu în ce constă propriu-zis imitaţia lui Hristos, nu urmîndu-L doar pentru a copia faptele Lui. A muri pentru a demonstra ceva, face ca acest act să conţină un element străin, de utilitate sau pietism, care îl impurifică.[18] Atunci cînd fanaticii sînt mînaţi de dorinţa de a muri, crezînd că astfel vor fi asemenea lui Hristos, cedînd unui impuls ce nu rare ori întunecă sufletul prin manifestări pietiste sau chiar isterice, apare impuritatea. Asemănarea cu Hristos nu provine din fondul nostru moral natural, ci din propriul ei fundament transcendent. Ea semnifică participarea la ceea ce este etern, la fiinţa noastră rezidită în Hristos prin Sfîntul Botez. În sensul acesta ea este iubirea în acţiune, este manifestarea virtuţii, iar în cazul martiriului, este proba strălucitoare, prin foc, prin sabie şi prin tot felul de violenţe, că cel care Il urmează pe Hristos, Îl cunoaşte şi Îl iubeşte dincolo de orice este de cunoscut şi de iubit în această lume.

2. *Darurile şi vocaţia baptismală.*

Afirmînd adevărul că viaţa creştină este viaţa lui Hristos în noi, precum şi viaţa noastră în Hristos, afirmăm, în acelaşi timp, identificarea noastră cu umanitatea Lui, precum şi ridicarea noastră la o afinitate cu El, cum se exprima Sfîntul Ioan Gură de Aur. Aflîndu-ne în Hristos, care este Împărat, Profet şi Preot, sîntem făcuţi şi noi, după ce am primit Botezul, împăraţi, profeţi şi preoţi. Potrivit tot cuvintelor marelui Hrisostom, „noi posedăm din plin nu numai una, ci toate aceste trei demnităţi".[19] Ele sînt cele dintîi daruri ale Botezului şi în raport cu ele ne dăm seama de vocaţiile fundamentale ale celor născuţi din apă şi din Duh. De asemenea, tot prin ele ne dăm seama de spiritualitatea nouă ce se creează traducînd aceste vocaţii în manifestările concrete ale vieţii.

a) În ce priveşte demnitatea împărătească, ne raportăm la cuvintele Apocalipsei: „(Hristos) ne-a făcut pe noi împăraţi-preoţi ai lui Dumnezeu şi Tatălui Său" (Apoc. 1, 6). Dar şi la Sfîntul Apostol Petru, care zice că în Hristos noi am devenit „preoţie împărătească" (I Petru 2, 9). Renăscîndu-l pe om din apă şi din Duh, Botezul îl recreează ca domn, pentru că natura acestuia, din clipa primei ziditri, este de a fi domn al întregii făpturi: „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pămîntul şi-l stăpîniţi" (Facere 1, 28). În binecuvîntarea apei Botezului, aşa cum vom arăta în capitolul următor, întregul cosmos rezidit în Hristos este descoperit ca dar al lui Dumnezeu către om, ca împărăţie a omului, el însuşi renăscut.

---

17 *Ibidem*, Policarp XVII.

18 M. Schmidt, *Pietismus*, în R. 6.6, tome X, col. 372.

19 P.G. 47, 427 Ideea că cele trei demnităţi, de împărat, profet şi arhiereu aparţin creştinului prin Botez, o dovedesc şi nenumăratele referiri ce le fac Sfinţii Părinţi la trăsăturile primordiale ale omului, „creat după chipul Chipului" adică a Fiului lui Dumnezeu. Omul este împărat, profet şi preot prin însăşi structura lui, şi nu doar prin unele daruri exterioare naturii sale. Sfîntul Atanasie cel Mare, care face un studiu special al acestei teme, formulează ideea cu claritate: „În propriul Său chip El (Dumnezeu) i-a făcut pe ei (oamenii) dîndu-le, de asemenea, putere din puterea propriului Său Logos, astfel că rămînînd credincioşi Logosului, ca o umbră şi devenind raţionali (logikoi) au putinţa de a fi în stare să rămînă într-o stare de binecuvîntare", *Despre întruparea Cuvîntului* 3. P.G. 25, 101 B. După Sfîntul Grigore de Nissa, omul este suveran deoarece Hristos, în a cărui imagine a fost creat, este Atotputernicul Împărat şi Stăpîn: „Faptul că natura este o imagine a Naturii care domneşte peste toate lucrurile nu înseamnă altceva decît că de la început natura noastră a fost creată să fie suverană" *Crearea omului*, 4 P.G. 44, 136 BC; cf. *Despre Feciorie* 12, P.G. 46, 369 B.C.

Poate că felul cel mai bun de a defini acest dar este de a-l defini ca darul treziei, care în gîndirea răsăriteană este așezat totdeauna ca fundament esențial al spiritualității adevărate. Dar să nu anticipăm. A discerne și a înțelege nu înseamnă a cunoaște totul. „Nu este al vostru de a ști anii sau vremurile pe care Tatăl le-a *pus în stăpînirea Sa"* (*Fapte 1, 7*). Esențial însă rămîne faptul că „în Hristos", la Botez ni s-a dat darul profeției prin care am devenit martori ai lui Hristos, întrucît Hristos însuși prin moarte și înviere a devenit ultimul sens, conținut și sfîrșit a tot ceea ce există, dar și a tot ceea ce sîntem și facem.

Darul și vocația profeției aparțin, pe de o parte, firii umane restaurate în Hristos, dar aparțin totodată harului divin, prezenței și lucrării Sfîntului Duh în cel botezat. Darul însuși trebuie privit ca un mijloc de participare la o mare taină divină, în care apare un nou organ de percepție, odată cu spiritualizarea tuturor simțurilor umane, organ indispensabil scopului suprem de unire preafericită cu Hristos. Cunoașterea adevărului despre Dumnezeu și om, despre lume și ultimul ei destin, care ne face cu adevărat liberi, capabili de discernămînt și înțelegere, este în același timp, cunoașterea care ne permite să percepem direct divinul, devenit imanent, într-un fel, spiritului nostru. Deși avem de-a face cu o înțelegere intelectuală, din care este exclus orice mod concepțional, e vorba totuși de o experiență totalizatoare, prezentată în spiritualitatea ortodoxă drept epignoză sau cunoaștere harismatică plenară.[26] Senzația bucuriei spirituale care determină această cunoaștere ultimă este simțită de neofit încă de la ieșirea sa din apa botezului. În această clipă „raza divină" îi atinge în mod nevăzut sufletul, iar acesta cunoaște atunci pe Dumnezeu prin comunicare directă și dobîndește o cunoștință cu puteri transformatoare, dezvăluind astfel unirea sa „cu Hristos". Referindu-se la celebrul verset paulin: „Privind ca într-o oglindă mărirea Domnului ne prefacem în același chip" (II Cor. 3, 18), Sfîntul Ioan Gură de Aur ne spune următoarele: „De îndată ce sîntem botezați, sufletul nostru curățit de Duhul este mai strălucitor decît soarele și nu numai contemplăm slava lui Dumnezeu, dar primim și noi din acesta. Sufletul purificat de botez primește de la Duhul raza slavei, pentru a avea o astfel de strălucire proprie, încît numai Duhul Domnului poate să ne-o comunice".[27] Funcția iluminatoare a Duhului prezent în unda baptismală, apare de fapt în întreaga spiritualitate ortodoxă în prim plan. Pentru Sfinții Părinți, Botezul este lumină, iar strălucirea baptismală este înțeleasă ca viziune a slavei necreate, ca realitate spirituală, tainică, existențială, iar nu una inteligibilă sau simbolică. Luminarea sufletului în Sfîntul Duh este principiul „iluminator la toate gradele revelației". (Sf. Irineu) după cum este și principiul profeției ce anima pe orice neofit. El îl investește cu puterea de a fi în toate condițiile și situațiile, în toate vocațiile și profețiile, în folosirea tuturor aptitudinilor umane, totdeauna și peste tot, cu adevărat un martor al lui Hristos.

c) „Preoția împărătească" de care ne vorbește Sfîntul Apostol Petru (I Petru 2, 9), este misterul unui alt dar și al altei vocații pe care le dobîndește omul în Hristos. Demnitatea împăratului este să aibă putere și stăpînire, iar a preotului să aducă jertfe, devenind ca atare mediator între Dumnezeu și creație. Împreunarea acestor funcții, fapt datorită căruia împărăția este desăvîrșită în preoția generală, iar această preoție, la rîndul ei, se împlinește în domnia naturală, este expresia voinței esențiale a omului de a se afla în comunicare intimă cu Dumnezeu, aducîndu-i lui Dumnezeu ceea ce mai înainte încă a primit tot de la Dumnezeu. În sensul în care privim preoția împărătească drept un dar al Botezului, trebuie să înțelegem mai întîi de toate că preoția lui Hristos, ca și domnia Lui sau demnitatea Sa profetică, este bazată tot pe natura lui umană, fiind o parte integrală și o expresie a umanității Sale. Căci numai întrucît Hristos-Domnul este Noul Adam Restauratorul Omului perfect, este, pe lîngă Împărat și Profet și Preot, sacerdot al paradisului regăsit. Prin întruparea Sa, prin pătimirile Sale, dar mai ales prin autooferirea Sa lui Dumnezeu Tatăl pe Cruce pentru mîntuirea lumii, ca și în cer de-a dreapta Tatălui, Hristos ne-a descoperit dimensiunea preoțească a existenței noas-

---

26 Această idee vezi și la Urs von Balthazar, în *La Gloire et la Croix*, Aubier, 1965.

27 Om. VII la II Cor. P.G. X, 448.

tre.[28] Prin darul morţii şi al Învierii Sale pentru noi, El a restaurat în Sfîntul Botez preoţia noastră care nu este altceva decît puterea de-a aduce „trupurile noastre ca jertfă vie, sfîntă şi primită către Dumnezeu" (Rom. 12, 1) precum şi de a face din întreaga noastră viaţă „slujbă înţeleaptă duhovnicească" (Rom. 12, 1). Iată de ce ne spune Sfîntul Ioan Gură de Aur: „Milostenia, adică dispreţul faţă de arginţi, îi face pe oameni buni, le inspiră preamărirea lui Dumnezeu, le aprinde iubirea, le întăreşte curajul şi îi face preoţi investiţi cu un sacerdoţiu august şi plin de vrednicie. Omul milostiv nu are nici veşmînt sacerdotal, nici clopoţel, nici cunună, ci este îmbrăcat în roba binefacerii, care este cu adevărat veşmîntul cel mai potrivit preotului".[29]

Preoţia împărătească are eminamente un caracter comunitar. Taina Bisericii, taina Trupului lui Hristos, constă în faptul că noi sîntem Biserica, noi o alcătuim, întrucît Hristos se află în noi ca în mădularele Sale, şi, ca atare, deşi este deasupra noastră, prin caracterul ei cosmic şi istoric, nu este în afară de noi. Creştinismul constă nu în aceea că el dă fiecăruia posibilitatea „desăvîrşirii personale", ci în aceea că, credincioşilor le este încredinţată vocaţia să fie Biserică: „popor sfînt, preoţie împărătească, neam ales" (I Petru 2, 9). A descoperi şi a mărturisi prezenţa lui Hristos şi a Împărăţiei Lui în lume este pentru un neam o vocaţie în sensul deplin al cuvîntului, căci este un dar şi o misiune.[30] Cea dintîi primire a Sfîntului Duh se face prin Sfîntul Botez care ne încorporează în Hristos Înviat. În consens cu acest adevăr, este şi ideea că Botezul s-a încredinţat Bisericii, sacerdoţii înşişi fiind „preoţii Bisericii". Credinciosul nu se botează prin el însuşi. El se botează prin şi pentru comunitatea care îl primeşte în braţele sale, scoţîndu-l din apele sfinţite de Duhul lui Dumnezeu.[31] Sfinţenia însăşi nu este sfinţenia noastră, ci a lui Hristos care a iubit Biserica şi s-a dat pe Sine pentru ea, „pentru ca să o sfinţească... pentru ca să fie sfîntă şi fără prihană" (Ef. 5, 25—27). Sfinţenia credincioşilor este suprema vocaţie, descoperirea şi realizarea acestei sfinţenii eclesiale, a acestei sfinţenii pe care a primit-o în ziua Botezului şi în care este chemat a creşte şi a se afirma.

Ei nu ar putea să se afirme şi să se dezvolte în ea dacă nu ar avea-o ca dar dumnezeiesc, ca prezenţă a lui Hristos în ei prin Sf. Duh. Este şi motivul pentru care, în vechime, creştinii se numeau *sfinţi*.

II. CONSECINŢELE BOTEZULUI ASUPRA VIEŢII ECLESIALE IMPLICAŢII CATEHETICE, MISIONARE ŞI MORALE.

1. *Semnificaţia cosmică şi antropologică a noii creaţii.*

In Biserica Ortodoxă, Botezul Mîntuitorului Iisus Hristos în apele Iordanului este privit drept prefigurare a morţii şi învierii Domnului din ceasul preamăririi Sale. Ca atare este evaluat în funcţie de consecinţele sale cosmice şi antropologice. E vorba de un fapt al iconomiei divine ce a devenit unul din cele mai mari praznice din calendarul liturgic răsăritean, cunoscut în vechime, cu denumirea de Epifanie. Semnificaţia lui constă în arătarea Fiului lui Dumnezeu în lume, coborînd din Sînul Treimii, dar şi în consacrarea liturgică a întregii materii din care este alcătuită lumea, prin binecuvîntarea apei, datorită unei noi legături a Mîntuitorului cu lumea, în urma Învierii din mormînt.

Sfîntul Ignatie din Antiohia ne spune că Hristos nu a venit să schimbe materia „naturală" cu o materie „supranaturală" şi sacră, ci să o restaureze şi să o împlinească ca mijloc de comunicare cu Dumnezeu. Hristos Domnul a venit să rezidească lumea a venit ca prin învierea Lui să schimbe condiţiile ontologice ale existenţei noastre.[32]

Toate acestea sînt prefigurate cu anticipaţie la Bobotează (Epifania). Din mo-

---

28 J. Lécuyer, *La sacerdoce dans la mystère du Christ,* Paris, 1959, p. 21—39.
29 P.G. 50, 147.
30 Legătura între dar şi misiune are, în Ortodoxie, un caracter liturgic.
31 cf. Sf. Ioan Gură de Aur, Com. la I Cor., Om. 30, P.G. 41; 249—258.
32 cf. Sf. Ambrozie, *De excessu fratris sui Satyris,* 91, P.L. 16, 1341. Cf. *De sacramentis,* V, 26, P.L. 16, 453.

mentul în care Sfîntul Duh cobora la Epifanie peste apele Iordanului, iar la Cincizecime peste întreaga lume, lucrarea Lui nu însemna doar o acțiune purificatoare, ci manifestarea prezenței divine însăși în materie și în lume, prezență ce își exercită efectiv puterea sa iluminatoare și creatoare. Venirea (Parusia) Duhului la Botez inaugurează cu anticipație marea lumină a Împărăției, *in lumen super aquas exortum*, potrivit tradiției pe care o găsim la Iustin Martirul, Tatian, Efrem Sirul etc., și se continuă în întreg Răsăritul.[33]

Arătarea luminii în sensul de Epifania are la Sfîntul Apostol Pavel o semnificație eshatologică, fiind privită drept un preludiu al descoperirii lui Dumnezeu în mărirea Sa ultimă: „De acum mi s-a gătit cununa dreptății pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie ci și tuturor celor ce au iubit arătarea (Epifania) Lui" (II Tim. 4, 8). Este vorba aici despre o iluminare vizibilă tuturor, care cu siguranță este aceea a Taborului, observată de cei trei ucenici prezenți la Schimbarea la Față, dar și aceea a Învierii de care se împărtășesc toți cei care primesc Botezul. Dar prezența Duhului, după cum am mai spus, nu este numai iluminatoare și sfințitoare, ci și creatoare. În apa Botezului, lumea se creează din nou, iar această lume rezidită este Biserica. Într-adevăr, întreaga creație devine mărirea lui Dumnezeu, mijlocul manifestării Sale supreme, Epifania Sa. Apele creației, întunecate și pîngărite de cădere, care au devenit simbolul morții și al asupririi demonice, sînt acum descoperite drept apele Iordanului, ca surse și temeiuri ale ordinii creștine a lumii.[34]

Avînd ca punct de plecare Epifania, ni se deschide perspectiva înțelegerii Botezului ca act cosmic, eclesiologic propriu-zis și eshatologic. Cosmic, pentru că Botezul este taina noii creații, eclesiologic pentru că este taina Bisericii, în sensul comunitar al cuvîntului, și eshatologic pentru că este taina împărăției. De fapt este una și aceeași realitate eclesiologică sub cele trei aspecte diferite ale ei. În dimineața Învierii, începe timpul pascal, iar noi sîntem părtași ai acestui început. Misiunea Bisericii, ca esență și funcție a ei, nici nu este alta decît să arate și să desăvîrșească acest început pretutindeni și pe toate tărîmurile, la toate neamurile și în toate generațiile, pînă la sfîrșitul veacurilor. Recreînd în Hristos și în Sfîntul Duh universul întreg, Botezul rezidește în Hristos și în Sfîntul Duh omul, pentru care a recreat universul. Acest univers recreat în Hristos la Înviere apare la Botez drept creația care va fi la sfîrșit, este sfîrșitul însuși care este revelat, anticipat, făcut de pe acum real pentru noi în taină și în acest fel ne face să trăim de acum în Împărăția lui Dumnezeu pe pămînt. În ce privește aspectul cosmic la care ne referim, acesta este pus în lumină de ideea unei noi creații ce are loc prin săvîrșirea Botezului, idee pe care o aflăm la Clement Alexandrinul, Tertulian, Ciril al Ierusalimului, etc., fiind veche în Tradiția patristică.[35] Duhul se unește din nou cu apele pentru a efectua în ele o transformare tainică, pentru a le face capabile să comunice divinul și de a le permite să devină izvoarele vieții și ale îndumnezeirii pentru cei care beneficiază de ele. Noua creație este Biserica (Ecclesia) zidită pe apă, potrivit arătării din viziunea a doua a Cărții Păstorul lui Herma.[36] Hristos Domnul este stînca Templului din care țîșnește apa cea vie, noua prezență în lume a Sf. Duh. Apa care curge din coasta Mîntuitorului crucificat, este însăși inundația Duhului care se revarsă prin Hristos Înviat. Căci Domnul în ziua ridicării din mormînt s-a umplut de plenitudinea Duhului tocmai în vederea recreării lumii și a răspîndirii Sfîntului Duh în întreaga lume. Tema de care se folosesc scriitorii perioadei primare pentru a pune în evidență ideea noii creații este aceea pe care au aflat-o într-un text de la Ezechil, unica de fapt în tot Vechiul Testament (Ez. 43, 1—10) „Această apă (vie) — se exprima profetul — care curge în partea de răsărit a țării, se va coborî în șes și va intra în mare și apele ei se vor face sănătoase. Toată vietatea care mișună acolo pe unde va trece rîul, va trăi" (Ez. 47, 8—9). Potrivit textului în întregime, revărsarea acestor unde nu face doar să crească arborii

33 Este tradiția pe care o aflăm în Biserica Ortodoxă.

34 J. Danielou, *Études d'exegèse judéo-chrétienne (Les Testemonia)*, Paris 1966, p. 122—140.

35 *Idem*, p. 133—134.

36 I, 14, 3; PL, 11, 357.

într-un deşert arid, ci datorită ei vietăţile îşi revin în existenţă deşi se află în apele moarte.[37] E o viziune asemănătoare cu aceea a osemintelor reanimate prin puterea creatoare a lui Dumnezeu (Ez. 37, 1—4). De vreme ce omenirea a făcut în mod definitiv proba unei neputinţe radicale, Sfinţii Părinţi nu aşteaptă ca lucrurile lumii, în urma căderii, să revină printr-un simplu ajutor de suflet. Singura speranţă, după ei, aparţine iniţiativei divine, care reia gestul originar al creaţiei şi rezideşte ceea ce a mai fost odată creat. A trăi, pentru creştini înseamnă a trăi rezidit întru sfinţenie. În sensul acesta se exprima şi Sfîntul Grigore de Nyssa, comentînd textul de mai înainte şi spunînd: „această apă răspîndindu-se în Galileea, va sfinţi apele şi va ajunge ca tot sufletul care va primi această apă să trăiască şi să se sfinţească".[38]

Din perspectiva noii creaţii la care astfel ajungem, înţelegem în mod deplin adevărul că Biserica nu învaţă sfinţenia ci o descoperă, ceea ce vrea să spună că o împărtăşeşte credincioşilor printr-un act creator.

Punctul de vedere eclesiologic, în sensul mai restrîns al cuvîntului, este şi cel antropologic. Există un anume raport între datul cosmologic al consacrării elementului material, respectiv al sfinţirii apei în care se rezideşte lumea, şi finalitatea antropologică a actului baptismal. Primul este subordonat celui de-al doilea, iar nu invers. El ne explică pentru ce Sfîntul Duh vine să consacre, în acelaşi timp, materia, în cazul de faţă apa, şi ansamblul eclesial, adică poporul în demnitatea lui sacerdotală".[39] Ar fi o mare greşală să considerăm consacrarea „materiei" ca o valoare în ea însăşi şi pentru ea însăşi separînd-o de adunarea liturgică şi peste tot de utilizarea ei prin şi pentru om. E vorba şi de data aceasta despre certitudinea credinţei ortodoxe privind energia creatoare şi îndumnezeitoare pe care Sfîntul Duh o comunică prin venirea şi lucrarea Sa lumii şi existenţei noastre. Deşi apa devine transparentă faţă de divin, dobîndind o eficacitate proprie, eficacitatea însăşi nu îşi află raţiunea de a fi în ea însăşi, adică în elementul material în care ea este consacrată.

Sensul ei ultim depăşeşte sfera materiei consacrate. Sfîntul Duh consacră şi recreează apa baptismală cu scopul de a împărtăşi neofitului, în actul naşterii sale din Dumnezeu, cît şi comunităţii eclesiale, misterul morţii şi al Învierii lui Hristos. Am putea chiar spune că ceea ce comandă întreaga celebrare baptismală este înserarea eului liturgic al comunităţii însăşi în persoana neofitului, respectiv în noua lui umanitate. De fapt în persoana celui botezat, recreat prin Sfîntul Duh după chipul lui Hristos, Biserica se multiplică, se întăreşte, se află în stare de neîncetată întinerire ca, comunitate de înviaţi. E de remarcat şi de data aceasta un adevăr care priveşte consecinţele Botezului asupra vieţii eclesiale. Cu fiecare botezat Biserica cîştigă o biruinţă căci cu fiecare neofit Dumnezeu cucereşte un univers şi în fiecare neofit Dumnezeu mîntuieşte o lume întreagă.[40]

Aspectul eshatologic al botezului ne descoperă, de asemenea valori pe care nu le putem trece cu vederea. În Biserica primară scopul principal al tainelor nu este sacralizarea individuală a membrilor ei ci edificarea poporului lui Dumnezeu ca trup al lui Hristos, Epifania Bisericii reliefîndu-se ca viaţă nouă într-un ev nou. Creaţia nouă nu este altceva decît Epifania eshatologică a plenitudinii Împărăţiei, anunţarea zilei Domnului. Apa Botezului este imaginea vieţii noi a noii creaturi,

---

37 La Fericitul Ieronim, *Com Ez.*, PL, 25, 474 C.

38 P.G., 46, 232 A.

39 E. Pataq-Siman, *op. cit.*, p. 220.

40 Semnificaţia omului, după Sfinţii Părinţi, constă, mai întîi în aceea că el este un „microcosmos", recapitulînd în el însuşi întregul univers: Sf. Grigore de Nissa, *Despre crearea omului*, 16, P.G. 44, 177 D — 180 A. Vezi şi Sf. Nicolae Cabasila, *Viaţa în Hristos*, 2, P.G. 150, 560 D — 561 A. După Sf. Grigore de Nazianz, această semnificaţie nu este redată numai de faptul că este un „microcosmos", ci şi în acela că este chemat să devină o „Biserică mistică", P.G. 36, 560 A „Pentru că fiecare dintre noi este născut de Dumnezeu, ca o a doua lume, o lume vastă în această lume mică şi vizibilă", completează Sf. Simeon Noul Teolog: *Capete morale* 4, în *Traités théologiques et éthiques*, ed. J. Darrouzès (Sources chrétiennes 129, Paris), p. 64.

a noii realități pe care a adus-o Domnul înviat. În această realitate, să zicem așa, este scufundat, reînviat, regenerat, și introdus cel care aspiră la Împărăția lui Dumnezeu. Conceput ca taină a regenerării și recreării în Hristos, Botezul este privit și ca taină a integrării catehumenului în poporul lui Dumnezeu, descoperindu-se totodată ca o trecere dintr-o viață veche într-o viață nouă.

Toate înțelesurile care fac din Botez o Epifanie a Împărăției lui Dumnezeu îi pun în evidență locul central și esențial în pietatea și experiența creștină.[41] În vremea noastră însă, lucrurile se schimbă. Separarea celor două date, cosmic și antropologic, despre care am amintit, a adus cu sine, mai întîi, unele devieri cu consecințe însemnate. Materia consacrată în mod izolat a fost „substanțializată" și ruptă din marea operă a Duhului ca „instaurare omnia in Christo" (Ef. 1, 10), operîndu-se prin aceasta o reducere a unei realități eshatologice la una empirică, sacramental-magică. Pe de altă parte, definirea botezului exclusiv ca „îndepărtare" a păcatului originar și mijloc de conferire a harului, ambele acte considerate ca „necesare" într-un sens juridic pentru mîntuire, creează și ea anumite prejudicii. Dobîndirea harului, departe de a însemna intrarea în Împărăția lui Dumnezeu și, ca atare, integrarea în marea comunitate a Fiilor lui Dumnezeu, apare numai ca „un fruct" al botezului în care dimensiunea subiectivă și individuală domină totul. Drept consecință, am putea zice tragică, urmează transformarea slujbei botezului într-o ceremonie privată, ceea ce mai înseamnă și încetarea botezului de a mai fi inima Liturghiei Bisericii și a pietății ei.

2. *Unele implicații catehetice și misionare ale botezului în viața Bisericii.*

În diferitele ei forme și conținuturi catehizarea este o lucrare permanentă a Bisericii. Sub denumirea de cateheză ne-am obișnuit să înțelegem o explicație care vine în întîmpinarea slujbelor ce pregătesc botezul, ca și a celor prin care acesta se săvîrșește. Nu mai puțin, cateheza este explicarea Simbolului de Credință a cărui origine este baptismală. Mai important însă decît toate acestea, este faptul că ea își trage esența însăși din botez. Astfel, catehizarea nici nu este altceva decît activitatea profetică a Bisericii pe diferite planuri și în diverse moduri de exprimare. Ea se referă, deopotrivă la taină și la adevăr, la intervenția divină și la o cunoștință dobîndită. *Lex orandi lex credendi,* se spunea în vechime, iar Sfîntul Vasile cel Mare se exprima și el textual: „Învățătura noastră este conformă cu Botezul".[42]

Mărturisirea Sfintei Treimi din Simbol se află într-o legătură nemijlocită cu întreita scufundare a neofitului în apa botezului. Se cuvine să remarcăm o consecință de mare însemnătate a acestui punct de vedere. Tradiția Ortodoxă nu a făcut niciodată și nici nu va face o distincție între spiritualitate și teologie, între experiența personală a tainelor divine și dogma mărturisită de Biserică, între viața liturgică a poporului dreptmăritor și aderarea lui la crezul „oficial" mărturisit ca adevăr de credință. Gîndind și trăind adevărul, în orizontul vieții noastre liturgice, personale și comunitare, îl vedem în noi înșine, în credința baptismală prin care existăm și sîntem, în faptul însuși al rezidirii noastre în har. În acest fel adevărul nu ne constrînge niciodată din afară, de vreme ce este identic cu Împărăția lui Dumnezeu ce se află de la Botez în noi. Cateheza ortodoxă în general se ferește de tentațiile spiritului scolastic medieval, atras de ispita regiunilor de ghiață ale speculației abstracte pentru care Dumnezeu este în primul rînd un extract metafizic și etic, este idee și geometrie a lucrurilor mai presus de fire. În cateheza noastră Dumnezeu este dragoste și putere, este libertate și miracol, este cu adevărat bunătate în fața căreia ne entuziasmăm și ne extaziem fără să devenim pietiști.

Experiența pnevmatică a botezului care ne deschide nouă perspectiva cunoașterii lui Dumnezeu ne conferă o credință al cărei sens ni se comunică o dată cu o mare certitudine. Ne referim la o certitudine care nu atîrnă de noi ci de darul pe care-l primim. Certitudinea ne-o dă integrarea în realitatea vieții și a lumii res-

41 Pietatea, se înțelege, nu este una cu pietismul.

42 E vorba despre o formulă tradițională, repetată de fapt de către Sfîntul Vasile cel Mare.

taurate, reînnoite şi rezidite în Hristos la Înviere. A cunoaşte lumea în Hristos după slăvita lui Înviere este de fapt a cunoaşte că totul în lume şi însăşi lumea este darul iubirii lui Dumnezeu, este auto-depăşirea lui Dumnezeu prin tot ceea ce există, este chemarea de a recunoaşte în toate pe Hristos, de a fi în comuniune cu El, prin toate a dobîndi şi a stăpîni totul ca viaţă întru El.[43]

Creştinul nu este chemat să-l caute pe Dumnezeu *în afara* lucrurilor create în vederea propriei sale edificări, ci în primul rînd *în* lucrurile create acolo unde El este prezent prin acţiunea Sa transformatoare, înnoitoare şi transfiguratoare. El este chemat de asemenea, să cunoască planul de mîntuire a lumii descoperit în Hristos. De toate acestea se preocupă cateheza inspirată direct de Taina Sfîntului Botez.

În ce priveşte transmiterea Revelaţiei divine, cateheza ne mijloceşte înţelegerea Sfintei Scripturi drept cuvînt al lui Dumnezeu. Un mare număr de texte din Noul Testament folosesc termenul de „Cuvînt" pentru a desemna prin el cugetarea, înţelepciunea şi adevărul lui Dumnezeu, într-un mod căruia i-am putea zice baptismal. Aşa de exemplu, în Prologul Evangheliei a IV-a, Sfîntul Apostol Ioan părăseşte orice generalitate şi răstoarnă coordonatele obişnuite ale înţelegerii umane prin aceea că identifică Cuvîntul cu Hristos Însuşi. Dacă din cuvînt ţîşneşte ca dintr-un izvor sensul şi adevărul, înţelepciunea şi viaţa este pentru că „Cuvîntul era la Dumnezeu" (In. 1, 1) şi pentru că „Cuvîntul trup s-a făcut" (In. 1, 14). Prin Întrupare ne dăm bine seama, infinitatea dumnezeiască îmbracă forma şi conţinutul cuvintelor omeneşti. Ceea ce vrea să ne comunice în primul rînd Sfîntul Ioan nu este faptul că Iisus în vremea petrecerii Sale pe pămînt a pronunţat anumite cuvinte punînd în evidenţă anumite adevăruri, ci faptul că El însuşi este Cuvîntul lui Dumnezeu.[44] Cu toate acestea mai rămîne însă o întrebare. Pot fi considerate cuvintele rostite de către Mîntuitorul simple enunţuri profetice ale unui rabi din Nazaret sau, dimpotrivă, trebuie privite drept cuvinte de o natură ce nu sufere de nici o comparaţie?

Răspunsul nu ni-l oferă decît Învierea. În afara Învierii toate cuvintele lui Iisus pronunţate în condiţii bine determinate de timp şi spaţiu, se situează în planul natural al istoriei religiilor. Datorită Învierii însă, actul care dă vieţii veşnicia, iar veşniciei viaţa, cuvintele la care ne referim sînt eliberate de istoricitatea lor temporală şi ridicate la universalitatea absolută a veşniciei. Ceea ce însă în ordinea ontologică aparţine Învierii în ordinea soteriologică aparţine Botezului.[45]

Transmterea cuvintelor Domnului, în calitatea lor de cuvinte ale lui Dumnezeu, este însoţită de darul înţelegerii lor, care tot de la Botez purcede. „Evanghelia este închisă pentru eforturile umane — se exprima Sfîntul Marcu Ascetul — a o deschide este darul lui Hristos". În vederea înţelegerii cuvintelor lui Dumnezeu trebuie ca însuşi Cuvîntul să deschidă mintea credincioşilor „O, nepricepuţilor şi zăbavnici cu inima a crede toate cîte au spus proorocii! Şi începînd de la Moise şi de la prooroci, le-a tîlcuit lor din toate scripturile, cele despre El" (Luca 24, 25—27). Deşi fixat grafic în Sfînta Scriptură, Cuvîntul lui Dumnezeu nu poate fi citit niciodată ca un pur document istoric.[46] El este încredinţat comunităţii celor botezaţi, Biserica fiind extensiunea Întrupării în sensul că trupul Înviat al Domnului este însuşi principiul Bisericii. Cuvîntul lui Dumnezeu comentat fără încetare de Mîntuitorul Însuşi sălăşluieşte în Biserică nu ca un principiu formal, ca o lege impersonală ci ca o prezenţă vie ca un martor adevărat: „Cine Mă nesocoteşte pe Mine şi nu primeşte cuvintele Mele, are judecător care să-l judece: cuvîntul pe care l-am spus ,acela il va judeca" (Ioan 12, 48).

---

43 Cunoaşterea lumii în Hristos este desigur, altceva decît cunoaşterea cauzal-raţională a Teologiei Fundamentale.

44 Sf. Evanghelist Ioan pune în evidenţă caracterul liturgic al „cuvîntului lui Dumnezeu", vezi O. Cullmann, *Urchristentum und Gottesdienst*, Basel, 1944, p. 33—77.

45 Idee pe care Fer. Augustin o raportează la cuvintele Mîntuitorului rostite cu ocazia vindecării orbului din naştere: „Eu sînt lumina lumii" P.L. 35, 1714: „Lavit ergo oculos in ea piscina quae interpretatur Missus, baptizatus est in Christo".

46 Interpretarea scripturistică, în Ortodoxie, ţine în primul rînd de „exegeza pnevmatică."

Orice separare a acestui cuvînt de taina care îl face viu și dinamic prezent este de neîngăduit. Unul din rolurile catehezei este acela de a ne oferi un model absolut care să corespundă celei mai mari încordări a voinței noastre după perfecțiune. Dar ca model, Iisus Hristos Domnul nu se aseamănă cu nici un alt model omenesc. Toată strălucirea divină a „persoanei" Sale concrete este o imagine de supremă frumusețe morală care are darul de a modela omul nostru cel lăuntric. Măreția *lui Hristos* ca model stă în faptul că El prin Înviere a făcut viu acest model după cum ni-l și transmite neîncetat. Ne aflăm astfel în categoria ucenicilor cărora li s-a arătat Domnul în ziua de Paști. Cea mai abstractă dintre idei, aceea de Dumnezeu, devine o putere vie comunicată virtual lumii întregi iar în concret celor ce pășesc pe urmele lui Hristos.[47]

Cu privire la implicațiile misionare ale Botezului în viața Bisericii, constatăm că e vorba despre modurile pe care le îmbrățișează marea lucrare de înnoire a lumii, începînd cu convertirea persoanei umane și terminînd cu prefacerea universului într-un cer nou și pămînt nou. Viața creștină, a cărei origine se află în botez se realizează de către fiecare ins după modul său propriu, deosebit de modurile altor inși conform legii varietății însușirilor naturale puse de Dumnezeu în făptură de la creație. Dar însușirile acestea sînt și daruri proprii ale făpturii respective: „Duhul Sfînt — zice Sfîntul Maxim Mărturisitorul — nu este absent din nici o făptură și mai ales de cele ce s-au învrednicit de rațiune. El o susține în existență pe fiecare, întru-cît Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu se află prin puterea pronietoare în toate".[48]

Același Sfînt Părinte însă mai specifică și faptul că în cei care-L urmează pe Hristos, Sfîntul Duh este prezent ca „Cel ce zidește în ei înfierea cea după har".[49] Cu alte cuvinte, este de observat în primul rînd că zidirea în har a făpturii nu îi suprimă „chipul" dintîi, după cum nu îi înlătură nici „harisma" dintîi, temeiurile vocației sale primordiale. În schimb, făptura se înnoiește lăuntric dobîndind o plenitudine care o consacră pentru o altă menire infinit superioară celei dintîi. Fie că este vorba despre un ins sau un popor, o dată cu renașterea în Duh, persoana sau neamul, primește o nouă origine. Prin aceasta însă făptura nu își pierde specificul ei, acest specific o îndreptățește să-și trăiască conținuturile noii sale vieți spirituale după un stil propriu potrivit chipului său creatural. În cuvintele Sale din urmă, Mîntuitorul Iisus Hristos îndeamnă astfel pe ucenicii săi: „Mergînd învățați toate neamurile botezîndu-le..." (Matei 28, 19). E limpede, prin urmare, că neamurile sînt chemate la Botez, după cum sînt chemați și inșii, poate mai mult decît aceștia.

La Cincizecime Sfîntul Duh a vorbit în limbile neamurilor prezente în Ierusalim. Astfel, numeroși teologi ortodocși dintre cele două războaie mondiale au înțeles să privească neamurile sau națiile ca pe niște idei ale lui Dumnezeu realizate în evoluția creatoare a istoriei. Desigur, Hristos nu a venit în lume să le distrugă ci să le desăvîrșească, dar desăvîrșirea făpturii și, prin urmare, a națiunii nu au conceput-o decît sub forma unei consacrări a ei, și am adăuga noi, a unei consacrări a ei ca unitate care rămîne să aparțină totuși numai „acestei lumi".[50] Ceea ce nu au văzut ei este tocmai transfigurarea făpturii sub forma rezidirii ei, a constituirii în cazul națiunii, a unei noi unități, unitate ce se realizează liturgic prin lucrarea

47 „Urmarea lui Hristos" (Imitatio Christi) rămîne, în Ortodoxie posterioară „Vieții în Hristos". Justificarea acestui fapt, printre altele, îl aflăm astfel la Sf. Nicolae Cabasila: „Omul se îndreaptă spre Hristos nu doar ca o urmare a chemării sale divine care privește toate lucrurile, ci de asemenea, pentru natura sa umană", *Viața în Hristos* 6, P.G. 150, 680 A .

48 *Quaestiones ad Thalasium*, q. 15, p. 6 90 283. În același sens Sf. Maxim Mărturisitorul mai spune: „Fericit este cel ce l-a făcut în sine prin înțelepciune pe Dumnezeul om. Căci după ce a împlinit înfăptuirea acestei taine, pătimește prefacerea sa în Dumnezeu prin har, iar acest lucru nu va înceta de-a se săvîrși pururea". Q. ad T., P.G. 90, 321 B.

49 Idem, Q. *ad Thalasium*, q. 15.

50 Unitatea biologică rămîne o „unitate de jos".

Duhului în Taina Botezului şi a Euharistiei. E vorba de o unitate „de sus" iar nu de jos, o unitate căreia Sfîntul Duh îi încredinţează o misiune istorică. În afară de unitatea de sus ca rezultat al zidirii unei fiinţe etnice în Hristos, orice unitate de jos poartă cu sine primejdia idolatrizării sale care o îndeamnă să îşi făurească un mit şi să-şi consacre existenţa unei pseudo-misiuni. Ultimul mod pe care îl îmbrăţişează lucrarea de înnoire a lumii ca efect a tainei de care ne-am ocupat este modul ecumenic. Potrivit acestui mod nici un ins, precum nici un popor, nu poate să facă un monopol din izvorul inepuizabil al Învierii şi al transfigurării a toată existenţa şi nici nu îşi poate construi pe iluzia acestui monopol vreun mesianism agresiv faţă de alte persoane sau faţă de alte popoare.

Activitatea dintre persoane şi neamuri constituie condiţia iubirii prin care se operează unitatea universală.[51]

De acest misionarism este animat şi ecumenismul nostru contemporan, în general. E vorba şi de tema pe care urmează să o discutăm.

Pr. prof. Ilie Moldovan

RELAŢIILE PATRIARHULUI CIRIL LUCARIS CU PROTESTANŢI TRANSILVĂNENI

De la invocarea Bisericii Ortodoxe ca martoră a adevărului în disputele dintre protestanţi şi catolici, lucru făcut chiar de către Martin Luther, care în controversa cu J. Eck din anul 1519 a numit-o pe aceasta „meliorem partem universae ecclesiae",[1] s-a ajuns repede la stabilirea de contacte între protestanţi şi ortodocşi, fapt pe care reformatorul german l-a socotit folositor şi pe care deja Ph. Melanchton a început să-l realizeze. După legături cu oamenii din Răsărit, între care şi Iacob Basilicus Marcheti (viitorul Despot Vodă al Moldovei), Melanchton a dorit să se apropie pe calea corespondenţei de Patriarhul ecumenic Ioasaf al II-lea, căruia i-a şi fost trimisă Confesiunea Augustană, în traducere grecească însoţită de o scrisoare personală a acestui teolog luteran.[2] Cîţiva ani mai tîrziu, după moartea lui Melanchton, dorinţa lui a fost realizată mai întîi prin corespondenţa teologilor de la Tübingen cu Patriarhul Ieremia al II-lea al Constantinopolului, în care prin trei schimburi de scrisori şi într-un spirit ecumenic rareori repetat după aceea au fost descoperite puncte comune dar şi elemente deosebitoare în teologia celor două Biserici.[3]

Cel de al doilea moment major al relaţiilor dintre ortodocşi şi protestanţi l-a avut ca protagonist pe Patriarhul Ciril Lucaris şi s-a manifestat prin contacte iden-

---

51 E vorba despre „unitatea de sus", unitatea liturgică.

1 I Karmiris, *Die Einstellung Luthers der Orthodoxen Kirche gegenüber*, în *Luther et la Reforme Aleemande dans une perspective ecumenique*, Les Editions du Centre Orthodoxe, Chambesy, 1983, p. 389—390.

2 Steven Runciman, *The Great Church in Captivity; A Study of the Patriarchate of Constantinopole from the Eve of the Turkish Conquest to the Great War of Independence, Cambridge University Press*, Cambridge, 1968, p. 246; Georges Florovsky, *The Greek Version of the Augsburg Confession*, în: *Christianity and Culture*, Nordland Publishing Company, Belmont, Mass., 1974, p. 157—160.

3 Ernst Benz, *La Confession d'Augsbourg et Byzance au XVIe siècle*, „Irenikon", XXIX, 1956, p. 390—405; Berthold Korthe, *Early Lutheran Relations with the Eastern Church*, "The Lutheran Quarterly", 9, 1957, p. 53—59; G. Florovsky, *Patriarch Jeremiah II and the Lutheran Divines*, în: *Christianity and Culture*, p. 143—155; George Mastrantonis, *Augsburg and Constantinople; The Correspondence between the Tübingen Theologians and Patriarch Jeremiah II of Constantinople on the Augsburg Confession*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass., 1982, p. 20—24; Ioan I. Ică, *Importanţa dogmatică a Răspunsurilor patriarhului Ieremia al II-lea*, „Ortodoxia", 1961, 3, p. 368—392; Ştefan Sandu, *Teologia Mărturisirilor de credinţă luterane şi ortodoxe*, Teză de doctorat, I, „Ortodoxia", 1991, 3, p. 80—94.

tificabile în aproape întreaga activitate publică a acestuia cu diferite personalităţi de la regi, prinţi şi ambasadori ai unor state protestante, la teologi şi pastori ai acestei confesiuni.

Ciril (cu numele de botez Constantin) s-a născut în localitatea Candia (Heraklion) din insula Creta,[4] la 13 noiembrie 1572,[5] într-o familie modestă, probabil de origine mai nobilă.[6] Creta aflîndu-se sub stăpînirea Veneţiei încă din anul 1204, cînd la sfîrşitul celei de a patra cruciade Bonifaciu de Montferrat a cedat veneţienilor toate drepturile asupra insulei în schimbul unei sume de bani,[7] Veneţia a devenit „centrul cel mai vechi şi cel mai remarcabil al diasporei elenice."[8] Comunitatea grecească de acolo era atît de puternică încît îşi avea şcoala ei proprie pe lîngă biserica Sf. Gheorghe şi, lucru aproape incredibil după Sinodul tridentin, în anul 1578 Consiliul Veneţiei a permis ca această comunitate să aibă în fruntea ei un ierarh ortodox, pe Gabriel Severos, cu titlul de arhiepiscop al Philadelphiei, care era şi reprezentant la Veneţia al patriarhului ecumenic.[9] La această şcoală a fost trimis Ciril pe cînd avea vîrsta de 12 ani. Acolo a rămas aproximativ patru ani şi apoi după o scurtă perioadă în Creta natală s-a reîntors în Italia, de data aceasta la Universitatea din Padova. Universitate a Republicii veneţiene, una din cele mai vechi şi mai cunoscute din Europa, Padova se remarca prin libertatea de gîndire cu care puţine alte universităţi europene se puteau mîndri la acea dată, fapt care a atras acolo studenţii chiar din unele ţări protestante ca Anglia şi Germania.[10]

Din vremea studiilor la Padova datează cel dintîi contact cunoscut al lui Ciril Lucaris cu protestantismul sub forma unei corespondenţe pe care el a purtat-o cu doi învăţaţi protestanţi: David Höschel şi Friedrich Sylburg, cu toate că n-au fost abordate probleme teologice.[11]

După absolvirea Universităţii Ciril a plecat la Constantinopol în 1595 unde a fost primit în monahism şi hirotonit de către ruda sa Meletie Pigas, Patriarhul Alexandriei aflat în capitala Imperiului otoman. Pentru că asupra ortodocşilor ucraineni aflaţi sub stăpînirea Poloniei se făceau atunci presiuni în vederea unirii lor bisericeşti cu Roma, Ciril, ca reprezentant al Patriarhiei Alexandriei, a fost trimis

---

4 Thomas Smith, *An Account of the Greek Church as to Its Doctrine and Rites of Worship: with Several Historical Remarks interpreted, relating thereunto. To which is added An Account of the State of the Greek Church under the Government of Cyrillus Lucaris Patriarch of Constantinople, with a relation of his Sufferings and Death*, London, MDCLXXX, p. 239.

5 Richard Schlier, *Der Patriarch Kyrill Lukaris von Konstantinopel. Sein Leben und sein Glaubensekenntnis*, Marburg, 1927, p. 8. Keetje Rozemond (*La naissance de Cyrille Lucar* in: *Mnimosinon Sofias Antoniadi*, Venezia, 1974, p. 261—264), devansează cu doi ani data naşterii lui Ciril.

6 R. Schlier, *op. cit.*, p. 8, nota 2.

7 Freddy Thiriet, *La Romanie venetienne au Moyen Age. Le development et l'exploitation du domaine colonial venetien*, Paris, Editions de Boccard, 1959, p. 75—76;Frederic C. Lane *Venice, A Maritime Republic*, The J. Hopkins University Press, Baltimore, 1973, p. 43.

8 Leandre Vranoussis, *Les imprimeries venetiennes et les premieres livres grecs*, în: *Venezia, centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV—XVI), Aspetti e problemi*, Leo S. Olschi Editori, vol. II, Firenze, 1977, p. 510.

9 Vittorio Peri, *L'„incredibile resguardo" e l'„incredibile destrezza". La resistenza di Venezia alle iniziative postridentine della Santa Sede per i greci dei suoi domeni*, în: *Venezia, centro di mediazione*, vol. II, p. 602.

10 George A. Hadjiantoniou, *Protestant Patriarch; The Life of Cyril Lucaris (1572—1638) Patriarh of Constantinople*, John Knox Press, Richmond Virginia, 1961, p. 24.

11 R. Schlier, *op. cit.*, p. 11; Germanos, Metropolitan of Thyateira, *Kyrillos Loukaris 1572—1638; A Struggle for Preponderance between Catholic and Protestant Powers*, S.P.C.K., London, 1951, p. 10.

împreună cu Nicefor Cantacuzino, exarhul Patriarhiei ecumenice, în ajutorul ortodocşilor din Polonia. Este foarte probabil că cei doi au călătorit spre destinaţie trecînd prin Ţările Române,[12] Nicefor fiind un cunoscător al zonei ca urmare a unor vizite pe care le-a făcut la noi în 1580 şi 1595. Unii istorici români ca N. Iorga şi P.P. Panaitescu au crezut chiar că Nicefor ar fi prezidat un sinod antiunionist la Iaşi în august 1595 la care ar fi participat ierarhi din Moldova şi Ţara Românească.[13]

Ajunşi în Polonia cei doi şi-au dat seama că ceea ce mai puteau face ei acolo era doar să încerce să limiteze extinderea unirii pe care regele Sigismund al III-lea împreună cu iezuiţii şi cu concursul unor ierarhi ortodocşi o pregătiseră în detrimentul Bisericii Ortodoxe, unire definitivată în cadrul sinodului de la Brest-Litovsk din octombrie 1596.[14] Cei care se opuneau unirii, în frunte cu prinţul Constantin Vasile Ostrogsky, au ţinut sinodul lor la Brest-Litovsk, în casa unui protestant.[15] Sinodul ortodox, la care au participat doi ierarhi ortodocşi, preoţi şi reprezentanţi ai frăţiilor ortodoxe, a fost prezidat de către Nicefor Cantacuzino în calitatea sa de exarh al Patriarhiei ecumenice. La acest sinod s-a hotărît depunerea Mitropolitului Kievului şi a celorlalţi ierarhi sprijinitori ai unirii cu Roma şi s-a cerut ortodocşilor din Polonia să nu mai recunoască autoritatea celor depuşi.[16] Ciril, prezent la sinod, a semnat şi el documentul prin care se exprima opoziţie faţă de unire, aşa cum a mărturisit el însuşi într-o scrisoare de mai tîrziu.[17]

În timpul şederii în Polonia, Ciril s-a putut familiariza cu protestantismul mai ales prin cunoaşterea unor reprezentanţi ai acestuia la Vilnius şi pe domeniul prinţului Ostrogsky, „prieten al protestanţilor",[18] la care s-a refugiat din calea celor care doreau să-l aresteze pentru participarea sa la activităţi antiunioniste.

Ciril n-a fost prezent la evenimentul major al relaţiilor ortodoxo-protestante din Polonia, Conferinţa de la Vilnius (15—30 mai 1599), care a avut loc în palatul prinţului Ostrogosky din acel oraş cu scopul de a crea o confederaţie a celor două confesiuni,[19] pentru că la acea dată nu se mai afla în Polonia. El a fost însă cel căruia Patriarhul Meletie i-a încredinţat sarcina de a duce în Polonia răspunsul său la cele propuse de participanţii întrunirii de la Vilnius. Thomas Smith, profesor la St. Mary Magdalen College din Oxford, unul din biografii timpurii ai lui Lucaris, arată că acesta a preferat să nu înmîneze protestanţilor polonezi răspunsul lui Meletie şi nici să-l facă public de teama de a nu irita pe suveranul de la Varşovia şi pe cei din Biserica Romană.[20] În acelaşi context Smith aminteşte mult controversata scrisoare a lui Lucaris către arhiepiscopul catolic al Lvovului, Demetrius Solicowski, din anul 1601 căruia tînărul Lucaris i-ar fi înaintat o mărturisire de credinţă pe placul Romei.[21] În partea introductivă a scrisorii autorul evidenţiază contradicţiile existente între Bisericile Protestante şi Biserica Ortodoxă, în timp ce se afirma că potrivit aprecierii învăţaţilor n-ar exista nici o deosebire între aceasta din

---

12 Ioan Pulpea Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu Ţările Române*, „Studii Teologice", VIII, 1956, 1—2 p. 63.

13 Niculae Şerbănescu, *S-a ţinut un sinod anti-unionist la Iaşi în anul 1595?*, „Biserica Ortodoxă Română", LXXXI, 1963, 7—8, p. 768—780.

14 Oscar Halecki, *From Florence to Brest* (1439—1596), Archon Books, 1968, p. 366 u.

15 *Ibidem*, p. 367.

16 *Ibidem*, p. 380.

17 Emile Legrand, *Bibliographie hellenique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des grecs au dix-septième siècle*, Alphonse Picard et Fild Editurs, Paris, 1896, vol. IV, p. 333.

18 R. Schlier, *op. cit.*, p. 13.

19 Domet Oljančyn *Zur Frage der Generalkonföderation zwischen Protestanten und Orthodoxen in Wilna* 1599, „Kyrios", I, 1936, p. 29—31.

20 Th. Smith, *op. cit.*, p. 246.

21 Ibidem. Irineu Mihălcescu *(Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der griechisch-orientalischen Kirche*, Leipzig, 1904, p. 263) a afirmat în legătură cu această scrisoare: „Wahrscheinlich ist alles nur jesuitische Erdichtung".

urmă şi Biserica Romano-Catolică.[22] Nu este exclus ca Ciril să fi făcut acest lucru pentru a cîştiga prietenia catolicilor pe timpul şederii sale în Polonia,[23] pentru că în acelaşi an într-una din predicile rostite în Postul Mare la Iaşi, el a scos în evidenţă diferețele dintre ortodocşi şi catolici privitoare la Euharistie: pîinea dospită, folosirea potirului la împărtăşirea mirenilor, necesitatea mărturisirii înaintea împărtăşirii.[24] Aceste observaţii au fost făcute desigur într-un climat marcat de numirea unui episcop catolic pentru Moldova şi Ţara Românească în persoana lui Bernardin Quirini, concitadin al lui Ciril care venise în Moldova în 1597 şi şi-a stabilit reşedinţa la mînăstirea franciscanilor din Bacău,[25] şi de relaţiile apropiate ale domnului Ieremia Movilă şi ale fratelui să Mitropolitul Gheorghe cu Polonia catolică precum şi de corespondenţa celui din urmă cu Papa.[26]

Dacă pînă la această dată legăturile lui Lucaris cu protestanţii sînt mai mult deduse dintr-o serie de împrejurări de care a fost şi el legat, de acum înainte există numeroase informaţii care i-au ajutat pe istorici să prezinte conţinutul acestor legături deşi interpretarea lor rămîne încă o chestiune controversată.[27]

Cele mai extinse relaţii ale lui Ciril au fost cele cu Cornelius Haga, care din 1602, timp de mai mulţi ani, va servi ca ambasador al Olandei pe lîngă Poarta Otomană. În 1602 Ciril, care cu un an înainte fusese ales să-i succeadă lui Meletie Pigas ca patriarh al Alexandriei, a reînnoit la Constantinopol o mai veche cunoştinţă cu diplomatul olandez,[28] de care îl va lega o lungă şi sinceră prietenie şi care va folosi poziţia politică şi comercială privilegiată a ţării sale pentru a interveni pe lîngă autorităţile otomane în favoarea lui Lucaris.[29]

Lui Haga Ciril i-a cerut să-i mijlocească primirea unor lucrări protestante şi tot diplomatul olandez a fost cel care l-a pus pe patriarhul alexandrin în legătură cu Jan Uytenbogaert, pastor reformat olandez din gruparea arminiană căreia i s-a alăturat în 1610 devenind marele ei organizator şi unul din cei mai competenţi reprezentanţi,[30] principalul autor al „Remonstranţei".[31] Dorită de către cei 46 de pastori semnatari a fi un document al toleranţei,[32] al împăcării arminienilor cu gomariştii, cei dintîi fiind cunoscuţi prin afirmarea unui Dumnezeu iubitor şi deci opuşi ideii de predestinare a unor oameni spre pierzanie, indiferent de purtarea lor, Remonstranţa declară că alegerea spre viaţa veşnică depinde de faptele bune din această viaţă, harul poate fi respins sau pierdut, iar Hristos a murit pentru toţi oamenii.[33] Nu ştim dacă poziţia teologică sau calitatea de pastor la curtea lui Mauriciu de Orania a determinat alegerea lui Uytenbogaert de către Cornelius Haga pentru corespondenţa cu Ciril Lucaris. Oricum, din scrisoarea pe care patriarhul alexandrin a adresat-o

---

22 Georg Hofmann, *Patriarch Kyrillos Lukaris und die römische Kirche*, Orientalia Christiana, XV, Roma, 1929, p. 15.

23 R. Schlier, *op. cit.*, p. 15.

24 Keetje Rozemond, (ed.), *Cyrille Lucar: Sermons 1598—1602*, Brill, Leiden, 1974, p. 106.

25 Romulus Cândea, *Der Katholizismus in der Donaufürstentumern. Sein Verhältnis zum Staat und der Gesellschaft*, Leipzig, 1916, p. 53.

26 Ioan V. Dură, *Figuri de ierarhi moldoveni: Mitropolitul Gheorghe Movilă*, „Biserica Ortodoxă Română", LXXXIX, 1971, 1—2, p. 187—203. Cesare Alzati, *Terra Romena tra oriente e occidente — Chiese ed etnie nel tardo '500*, Milano, 1982, p. 207—217.

27 Pentru o interesantă interpretare a acestora de către un autor protestant a se vedea Keetje Rozemond, *Patriarch Kyrill Lukaris und seine Begegnung mit dem Protestantismus des 17 Jahrhunderts*, „Kirche im Osten", 13, 1970, p. 9—17.

28 G. Hadjiantoniou, *op. cit.*, p. 40.

29 Germanos, *op. cit.*, p. 18—19.

30 M.F. de Vries *Wie waren er eerden den gij*, Leiden, 1988, p. 20.

31 Dr. G.J. Hoenderdaal, *Remonstrantie en Contraremonstrantie*, „Nederlands Archif voor Kerkgeshiedenis", 1970, p. 52.

32 *Ibidem*, p. 60.

33 Owen Chadwick, *The Reformation*, vol. VII din *The Pelikan History of the Church*, 1970, p. 220.

lui Uytenbogaert din Tîrgovişte în octombrie 1613 rezultă preocuparea celui dintîi pentru probleme cum sînt libera voinţă şi predestinaţia,[34] iar afirmarea celei dintîi şi respingerea celei de a doua de către armenieni au putut constitui, în viziunea lui Ciril, un punct de apropiere între ortodocşi şi respectiva grupare protestantă. În această scrisoare, „adevărată disertaţie teologică",[35] Ciril a prezentat teologia sacramentală ortodoxă precum şi forma de conducere în Biserica Răsăritului. De notat că şi un reprezentant al contraremonstranţei, Festus Hominus,[36] se va număra mai tîrziu printre corespondenţii lui Ciril.[37]

Lui David Le Leu de Wilhelm, un alt teolog olandez cu care Ciril s-a aflat în legătură pe calea scrisului, patriarhul i-a cerut o carte pe tema liberei voinţe şi a predestinaţiei, corespondenţa sa cu acesta arătînd că Ciril a cunoscut literatura privitoare la disputele dintre arminieni şi goamrişti.[38]

Tot cu ajutorul lui Cornelius Haga Ciril a făcut cunoştinţă cu pastorul elveţian Antoine Leger care a sosit la Constantinopol în toamna anului 1628 în calitate de capelan al ambasadei olandeze,[39] cel care a avut rolul precumpănitor în publicarea unei mărturisiri de credinţă calvinizante sub numele lui Ciril.[40]

În contextul opoziţiei pe care i-o făceau reprezentanţii diplomatici ai statelor catolice pe lîngă Poarta Otomană, Ciril a cunoscut şi pe ambasadorul Angliei, Sir Thomas Roe, care ca şi Haga îi va deveni prieten apropiat.[41] Prin mijlocirea lui Roe, patriarhul va intra în legătură cu arhiepiscopul George Abbot şi cu urmaşul acestuia, William Laud, ca şi cu suveranul englez Charles I.[42]

Scrisoarea lui Ciril din 6 septembrie 1618 către Marc Antonio de Dominis, fost arhiepiscop de Spalato, convertit la Biserica Anglicană, ne furnizează în partea ei de început o informaţie preţioasă privind tema noastră, fapt pentru care reproducem aici textul respectiv:

„Invocationes sanctorum quam obfuscent Christi domini gloriam antehac non capiebam; sed obstinate quondam adversus virum doctum Marcum Fuxium Transylvanum per duo mea scripta defendebam. At ille suo responso ita mea refutavit argumenta, ut non mihi fuerit opus amplius alia lectione ut errorem meam cognoscerem; et nunc dominum testor, in recitandis publicis officiis, summo dolore, tantis circumstantiis audio invocari sanctos, relicto Jesu Christo, observoque quam inde magnum detrimentum animabus redundet: sic ut ergo in istis, ita me tua sanctitas sciat in pluribus aliis reformatum. Cognovi n. per Dei gratiam quid sit habere pro certa & sicura norma salutis verbum Dei, et quid humana somnia placitaque sequi, quidque sit super fundamentum preciosa aedificare, et quid ligna, foenum et stipulam".[43] (Înainte nu înţelegeam în ce măsură invocarea sfinţilor ofensează slava Domnului Hristos; însă odinioară am apărat-o cu îndîrjire împotriva înţeleptului bărbat Marcus Fuxius Transilvanul prin două scrieri ale mele. Dar acela aşa a respins argumentele mele prin răspunsul său încît să nu mai am nevoie de alte lecturi pentru a-mi recunoaşte greşala; şi acum, martor mi-e Domnul, în rostirea oficiilor publice aud cu multă durere în atîtea împrejurări că sînt invocaţi sfinţii, fiind nesocotit Iisus Hristos, şi observ cît de mare este paguba care decurge din aceasta pentru suflete; astfel precum în acestea, tot aşa în multe altele sfinţia ta să mă ştii reformat. Prin harul lui Dumnezeu am cunoscut ce înseamnă a avea cuvîntul lui Dumnezeu drept normă neîndoielnică şi sigură a mîntuirii şi ce înseamnă a urma nălucirile şi perceptele omeneşti, ce înseamnă a aşeza pe temelie lucruri preţioase şi ce (înseamnă a aşeza) lemne, fîn şi paie).

---

34 G. Hadjiantoniou, *op. cit.*, p. 44.
35 R. Belmont, *Le patriarche Cyrille Lukaris et l'Union des Eglises*, „Irenikon", XV, 1938, p. 543.
36 G. J. Hoenderdaal, *art. cit.*, p. 60.
37 Textul scrisorii lui Ciril către Hominus la G. Hofmann, *op. cit.*, p. 53—55.
38 R. Schlier, *op. cit.*, p. 24, n. 88.
39 G. Hadjiantoniou, *op. cit.*, p. 92.
40 K. Rozemond, *Patriarch Kyrill Lukaris und seine Begegnung*, p. 14—17.
41 Th. Smith, *op. cit.*, p. 254.
42 Germanos, *op. cit.*, p. 14.
43 E. Legrand, *Bibliographie hellenique*, IV, doc. 112.

Ciril şi nici nu a avut vreun efect practic întrucît cu alte prilejuri el va accepta invocarea sfinţilor şi chiar va canoniza pe unii sfinţi.[65]

Poziţia patriarhului în relaţia cu Fuchs poate fi mai bine înţeleasă în lumina celui de al doilea moment al raporturilor sale cu protestanţi transilvăneni. Este vorba despre corespondenţa sa cu Gabriel Bethlen, principele calvin al Transilvaniei (1613—1629). Cu toate că scrisoarea lui Bethlen nu s-a păstrat, noi putem deduce ideile ei principale din răspunsul pe care l-a alcătuit Ciril la 2 septembrie 1629. In scrisoarea sa principele transilvan i-a cerut patriarhului Ciril, care ocupa acum scaunul ecumenic de la Constantinopol, consimţămîntul său pentru convertirea românilor ortodocşi din Transilvania la confesiunea calvină. Bethlen afirma despre preoţii acestora că sînt neînvăţaţi, că nu sînt în stare să citească, cu atît mai puţin să tălmăcească Sfintele Evanghelii.[66]

Exprimîndu-şi mîhnirea în legătură cu situaţia ortodocşilor din Transilvania, aşa cum rezulta ea din descrierea lui Bethlen, Ciril l-a informat pe corespondentul său că întrucît obligaţii urgente îl reţin la Constantinopol, nu se poate deplasa el însuşi în aceste locuri pentru a-i învăţa pe oameni credinţa lui Hristos şi pentru a îndrepta viaţa lor morală.

Ciril a exclus categoric acceptarea convertirii credincioşilor ortodocşi la calvinism prin sfătuirea lui Ghenadie, mitropolitul Transilvaniei, de a supune acţiunii principelui. Acest refuz decurgea din îndatoririle sale patriarhale. Chiar dacă turcii ar fi de acord cu planurile lui Bethlen — a notat Ciril — acestea n-ar putea fi realizate decît prin întreruperea legăturilor de sînge dintre românii din Transilvania, din Ţara Românească şi Moldova şi doar împotriva unei opoziţii armate sau tainice din partea domnitorilor acelor ţări.

Argumente împotriva planurilor de convertire a românilor sînt luate şi din sfera credinţei. Credinţa principelui transilvănean este diferită de cea mărturisită de către Biserica Răsăritului. Prin urmare, consimţămîntul său deschis sau tainic faţă de un astfel de act este socotit de către Ciril un păcat pentru care nu ar putea dobîndi iertare nici chiar dacă ar suferi toate pedepsele pămînteşti. Întrucît mîntuirea sufletului este mai presus decît salvarea pămîntească, este de neiertat a urmări cîştiguri lumeşti în detrimentul propriei credinţe.

Ciril şi-a încheiat scrisoarea declarînd că întrucît este nepotrivit pentru un om în poziţia sa să poarte război, el se va ruga lui Dumnezeu să trimită pe Duhul Sfînt acestui neam năpăstuit şi să ocrotească pe principe.

Această corespondenţă poate fi înţeleasă nî mod corespunzător doar în contextul mai larg al politicii internaţionale[67] şi al ţelurilor religioase ale principelui transilvănean. În anul 1613, cînd a preluat conducerea Transilvaniei, Gabriel Bethlen a inaugurat o „glorioasă şi înţeleaptă stăpînire" [68] asupra principatului. Fiind implicat în lupta împotriva Habsburgilor cu multă vreme înainte de alegerea sa pe tronul Transilvaniei, atunci cînd a izbucnit Războiul de Treizeci de Ani în 1618, Gabriel Bethlen s-a alăturat coaliţiei protestante. El n-a intrat în luptă imediat întrucît avea de rezolvat dispute teritoriale cu Poarta Otomană.[69] Un an mai tîrziu, în 1619, conducătorii protestanţi din Ungaria i-au cerut ajutorul pentru organizarea unei răscoale împotriva împăratului.[70] Participaera lui Bethlen la ostilităţi împotriva Habsburgilor s-a dovedit foarte rodnică pentru el şi la 25 august 1620 dieta l-a ales rege al Ungariei, împlinind astfel un vis pe care el îl nutrise de multă vreme.[71] Dar acest lucru nu va dura multă vreme. Prin tratatul de pace de

---

65 R. Schlier, *op. cit.*, p. 29. Germanos, *op. cit.*, p. 15.

66 Niculae M. Popescu, *Chiril Lucaris şi ortodoxia română ardeleană*, Bucureşti, 1946, p. 19—21.

67 Ştefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, II, Bucureşti, 1989, p. 110—111.

68 Nicolae Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, Bucureşti, 1989, p. 160.

69 Maja Depner, *Das Fürstentum Siebenbürgen im Dreissigjährigen Krieg*, Stuttgart, 1938, p. 37.

70 *Ibidem*, p. 39.

71 *Ibidem*, p. 66.

la 6 ianuarie 1622 Bethlen a renunțat la titlul de rege al Ungariei.[72] În schimb i s-a îngăduit să-și păstreze controlul asupra a șapte comitate din Partium și Ungaria Superioară. În felul acesta „prestigiul, puterea politică și militară a Transilvaniei — care s-a întors la granițele ei din 1541 — au sporit în mod considerabil așezînd principatul între statele influente ale Europei Centrale".[73]

Alte două campanii s-au terminat în mod neconcludent cu ușoare pierderi pentru Bethlen. Între timp, el s-a căsătorit cu principesa protestantă germană Catherina de Brandenburg. El s-a gîndit chiar să se alăture Confederației de la Haga creată în 1626 de către Anglia, Danemarca și Olanda.[74]

În timp ce în 1626 el mai spera la o participare reușită în campania anti-habsburgică — în toamna acelui an el a trimis un emisar la noul rege englez Charles I — în 1828 părerile sale despre coaliția protestantă păreau a fi mai puțin optimiste.[75]

Acestea au fost împrejurările în care Bethlen a început să acționeze pentru crearea unui regat protestant al Daciei. Aceasta nu era o idee nouă. Deja în 1620 el îi vorbise lui Abraham de Dolha, emisarul lui Frederik al Palatinatului, despre intenția sa de a-l aborda pe patriarhul Constantinopolului în legătură cu problema unei uniuni protestante-ortodoxe.[76]

Dacă ideea unui regat alcătuit din Transilvania, Țara Românească și Moldova îi aparținea lui Bethlen sau îi fusese sugerată de către Habsburgi, așa cum par să indice unele texte contemporane,[77] este mai puțin semnificativ. Important este faptul că principele transilvănean a acționat cu toată convingerea pentru realizarea lui avînd probabil ca exemplu unirea de scurtă durată a acelor trei principate românești realizată în 1600 de către Mihai Viteazul, căreia Bethlen îi fusese martor.[78]

Planurile lui Bethlen erau bazate pe o lungă istorie a relațiilor politice, economice și spirituale dintre cele trei țări românești.[79] În primul an al domniei sale, Bethlen însuși semnase un tratat cu Radu Mihnea, domnul Țării Românești și cu Ștefan Tomșa al Moldovei, prin care cei trei făgăduiau „a trăi ca frații și a nu se părăsi unul pe altul pînă la moarte".[80]

Acesta a fost contextul în care Bethlen i-a scris lui Ciril Lucaris în încercarea de a obține aprobarea patriarhului pentru convertirea românilor din Transilvania la calvinism. Fără îndoială că el fusese încurajat de publicarea în cursul aceluiași an a unei mărturisiri de credință calviniste sub numele lui Ciril.[81] Poate că el a mai contat pe relațiile sale prin intermediul corespondenței cu Cornelius Haga și Sir Thomas Roe, ambasadorii Olandei și respectiv Angliei la Poartă,[82] ambii bucurîndu-se de prietenia patriarhului ecumenic. Exista apoi o comunitate de interese politice între principe și patriarh, întrucît amîndoi erau opuși regelui catolic al Poloniei. Anul 1629 a cunoscut o intensă activitate diplomatică inițiată de curțile Suediei și Transilvaniei în speranța alcătuirii unei coaliții anti-poloneze care să-i includă și pe ruși și pe turci. Unul din emisarii lui Bethlen la Constantinopol a vorbit despre disponibilitatea lui Ciril de a sprijini planurile principelui transilvănean. Pe baza acelei

---

72 *Ibidem*, p. 90.

73 Paul Cernovodeanu, *Transilvania și războiul de 30 de ani*, „Studii și Articole de Istorie", XXI, 1973, p. 18.

74 M. Depner, *op. cit.*, p. 110.

75 Petru Bunta, *Gabriel Bethlen*, București, 1981, p. 214.

76 *Ibidem*, p. 218.

77 Șt. Andreescu, *op. cit.*, p. 104—105.

78 P. Bunta, *op. cit.*, p. 234.

79 *Ibidem*, p. 218.

80 Cf. Șt. Andreescu, *op. cit.*, p. 103.

81 Ioannis Carmiris, *Peri to provlima tis legomenis «Loukariou» Omologhias* în „Theologhia" 56, 1985, 4, p. 657—688.

82 Întrucît inițial Curtea engleză nu avea încredere în Bethlen, i s-au trimis instrucțiuni lui Roe să împiedice intervențiile principelui transilvănean la Poartă. Mai tîrziu același ambasador a fost îndemnat să facă totul pentru sprijinirea lui Bethlen. Cf. M. Depner, *op. cit.* p. 110—111.

informaţii, reprezentantul permanent al lui Bethlen la Constantinopol a fost rugat să discute cu patriarhul ecumenic şi cu Cornelius Haga despre încheierea unei aliante cu Poarta împotriva Poloniei.[83] În acest scop au fost trimişi în capitala otomană doi emisari speciali, Charles d'Assideuil Marquis de Talleyrand şi Jacques Roussel. Cei doi au putut fi purtătorii scrisorii prin care Bethlen solicita sprijinul lui Ciril pentru convertirea românilor din Transilvania, ştiindu-se că la scurtă vreme după sosirea lor la Constantinopol Roussel s-a dus să-l vadă pe patriarh.[84]

Scrisoarea lui Bethlen către Ciril a reprezentat un gest în concordanţă cu politica religioasă a principelui şi cu cea a unuia dintre predecesorii săi. In anul 1566, în timpul domniei principelui Ioan Sigismund Zapolya, a fost instituit un episcop calvin pentru românii ortodocşi din Transilvania.[85]

După o perioadă de relaxare în timpul domniei principilor din familia Bathory mişcarea pentru reformă religioasă printre români a luat din nou avînt prin Gabriel Bethlen.[86] Atitudinea sa faţă de românii din principat se înscria în planul său general pentru crearea unei Transilvanii protestante. În 1615, în diploma prin care confirma pe Teofil de la Prislop ca mitropolit al Transilvaniei el a cerut tuturor celor care înstrăinaseră proprietăţi bisericeşti româneşti să le înapoieze în întregime proprietarilor iniţiali, cei care refuză să se conformeze urmînd să fie amendaţi cu asprime.[87] Bethlen a acordat privilegii preoţilor români pe care i-a eliberat de obligaţiile iobăgiei, îngăduindu-le să se deplaseze în mod liber. El a socotit şcoala ca pe unul din mijloacele importante pentru promovarea politicii sale religioase.[88] Şcoli în care fii de iobagi români să fie pregătiţi să devină pastori au fost întemeiate la Alba Iulia, Lugoj, Caransebeş, Haţeg, Hunedoara şi Făgăraş. Nobilii care împiedicau pe tineri să meargă la aceste şcoli erau amendaţi cu 300 de florini.[89] În acelaşi scop al creării unei puternice intelectualităţi protestante în Transilvania Bethlen a trimis tineri care să studieze la universităţi străine şi a invitat profesori din străinătate să predea la academia de la Alba Iulia.[90]

În aceeaşi perioadă au existat şi şcoli ortodoxe care funcţionau în mînăstiri sau pe lingă biserici din sate şi comune sub forma unor cursuri modeste pentru educarea călugărilor şi a copiilor din localităţile respective şi din sate învecinate. Există dovezi că un astfel de curs a existat la mînăstirea Prislop în anul 1614.[91] Şi tocmai de la această mînăstire şi în acelaşi an, cu consimţămîntul lui Bethlen, călugărul Teofil s-a dus la Alba Iulia pentru a deveni mitropolit al Transilvaniei.[92] De prestigiu deosebit între aşezămintele ortodoxe româneşti din Transilvania s-a bucurat şcoala de la biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului, reorganizată în anul 1597.[93]

Bethlen era conştient de rolul pe care l-ar putea avea un mitropolit mai supus în promovarea planurilor sale religioase[94] şi în 1627 l-a înlocuit pe mitropolitul Dosoftei, care era de fel din Moldova, cu Ghenadie, membru al nobilimii române din Transilvania. În ciuda condiţiilor care i-au fost impuse de către Bethlen, noul

83 G. Hering, *op. cit.*, p. 214.

84 *Ibidem*, p. 216—217.

85 Ştefan Meteş, *Istoria Bisericii Româneşti din Transilvania*, I, Sibiu, 1935,

86 I. Revesz, *La Reforme et les Roumains de Transylvanie*, Budapest, 1937, p. 25.

87 Nicolae Dobrescu, *Fragmente privitoare la istoria Bisericii române*, Budapesta, 1905, p. 19—22; Juhasz Istvan, *A Raformacio az Erdelyi Romanok között*, Cluj, 1940, p. 138.

88 Juhasz I, *op. cit.*, p. 136.

89 Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 494—495.

90 P. Bunta, *op. cit.*, p. 132—134.

91 Mircea Păcurariu, *Istoria Mănăstirii Prislop*, Arad, 1986, p. 70.

92 Şt. Meteş, *op. cit.* p. 185.

93 Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, Bucureşti, 1981, p. 254.

94 Juhasz I, *op. cit.*, p. 138.

mitropolit a reuşit să evite compromisuri de natură doctrinară sau canonică şi a păstrat legătura cu ierarhi şi domni din Moldova. Mai tîrziu el a patronat publicarea de cărţi ortodoxe pentru credincioşii săi şi a adus o tipografie la reşedinţa sa de la Alba Iulia.[95] Atunci cînd s-au făcut presiuni asupra sa pentru a accepta învăţături calvine se pare că Ghenadie i-a spus lui Bethlen că pentru a putea face aşa ceva are nevoie de aprobarea patriarhului ecumenic. Poate că şi acest lucru l-a determinat pe principele transilvănean să-i scrie lui Ciril.

În răspunsul trimis lui Bethlen, patriarhul s-a dovedit foarte decis în hotărîrea sa de a apăra şi pe ortodocşii din cele mai îndepărtate zone ale jurisdicţiei sale pentru că Ciril se opunea chiar la participarea credincioşilor ortodocşi la serviciile religioase reformate săvîrşite de către Antoine Leger.[96]

Se cuvine a fi menţionat aici şi faptul că spre sfîrşitul anului 1623 sau în prima parte a celui următor Ciril a hirotonit pe Longhin Corenici ca mitropolit al Ineului. Cu toate că acea hirotonire nu poate fi legată direct de opoziţia sa faţă de politica religioasă a lui Bethlen, ea se înscrie totuşi ca o măsură pozitivă din partea patriarhului ecumenic în sprijinul ortodocşilor din aceste părţi.[97]

Cele două episoade prezentate aici reprezintă momente importante din istoria relaţiilor dintre ortodocşi şi protestanţi pentru că ele marchează primele cazuri cunoscute cînd, după legături cu ortodocşii de aici şi în aceeaşi manieră, protestanţi din Transilvania şi anume un pastor luteran şi un principe calvin, intră în legătură cu un patriarh ortodox răsăritean cu mare deschidere pentru contacte cu alte confesiuni, participînd astfel la interesul ambelor părţi de a se cunoaşte mai bine.

Diac. prof. Aurel Jivi

ŞTIRI DESPRE VIAŢA BISERICEASCĂ A ROMÂNILOR ÎN OPERA LUI DIONISIE FOTINO*

Sfîrşitul secolului al XVIII şi începutul celui de-al XIX-lea aduce în prim planul istoriografiei româneşti una dintre cele mai valoroase lucrări referitoare la istoria noastră din cele trei ţări române. Este vorba de cea mai însemnată lucrare grecească referitoare la istoria românilor, aceea a grecului Dionisie Fotino, intitulată: *„Istoria vechii Dacii, adică a Transilvaniei, Ţării Româneşti şi a Moldovei"*.[1] Această lucrare a apărut la Viena, în 3 volume, în anii 1818—1819.

Este o operă alcătuită cu răbdare şi pricepere, bazată pe mai multe categorii de izvoare, care au fost supuse unei cercetări critice, în aşa fel încît să rezulte o expunere clară şi temeinică. Pentru partea mai veche a lucrării (secolele V—XVI) însemnătatea ei este diminuată în sensul că unele din ipotezele autorului au fost infirmate de cercetări ulterioare. Pentru perioada de timp care cuprinde anii 1750—1818, ea este foarte valoroasă, autorul trăind unele dintre evenimentele pe care le consemnează în lucrarea sa.

Istoria lui Dionisie Fotino cuprinde unele ştiri foarte preţioase referitoare la viaţa bisericească a românilor din cele trei ţări, încă din perioada încreştinării dacoromanilor pînă în timpul autorului. Iată de ce am considerat necesar să sistematizăm aceste ştiri într-o lucrare.

95 M. Păcurariu, *Istoria Bisericii*, II, p. 62—63.

96 K. Rozemond, *Patriarch Kyrill Lukaris*, p. 16—17.

97 Longhin nu s-a stabilit la Ineu, ci a călătorit în Rusia şi apoi s-a stabilit în Ţara Românească. S. Dragomir, *Relaţiile Bisericii româneşti cu Rusia în veacul XVII*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice", Bucureşti, 1912, p. 12.

* Lucrare de seminar susţinută la Cursurile de doctorat în Teologie, Catedra de Bizantinologie, sub îndrumarea Pr. prof. Dr. Mircea Păcurariu, care a dat avizul pentru publicare.

1 Titlul lucrării în limba greacă este: *Istoria tis Palae Dachias tanin Transilvanias, Vlahias che Moldavias*. Lucrarea a fost tradusă şi tipărită în limba română de Gheorghe Sion la Sibiu în anul 1859. Menţionăm că toate citatele din lucrare sînt date după această traducere.

Date despre autor

În Țara Românească, avem știri despre familia Fotino încă de la începutul secolului al XVIII-lea, cînd este amintit numele unui anume Gheorghe Fotino[2]. În anul 1785 întîlnim un Antonie Fotino, care era căsătorit cu Ecaterina Fălcoianu, de care s-a despărțit în 1792 din cauza unor neînțelegeri familiale.[3] Un alt Fotino era „spițer" (adică farmacist) al Curții în anul 1795.[4]

Din memoriile[5] lui Ilie Fotino[6], aflăm că familia Fotino era originară din Peloponez și aparținea vechii nobilimi moreene. Tatăl istoricului Dionisie se numea Atanasie Fotino și era medic, iar fratele tatălui său, Grigore, era mitropolit al Dercului și a fost ucis de turci în mișcarea eteristă din anul 1821[7]. Medicul Atanasie Fotino a făcut o carieră frumoasă, ajungînd chiar doctorul sultanului Abdul Hamid (1778—1789). Presupunem că odată cu venirea sa la Istambul în slujba sultanului, va fi adus aici și pe tînărul Dionisie pentru a studia la Școala patriahală care funcționa pe lîngă Patriarhia Ecumenică. Atanasie a rămas la Istambul pînă în anul 1789, cînd, murind sultanul Abdul Hamid a părăsit capitala pentru a se stabili la Patras, unde, soția lui, Diamanda, avea întinse proprietăți. Aici, departe de frămîntările capitalei, trăia familia Fotino cu cei trei copii[8], administrîndu-și averea, ocupîndu-se în timpul liber cu vînătoarea, iar în duminici și sărbători, cîntînd în biserică[9]. Pe Dionisie, tatăl său îl retrimite la Istambul pentru continuarea studiilor. Iată însă că medicul Atanasie, curînd după aceasta, a avut un accident la vînătoare și nu după mult timp a murit. Ca urmare a acestei nenorociri Diamanda Fotino a avut de luptat cu mari greutăți în administrarea averii și desăvîrșirea studiilor fiilor ei.

---

2 N. Iorga, *Istoria Literaturii române în secolul al XVIII-lea*, București, 1901, p. 105.

3 Biblioteca Acad. Rom., *ms. nr. 642*, fila nr. 68. Vezi și Naum Rîmniceanu, *Despre originea românilor*, în Constantin Erbiceanu, *Cronicari greci carii au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1888, p. 273—277.

4 N. Iorga, *op. cit.*, p. 105.

5 Lucrarea lui Ilie Fotino a fost tipărită în anul 1846 la Brăila însă, „de teama guvernului", Ilie a pus ca loc de apariție al ei Lipsca. Cf. C.D. Aricescu, *Istoria Revoluției române de la 1821*, Craiova, 1874, p. XXIII. În românește, lucrarea a fost tradusă de Pavel Georgescu sub titlul *Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti în revoluția din anul 1821 supranumită Zavera*, București, 1874.

6 N. Iorga îl consideră greșit pe Ilie Fotino fiul lui Dionisie Fotino. Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 105, Victor Papacostea, pe baza memoriilor lui Ilie Fotino, a stabilit că el este nepot al lui Dionisie. Ilie este fiul surorii lui Dionisie Fotino, Pascalița și al lui Andrei Dimitriu Canavos. Despre el, Ilie ne spune că era fiul lui Mitu Canavos, unul dintre căpitanii răscoalei din Peloponez din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Vezi P. Georgescu, op. cit., p. 93—99 și C.D. Aricescu, *op. cit.*, p. XXIII și urm., apud V. Papacostea, *Viețile Sultanilor, o scriere inedită a lui Dionisie Fotino*, în Rev. *Ist. Rom.*, IV, 1934, p. 175—183. Idem, *Ilie Fotino*, în Rev. Ist. Rom., IX, 1939, p. 92—93.

7 V. Papacostea, *Ilie Fotino*, p. 92.

8 Din lucrarea lui Ilie Fotino asupra revoluției din anul 1821, reiese că Dionisie a mai avut un frate, care, în momentul izbucnirii tulburărilor, se afla la Istambul. Vorbind de sîngeroasele represalii turcești, Ilie a afirmat: „Cu alte felurite moduri de moarte prin țeapă... își sfîrșiră viața fiul doctorului Fotino", precizîndu-se că cel ucis era „fratele lui Dionisie și unchi al autorului". Cf. C.D. Aricescu, *op. cit.*, p. XXIII—XXVI, apud V. Papacostea, *Ilie Fotino*, p. 92, nota nr. 1.

9 V. Papacostea, *Ilie Fotino*..., p. 92.

Aceste greutăţi, pe lîngă dorinţa unei cariere intelectuale, l-au determinat pe Dionisie Fotino să vină în Ţara Românească la începutul secolului al XIX-lea.[10] Dionisie Fotino a ajuns dascălul copiilor lui Dumitrachi Ghica şi omul lui de casă. A pribegit cu acest boier în Ardeal, la Sibiu şi apoi s-a întors în ţară în anul 1802, fiind printre aceia care au primit la Dunăre pe noul Domn Alexandru Şuţu. Datorită calităţilor sale intelectuale, el a ajuns o personalitate cunoscută în rîndul oamenilor de carte din Ţara Românească. Primit în rîndul boierilor,[12] Dionisie Fotino a fost iubit şi stimat pretutindeni pentru ideile sale progresiste, pentru cultura sa adîncă în domeniul muzicii psaltice bizantine, dar mai ales pentru erudiţia sa în domeniul istoriei.

După moartea cumnatului său Andrei, Dionisie a trimis la Patras un om de încredere, numit Hagi Lambru Ladopulos, pentru a aduce pe Ilie Fotino la Bucureşti. În anul 1820 Dionisie s-a căsătorit cu fiica boierului Mincu Vulturescu din Slatina.[13] A trăit în focul evenimentelor din anul 1821. Astfel, şi-a dat seama de insuficienţa pregătirilor eteriste şi mai ales de împrejurările nefavorabile în care a izbucnit această mişcare. Prevăzînd insuccesul ei şi greutăţile prin care avea să treacă poporul grec, el a scris mamei sale să-şi vîndă proprietăţile şi să vină cu toată familia în Ţara Românească. La 25 noiembrie 1820 Diamanda Fotino cu toată familia era la Bucureşti.[14] Izbucnirea tulburărilor din anul 1821 a găsit familia Fotino la Bucureşti. Dionisie a urmărit de aproape evenimentele, atît ca istoric, cît şi ca martor ocular. El a rămas în capitala Ţării Româneşti, pe care nu a părăsit-o nici în ziua sosirii lui Tudor Vladimirescu.[15] În ziua de 10 octombrie 1821, o moarte ale cărei cauze nu sînt lămurite pe deplin, a curmat viaţa lui Dionisie Fotino. Era în vîrstă de abia 52 de ani. A fost înmormîntat în biserica numită „a Sfinţilor" din Bucureşti.[16]

Opera istorică a lui Dionisie Fotino

Istoria Vechii Dacii... a lui Dionisie Fotino este împărţită în trei volume.

Volumul I are trei părţi:

Partea I-a se ocupă cu originea şi istoria dacilor cu mulţi ani înainte de Hristos pînă la Traian (2000 î.Hr. — 100 d.Hr.).

Partea a II-a tratează perioada cuprinsă între anii 106—285.

---

10 V. Papacostea, *Vieţile Sultanilor*, p. 184, stabileşte această dată bazîndu-se pe informaţiile oferite de prefaţa Istoriei lui. Dionisie spune în această prefaţă: „În urma experienţei mele de 18 ani în această ţară...". Cum lucrarea a fost tipărită în anul 1818, rezultă că intrarea lui în ţară a avut loc în anul 1800. N. Svornoos, *Dionisie Fotino şi opera sa istorică*, *Ellinika*, X, 1938, p. 133—178, afirmă că prefaţa Istoriei a fost publicată de Dionisie într-un periodic grecesc din Viena la data de 25 octombrie 1817 şi deci venirea lui în Ţara Românească trebuie pusă în anul 1799.

11 N. Iorga, *op. cit.*, p. 105—106.

12 În prefaţa volumului de Cîntări bisericeşti închinat vistiernicului Constantin Filipescu, el semnează „Dionisie Serdarul". Apud C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 132—133.

13 I. C. Filitti, *Frămîntări politice şi sociale...*, p. 29, apud V. Papacostea, *Ilie Fotino*, *p. 94.*

14 *Ibidem.*

15 Iată ce spune în această privinţă Ilie: „Răposatul unchiul meu Dionisie Fotino, aflîndu-se în acea epocă în Bucureşti şi iniţiat fiind în secretele Eteriei, se ocupa totodată cu multă asiduitate întru a completa a sa Istorie a Daciei... culegînd fără preget orice notiţe şi informaţiuni". Apud V. Papacostea, *Ilie Fotino...*, p. 95.

16 *Ibidem*, p. 96. Este vorba de Biserica Sfinţilor, de pe Calea Moşilor, din cartierul numit altă dată „Mahalaua Popa Hierea". Vezi şi P. V. Năsturel, *Biserica cu sfinţi sau a sfinţilor*, în *Albina*, XIX, 1916, p. 1284. N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, vol. I, Bucureşti, 1906, p. 279.

Partea a III-a cuprinde perioada scursă de la anul 285 şi pînă la întemeierea Ţărilor Româneşti independente (275 — sec. XIII—XIV).

Volumul I ne furnizează date şi informaţii importante despre geografia, monumentele, limba, încreştinarea românilor şi primele manifestări ale vieţii bisericeştii.

Volumul al II-lea cuprinde istoria Ţării Româneşti între anii 1241—1818. Volumul al III-lea este cel mai interesant. Se tratează aici despre: istoria Moldovei pînă în anul 1812; descrierea geografică şi politică a Ţării Româneşti, informaţii despre împărţirea şi rînduiala funcţionarilor; descrierea şi împărţirea politică şi geografică a Moldovei.

De la început, trebuie să precizăm că istoria lui Fotino nu este completă. Cum am afirmat mai sus, pentru sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea, ea este oarecum completă şi valoroasă. Trebuie menţionat apoi faptul că istoria Ţării Româneşti este prezentată mult mai amănunţit decît a Moldovei.[17] Epoca fanariotă este tratată cu toată obiectivitatea. El arată toate vicisitudinile abătute asupra românilor din cauza conaţionalilor săi.

Izvoarele operei lui Dionisie Fotino

Cercetătorul care va lua în mînă Istoria lui Fotino va constata, exceptînd partea în care se tratează epoca contemporană, mai multe trimiteri (note bibliografice) la diferiţi autori vechi. Nu trebuie să se creadă că Fotino a consultat toate aceste izvoare, mai ales pe cele vechi, ci faptul că el s-a folosit de unele tratate istorice unde a găsit trimiterile respective. Fotino afirmă, atît în prefaţa sa[18], cît şi într-o scrisoare adresată prietenului său Zenovie Pop,[19] că a compus istoria sa pe baza unor cronici latineşti, bizantine, ungureşti, sîrbeşti şi vlahomoldoveneşti, fără să le numească. D. Svornos, care a cercetat cu atenţie Istoria lui Fotino, a stabilit în studiul său referitor la această lucrare[20] două izvoare principale şi anume: *Istoria tis Vlahias Politichi che Geografichi*, publicată la Viena în anul 1806 de fraţii Tunusli[21] şi *Memoires historiques et geographiques sur la Valachie, publiés par monsieur de B (Baur)*, publicate pentru prima dată la Frankfurt — Leipzig în anul 1778.[22]

Aceste două izvoare au servit lui Fotino ca sursă de informaţie pentru epoca cuprinsă de la întemeierea statelor independente româneşti pînă în secolul al XVII-lea.

Pentru partea mai veche a lucrării, Fotino a folosit o mică istorie scrisă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea de către un contemporan al său şi din care se păs-

---

17 Explicaţia stă în faptul că el a trăit în Ţara Românească, unde a avut posibilitatea să se documenteze temeinic în vederea scrierii Istoriei sale.

18 D. Fotino, *Istoria Vechii Dacii*..., trad. de G. Sion, p. 4—5.

19 N. Iorga, *Contribuţii la istoria literaturii române la începutul secolului al XIX-lea. Scriitori greci*, în *Anal. Acad. Rom. Mem. Secţ. Ist*, seria III, tom. XXIX, Bucureşti, 1906, p. 3.

20 D. Svornos, *op. cit.*, p. 136—144.

21 Vezi descrierea acestei cărţi în Ion Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche, II*, Bucureşti, 1910, p. 488—489.

22 *Memoriile lui Baur* au fost traduse în limba greacă şi publicate la Bucureşti în anul 1789. Vezi descrierea lor în Ion Bianu, şi N. Hodoş, *op. cit.*, II, p. p. 332—333.

trează un manuscris în Biblioteca Academici Române.[23] Dintre cronicile în limba română întrebuinţate de Fotino notăm: Letopiseţul cantacuzinesc, lucrările unor cronicari mai mici cum sînt cea a lui Stoica Ludescu, a Căpitanului Constantin şi Cronica lui Nicolae Costin.[24]

Ştirile despre viaţa bisericească a românilor

Aceste ştiri încep în partea a treia a volumului I. Autorul afirmă că la începutul secolului al III-lea, daco-romanii au primit învăţătura creştină, fapt confirmat şi de Tertulian în lucrarea „Dialog cu iudeul Trifon".[25] Totodată, aflăm că la Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325), au participat doi episcopi, unul al Goţiei numit Teofil, iar celălalt al sciţilor, fără să-l numească.[26] După Teofil este menţionat ca episcop, Niceta „episcopul Dacilor şi Besilor", pe care Fotino îl numeşte apostol al Daciei Ripensis.[27] Demnă de consemnat este şi precizarea făcută în continuare de Fotino, că acest episcop s-a bucurat de stima Sfîntului Paulin de Nola, după cum reiese din Sinaxarul latin cu data de 9 ianuarie după calendarul gregorian.

Din cele relatate, rezultă că Dionisie Fotino era bine orientat şi un bun cunoscător al istoriei, pentru că afirmaţiile din istoria sa sînt confirmate şi de istoricii contemporani.

Răspîndirea creştinismului pe teritoriul patriei noastre în secolele IV—VI este argumentată de Fotino şi cu dovezi arheologice. Astfel, el spune că a găsit în Muzeul Brukenthal din Sibiu o tăbliţă pe care este gravat textul: „Zosimus ex voto posuit" şi pe care o traduce în mod eronat „Zosimus cu binecuvîntare s-a înmormîntat".[28]

Citîndu-l pe istoricul Sozomen, Fotino afirmă că după Niceta, daco-romanii l-au avut episcop pe Teotim, care propovăduia Evanghelia în toate Daciile şi pe care Sozomen l-a numit „zeul romanilor".[29]

Cu această informaţie se încheie ştirile despre creştinismul primar la români, pe care ni le oferă Dionisie Fotino. În continuare, tratînd despre evenimentele caracteristice secolelor XII—XIV, Fotino afirmă despre „ţările" Făgăraşului şi Maramureşului că erau neatîrnate şi autonome, dar, cu toate acestea, ele aveau unele probleme. El enumeră trei dintre acestea şi anume:

---

23 Acest manuscris este atribuit lui Theodor Fotino din Chios şi are următorul titlu: *Istoria Daciei, adică a Valahiei, Moldovei şi Transilvaniei.* Manuscrisul este compus din 92 file de 20×13 cm., este legat în piele şi carton. A intrat în depozitul Bibliotecii Academici Române în anul 1925. Cf. Nestor Camariano, *Catalogul manuscriselor greceşti din Biblioteca Academiei Române*, Bucureşti, 1940, vol. II, p. 71, nr. 972. Această Istorie a lui Theodor Fotino a fost tradusă în româneşte de George Baronzi şi publicată în revista *Trompeta Carpaţilor*, VII, 1869, nr. 771, p. 3083 şi urm. Comparînd titlurile şi cuprinsurile Istoriilor lui Dionisie Fotino şi Theodor Fotino, vom vedea că există o mare asemănare între ele. Se pare că Dionisie Fotino a copiat Istoria lui Theodor şi a introdus-o în primul său volum, însuşindu-şi chiar titlul acestei lucrări şi punîndu-l în fruntea operei sale. Vezi mai pe larg Nestor Camariano, *Un izvor necunoscut al Istoriei lui Dionisie Fotino*, în *Rev. Ist. Rom.*, 1940, vol. X, p. 227—236.

24 Vezi N. Iorga, *Cronicele muntene*, în *Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist., seria a II-a*, tom. XXI, 1898—1899, p. 410—425. Idem, *Istoria literaturii române în secolul al XVII-lea* ..., p. 106.

25 Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 71.

26 *Ibidem*, p. 71—72. Nu poate fi vorba decît de unul din episcopii Domnus din Sirmium, Protogenes din Sardica, Dacus din Scupi, Pistus din Marcianopolis, care au participat la Sinodul I Ecumenic. Vezi Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I. Bucureşti, 1980, p. 107.

27 Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 71—72.

28 Este vorba de Tăbliţa votivă de la Biertan care are gravat pe ea textul: „Ego Zenovius votum posui" adică „Eu Zenoviu am pus ofrandă". Cf. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, I, p. 120—123.

29 Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 72.

a) Înmulţirea populaţiei din cauza emigrării celor din Ţara Românească şi Moldova, care, în urma unor prigoane (religioase sau de altă natură), veneau în Ardeal la „conaţionalii şi coreligionarii lor".

b) Creşterea tot mai accentuată a puterii ungurilor care voiau să „lovească neatîrnarea lor" (a românilor ortodocşi).

c) Propaganda papală de a converti pe români la Biserica Romei.[30] Se spune, în continuare, că papii întrebuinţau toate mijloacele — scrisori confesionale, misionari şi predicatori trimişi prin regii Ungariei — să-i convertească pe români la Biserica catolică dar, — conform celor spuse de Fotino —, „n-au reuşit nimic fiindcă acest popor a stat întotdeauna credincios vechilor dogme ale Bisericii Răsăritului".[31]

În legătură cu ierarhia bisericească din Ardeal, autorul adaugă că românii aveau episcopi şi preoţi în Banat, la Ghyula şi în întreg Ardealul, precum şi în Moldova şi Ţara Românească unde erau domni pămînteni.[32]

O importanţă deosebită este acordată întemeierii ţărilor independente româneşti, Moldova şi Ţara Românească. Astfel, după părerea lui Dionisie Fotino, descălecarea lui Dragoş Vodă (pe care îl consideră greşit fiul lui Bogdan) din Maramureş în Moldova, s-a făcut din cauza incursiunilor tătarilor şi a violenţelor ce se făceau ortodocşilor din partea cruciaţilor ordinului papal.[33] Se menţionează că locuitorii Moldovei i s-au supus lui Dragoş pentru că „vorbeau aceeaşi limbă şi aveau aceeaşi religie".[34] Iată că Ortodoxia este pentru Fotino factorul cel mai important de unitate a românilor din cele trei ţări. După aşezarea lui Dragoş şi a celor împreună cu el în Moldova, aceştia şi-au ales episcopi şi clerici supuşi Patriarhiei ecumenice fiindcă „moldovenii şi ceilalţi daco-romani totdeauna s-au ţinut neabătuţi şi credincioşi de dogmele Bisericii Răsăritene".[35]

După ce a tratat despre întemeierea statelor independente româneşti, Fotino îşi continuă expunerea dedicînd volumul al doilea în exclusivitate problemelor social-politice şi religioase din Ţara Românească, iar volumul al treilea aceloraşi probleme din Moldova. De aceea, am considerat necesar să expunem informaţiile despre viaţa bisericească separat.

Ţara Românească,

Evenimentul central, căruia istoricul Dionisie Fotino îi acordă o atenţie deosebită, este venirea patriarhului Nifon în Ţara Românească.[36] Aflăm din istoria

---

30 *Ibidem*, p. 115—116.

31 *Ibidem*, p. 116.

32 *Ibidem*.

33 *Ibidem*, vol. III, p. 3. În legătură cu „descălecările", Fotino afirmă greşit că şi principatul independent Ţara Românească a fost întemeiat prin descălecarea lui Radu Negru Vodă pe la anul 1241 din Transilvania în Ţara Românească. Vezi şi C. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1971, p. 212.

34 Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. III, p. 5.

35 *Ibidem*, vol. I, p. 125.

36 Viaţa Sf. Nifon a fost scrisă de Gavriil Protul, mai marele mînăstirilor din Muntele Athos. Ediţii: Iosiv Naniescu şi Constantin Erbiceanu, *Viaţa şi traiul sfinţiei sale părintelui nostru Nifon patriarhul Ţarigradului*, Bucureşti, 1888, 177 p.; Tit Simedrea, *Viaţa Sfîntului Nifon, patriarhul Constantinopolului*. Introducere şi text, Bucureşti, 1937, XIV + 58 p.; Vasile Grecu, *Viaţa Sfîntului Nifon. O redacţiune grecească inedită*, tradusă şi însoţită de o introducere, Bucureşti, 1944. Vezi şi Gheorghe I. Moisescu, *Viaţa Sfîntului Nifon, patriarhul Ţarigradului. Cu prilejul împlinirii a 450 de ani de la mutarea sa către Domnul*, în B.O.R., an LXXIV, nr. 9, 1958, p. 861—872. Este posibil ca Dionisie Fotino să fi cunoscut un manuscris (grecesc sau românesc) al acestei lucrări. Mai veridică este ipoteza după care Dionisie a găsit informaţii despre Sf. Nifon în lucrarea fraţilor Tunusli sau în cea a Monseniorului Bauer menţionate la capitolul despre izvoare. O altă posibilă sursă de informaţii putea fi de asemenea *Istoria Ţării Româneşti* atribuită lui Mihail Cantacuzino. Vezi N. Iorga, *Cronicile muntene...*, p. 410—420; *Ilie Corfus, În legătură cu opera lui Mihail Cantacuzino*, în *Rev. Ist. Rom.*, XVI, 1946, p. 129—141.

sa, că Nifon era născut în Peloponez, din părinţi bogaţi şi familie strălucită. Dorind să se călugărească, s-a dus la Athos, unde a fost hirotonit preot. După moartea arhiepiscopului de Tesalonic, a fost ales în locul său, şi puţin după aceea, murind patriarhul Simeon al Constantinopolului, a fost ales patriarh ecumenic. A fost al zecelea patriarh sub turci.[37] Datorită faptului că a oprit nişte clerici de la săvîrşirea celor sfinte, a fost destituit, retrăgîndu-se într-o insulă de pe ţărmul Mării Negre. Este rechemat din exil şi repus în scaunul de patriarh, dar numai pentru puţin timp, căci a fost din nou depus şi exilat la Adrianopol. De aici Radu cel Mare (1495—1508), cerînd îngăduinţa Porţii, l-a adus în Ţara Românească. Motivul aducerii lui Nifon la noi a fost, după cum ne spune Fotino, „ca să orînduiască canoanele şi legile credinţei la români, în schimbul dobîndirii libertăţii".[38] Ajuns în Ţara Românească, fostul patriarh ecumenic a convocat un sobor la care au participat egumenii, clerul, toţi boierii şi domnul, prilej cu care el şi-a expus punctul de vedere în ceea ce priveşte programul de reorganizare a vieţii bisericeşti, pe baza canoanelor şi a vechilor rînduieli bisericeşti.[39] Dionisie Fotino spune în continuare despre Nifon că făcea liturghie în fiecare duminică şi sărbătoare, predicînd împotriva patimilor vremii, şi că a hirotonit pe episcopii de Buzău şi Rîmnic.[40] Avem aici încă o dată atestat faptul că el este întemeietorul episcopiilor Rîmnicului (Noul Severin) şi a Buzăului. Pe lîngă activitatea lui bisericească, Fotino îi recunoaşte un alt mare merit, atunci cînd afirmă că l-a ajutat pe domn să organizeze aparatul administrativ al statului după rînduiala împăraţilor bizantini, dînd şi nume unor funcţii ale acestui aparat: spătar, logotet[41] etc.

Este descris apoi conflictul dintre Radu cel Mare şi Nifon, datorat căsătoriei surorii acestuia cu un boier moldovean, fapt care va determina plecarea patriarhului din ţară. La plecare, patriarhul Nifon a prezis domnitorului că va muri de o boală grea, iar asupra ţării vor veni calamităţi, despre care Fotino spune că s-au împlinit.[42]

După moartea lui Radu cel Mare (1508), cînd a ajuns domnitor Neagoe Basarab (1512—1521), care purtase de grijă lui Nifon în timpul neînţelegerilor cu Radu cel Mare şi căruia, după cele spuse de Fotino, patriarhul i-ar fi prezis că va ajunge domn, au fost aduse osemintele Sfîntului Nifon în ţară „ca să curăţească şi să tămăduiască greşala lui Radu Vodă".[43] Ele au fost primite cu mare alai de către tot poporul în frunte cu domnitorul Neagoe Basarab şi au fost puse deasupra mormîntului lui Radu cel Mare, făcîndu-se rugăciuni pentru iertarea lui.[44] Fotino afirmă că după minunile săvîrşite de aceste moaşte pe mormîntul lui Radu cel Mare, ele au fost aşezate într-un sicriu de argint poleit cu aur şi împodobit cu pietre scumpe şi au fost trimise înapoi la Athos. Călugării de aici au trimis în dar domnitorului Neagoe Basarab capul şi mîna sfîntului, care au fost dăruite ctitoriei sale de la Argeş.[45]

Dionisie Fotino acordă o importanţă deosebită activităţii domnitorului Neagoe Basarab pe tărîm bisericesc. „Acesta — ne spune Fotino — a făcut numeroase biserici şi mînăstiri; a reparat mînăstirile Cozia şi Tismana, a reparat mînăstirea Sf. Gheorghe de la Muscel, a strămutat Mitropolia de la Argeş la Tîrgovişte şi, cu aprobarea patriarhului ecumenic Pahomie, Macarie a fost hirotonit mitropolit al Ungrovlahiei". Tot despre Neagoe Basarab notează că a zidit biserica de la Curtea de Argeş. La sfinţirea ei au fost invitaţi arhimandriţi şi egumeni din Sfîntul

---

37 Informaţia este corectă. Vezi Basile Th. Stavridis, *Histoire du patriarcat de Constantinople*, în Istina nr. 2, 1970, p. 250.
38 Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. II, p. 34—35.
39 *Ibidem*, p. 36.
40 *Ibidem*, p. 36—37.
41 *Ibidem*.
42 *Ibidem*, p. 39—40.
43 *Ibidem*, p. 40.
44 *Ibidem*, p. 43.
45 Fotino afirmă că mîna şi capul Sf. Nifon au fost dăruite în schimbul capului Sf. Ioan Botezătorul. Să fie oare adevărat? Nu avem nici o menţiune istorică în acest sens. *Ibidem*, p. 43—44.

Munte.[46] După sfințire, domnul a făcut fapte caritabile în țară și a trimis daruri multe la Sfîntul Munte.

În continuare, sînt prezentați toți domnitorii Țării Românești și faptele cele mai importante petrecute în timpul lor pînă la anul 1818. Trebuie să reținem în primul rînd faptul că autorul, la fiecare sfîrșit de pasaj în care este prezentată perioada de domnie a unui domnitor, redă pe scurt activitatea lui bisericească. De exemplu, despre Mihai Viteazul (1593—1601) afirmă că a zidit mînăstirea Mihai Vodă din București,[47] iar despre Matei Basarab că a ctitorit o biserică în Pitești, mînăstirea Sfinții Arhangheli de la Slobozia, mînăstirea Sadova și catedrala episcopală din Buzău.[48]

În al doilea rînd, din expunerea lui Fotino reiese clar că ierarhia bisericească participa în mod activ la viața politică a țării, atît cea internă cît și cea externă. Astfel, episcopii și preoții făceau parte din delegațiile domnitorilor care mergeau la Poartă, erau trimiși în misiuni diplomatice în Moldova, Transilvania, Austria etc.[49]

Menționăm apoi faptul că războaiele purtate de domnitorii noștri erau războaie de apărare a suveranității, independenței și a credinței ortodoxe a neamului românesc. Această idee o subliniază Fotino prin cuvintele de îndemn ale lui Matei Basarab către ostașii săi pe cîmpul de luptă astfel: „O bravii mei, vitejii mei ostași, rugați pe Dumnezeu să vă întărească în bătălia aceasta și toți într-o credință, într-o hotărîre, într-o singură dragoste către Iisus Hristos Dumnezeul nostru, către țara cea mult iubită și către mine, Domnul vostru, să stați cu armele..."[50]. Acest îndemn ne aduce aminte de rugăciunile pe care bazileii creștini din Bizanț o făceau cu armatele lor înaintea unei lupte.

Ultima parte a volumului al doilea este consacrată domniilor fanariote. Această parte nu conține informații importante privitoare la viața și activitatea bisericească, autorul concentrîndu-și atenția asupra problemelor politice, sociale, etc.

La sfîrșitul volumului, al treilea însă, în partea a VI-a intitulată: „Descrierea geografică a Țării Românești și a Moldovei", găsim date importante referitoare la existența și numărul bisericilor și al mînăstirilor din Țara Românească, de la începutul secolului al XIX-lea, numărul preoților din Mitropolia Ungrovlahiei, metoace etc. Autorul întocmește o statistică cu problemele enunțate mai sus pentru fiecare județ în parte. Prezentăm, ca exemplu, această statistică pentru Buzău: „Județul Buzău are un scaun episcopal și două mînăstiri: Banul și Episcopia. Totodată are șase biserici, una grecească, una a tîrgului și alte patru. Mai are o mînăstire, Nucet, și opt metoace: Vintilă, Vodă, Berca, Ungureiu, Pîrscov, Izvorani, Celeu, Barbu, Găvanele. În județ sînt 73 de biserici".[51]

Capitolul III al părții a VI-a este consacrat clerului Țării Românești. Cele 17 județe se împart în patru eparhii: Mitropolia Ungrovlahiei, Episcopiile Rîmnicului, Buzăului și Argeșului. Se menționează faptul că episcopiile Rîmnic și Buzău au fost întemeiate în timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521), iar episcopia de Argeș în timpul domnitorului Alexandru Moruzi (1792—1796).

Mitropolia cuprinde județele Slam-Rîmnic, Prahova, Ialomița, Ilfov, Dîmbovița, Dolj și Teleorman. Episcopia Rîmnicului cuprinde județele de peste Olt. Epis-

46 *Ibidem*, p. 44.

47 *Ibidem*, p. 77.

48 *Ibidem*, p. 101.

49 De exemplu, cînd Matei Basarab (1632—1654) a fost pîrît la Poartă de Alexandru Iliaș, a luat cu sine pe Grigorie, mitropolitul Ungrovlahiei și pe Teofil, episcopul Rîmnicului, pentru a se justifica. *Ibidem*, p. 92.

50 *Ibidem*, p. 96.

51 Pentru această parte a lucrării, Fotino s-a folosit de o catagrafie întocmită în anul 1810. Vezi Niculae M. Popescu, *Catagrafia Eparhiei Ungrovlahiei în anul 1810*, București, 1914, 84 p. Unele informații au putut fi culese și din „însemnările de țară" ale lui Iacovachi Rizu, note păstrate în fam. Ghiculeștilor, la care Fotino avea acces. Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*... p. 106, nota nr. 4. Mai vezi Ion Ionașcu, *Despre județele Olt și Argeș în catagrafia din anii 1773—1774 de la Moscova*, în M.O. an X, nr. 3—4, 1958, p. 248—292.

copia Buzăului cuprinde judeţele Buzău, Săcuieni, Muscel, iar Episcopia Argeşului judeţele Argeş şi Olt.[52] Se specifică apoi că arhiereii şi egumenii sînt aleşi de domnitor. Semnele demnităţii lor sînt diferite. Mitropolitul are toiag păstoresc, episcopii, cîrjă cu cap de argint, iar egumenii, cîrji mai simple. Aceste însemne sînt date de către domni celor aleşi cînd sînt instalaţi. Fiecare episcop sau mitropolit este în eparhia lui conducător. El judecă clerul, primeşte dări de la preoţi şi plată pentru hirotonii. Mitropolitul este supus tronului patriarhal din Constantinopol. Alegerea mitropolitului o recomandă domnul prin înţelegere cu episcopii şi cu boierii cei mari. Tot domnul îi dă şi toiagul şi-l trimite cu ceremonie la Mitropolie, înştiinţîndu-l apoi pe patriarh de alegere. Mitropolitul are datoria de a trimite confirmarea. În caz de vacanţă a scaunului mitropolitan, episcopul de Rîmnic are dreptul de a fi înaintat în demnitatea scaunului mitropolitan. Episcopii se hirotonesc cu ştirea domnului şi sînt aleşi de către mitropolit şi boieri. Mitropolitul îi hirotoneşte şi domnul le dă cîrjă.[53] Fotino prezintă aici un mic statut de organizare şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe din Ţara Românească.

Moldova

De la început, trebuie să facem precizarea că informaţiile pe care Dionisie Fotino ni le dă în legătură cu viaţa şi activitatea bisericească din Ţara Moldovei sînt mult mai puţine decît cele referitoare la Ţara Românească. Explicaţia ar sta în faptul că autorul a trăit în Ţara Românească unde a putut găsi mai multe izvoare pentru a se putea documenta în vederea scrierii istoriei românilor. Cu toate acestea, merită să ne reţină atenţia cîteva aspecte pe care le vom prezenta în cele ce urmează.

Astfel, este confirmată participarea mitropolitului Moldovei[54] la sinodul de la Ferrara-Florenţa, care, după ce a votat în favoarea unirii cu Roma, nu s-a mai întors în ţară.

Domnia lui Alexandru cel Bun (1400—1432), pe care Fotino îl numeşte „cel Mare", este prezentată în termeni elogioşi. Autorul afirmă că acest domnitor „a supus pe mitropolitul Moldovei patriarhului de Constantinopol" [55] şi scaunul mitropolitan l-a aşezat la Suceava.[56] „Acest domnitor — spune Fotino — a întemeiat Episcopiile de Roman şi Rădăuţi". Se menţionează despre acelaşi domnitor că a trimis soli la Trapezunt care au adus moaştele Sfîntului Ioan cel Nou în Moldova, pe care Domnul le-a aşezat la Suceava.[57] Alexandru cel Bun a zidit două mînăstiri, Bistriţa şi Moldoviţa. Fotino adaugă, tot în legătură cu Alexandru cel Bun, că întorcîndu-se de la Viena, Andronic Paleologul, fiul lui Manuel Paleologul, bazileul Bizanţului şi ginerele împăratului Austriei, a trecut prin Moldova. Alexandru l-a primit cu mari onoruri şi l-a însoţit pînă la Galaţi. Ajungînd apoi împărat al Imperiului bizantin, acesta i-a trimis domnitorului moldovean coroană împărătească, iar mitropolitului Moldovei sacoş şi mitră, precum icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului de la Mănăstirea Neamţ.[58]

Şi domnitorii moldoveni sînt prezenţi în calitate de conducători ortodocşi ai românilor, ctitori de biserici şi mînăstiri. Sînt prezentate însă şi perioade mai puţin fericite pentru Biserica Ortodoxă din Moldova, cum a fost aceea din timpul

52 Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. III, p. 183—184.

53 *Ibidem*, p. 185.

54 Fotino afirmă în mod eronat că mitropolitul Mitrofan a participat la lucrările sinodului de la Ferrara-Florenţa din anul 1438—1439. Cf. *Ibidem*, vol. I, p. 125. La lucrările acestui sinod a participat mitropolitul Damian. Vezi Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 125.

55 După toate probabilităţile, Fotino face aluzie la recunoaşterea Mitropoliei Moldovei sub domnitorul Alexandru cel Bun din 26 iunie 1401. Cf. *Ibidem*, vol. III, p. 11—12.

56 *Ibidem*, p. 12.

57 *Ibidem*.

58 *Ibidem*, p. 21—38.

domniei lui Ioan Vodă cel Cumplit (1572—1574) care a despuiat sfintele biserici de vasele liturgice și sfintele icoane, pe care le-a vîndut pe bani.[59]

Un loc însemnat în istoria lui Fotino îl ocupă războaiele ruso-turce și implicațiile lor pentru țările române. Se știe că în anul 1774 a fost semnată pacea ruso-turcă de la Kuciuk-Kainargi. Autorul a enumerat toate normele pe care le prevedea acest tratat. Dintre ele ne rețin atenția cîteva: libertatea religiei creștine în principate, restituirea averilor bisericești, tratarea omenească a clerului.[60]

Perioada domniilor fanariote este prezentată la fel ca cea similară din Țara Românească, autorul concentrîndu-și atenția mai mult asupra problemelor istorice, politice, sociale etc. Totuși, la sfîrșitul volumului al treilea, Fotino dedică un mic capitol „autorității spirituale din Moldova". Această autoritate — spune Fotino — aparține mitropolitului care are reședința la Iași și are în subordine pe episcopii de Roman și Huși. El l-a avut în subordine și pe episcopul de Rădăuți, dar Episcopia lui a fost ocupată de austrieci. Mitropolitul se alege de boieri și este întărit de domn, după care e recunoscut de patriarhul de Constantinopol. În Moldova sînt multe mînăstiri și biserici. Cele mai bogate aparțin Sfîntului Mormînt, Muntelui Sinai și Sfîntului Munte Athos.[61] Cu aceasta, am epuizat și știrile despre viața bisericească a Moldovei oferite de Dionisie Fotino în istoria sa.

În încheiere, putem afirma că Istoria Vechii Dacii, scrisă de grecul Dionisie Fotino, este o lucrare prețioasă a istoriografiei românești de la începutul secolului al XIX-lea, atît prin informațiile de pe tărîm bisericesc, cît și prin cele de natură politică și socială pe care ni le furnizează. Ea deschide perspectivele cercetării istorice moderne. Fiind tipărită în limba greacă, istoria românilor a ajuns să fie cunoscută și de cărturarii greci. Rămîne un prețias izvor de informații mai ales pentru sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de la XIX-lea.

Diac. drd. Erneanu Corneliu

CREDINȚĂ ȘI ȘTIINȚĂ

Adesea, din cele mai vechi timpuri, omul și-a pus problema existenței lumii și a vieții pe pămînt. De unde venim, cine sîntem, cum a fost creată lumea, de ce existăm etc., iată întrebări care au frămîntat multe minți ale oamenilor.

Aceste întrebări și frămîntări apar în mintea omului în postura de ființă decăzută din demnitatea lui primară (chip și asemănarea lui Dumnezeu) ca unul ce și-a pierdut Creatorul și Protectorul și în același timp pe sine însuși.

În întîmpinarea și salvarea omului descumpănit în urma neascultării a venit tot Dumnezeu ca un Părinte grijuliu prin revelația supranaturală ce i-a acordat-o lumii în „multe rînduri și în multe feluri" prin unii oameni aleși, iar în mod plenar prin Iisus Hristos-Domnul nostru, prin care a întemeiat Biserica creștină.

Iisus Hristos-Mîntuitorul a propovăduit iubirea aproapelui, ajutorarea și iertarea lui, pacea și buna înțelegere între popoare, menținerea unei atmosfere de sinceritate între oameni prin promovarea adevărului etc. Cultivarea acestor virtuți în sufletele oamenilor a dus la crearea unui fond spiritual al popoarelor care a alimentat și alimentează ideea adîncă de a uni toate clasele sociale, toate popoarele, dîndu-le același ideal comun etern, care să le conducă în armonie prin labirintul vieții, pînă la sfîrșitul veacurilor.

Am fost atîta vreme martorii educației ateiste și a încercărilor de a compromite învățătura creștină, totul fiind explicat prin prisma așa-zisului materialism științific. Lipsind cu desăvîrșire informațiile religioase, toate seriile de elevi și studenți care au urmat cursurile după 1945 au rămas fără cultură religioasă, fiind în imposibilitatea de a-și satisface cele mai mici curiozități din acest domeniu. Mai

59 *Ibidem*, p. 53.

60 *Ibidem*, p. 125.

61 *Ibidem*, p. 336.

mult, au căzut de multe ori pradă unor false explicații în ceea ce privește scopul religiei și al Bisericii.

S-a acreditat părerea că orice fenomen din natură poate să fie explicat cu mare precizie și fără să lase urme de îndoială în mintea omului. Că realitatea este alta, se poate constata trecînd în revistă numai vîrsta planetei noastre după cum a fost ea calculată de diferiți oameni de știință, din antichitate și pînă în prezent. Pentru unii, ca de exemplu învățatul grec Aristotel, pămîntul a existat dintotdeauna. Arhiepiscopul anglican James Ussher (1580—1656) a calculat vîrsta Pămîntului în anul 1650 pe baza indicațiilor Bibliei. După acest arhiepiscop, facerea lumii a avut loc în ziua de 26 octombrie 4004 înainte de Hristos, ora 9 dimineața. La 100 de ani mai tîrziu au apărut primele îndoieli științifice asupra acestui termen. Învățatul rus Mihail Lomonosov (1711—1765), luînd ca bază descoperirile geologice, credea că Pămîntul are mai multe sute de mii de ani de la facerea sa, în timp ce contele francez Buffon (1707—1788) a observat răcirea sferelor de fier incandescent și în funcție de această răcire el a stabilit în anul 1779, că Pămîntul are vîrsta de 75 000 de ani, deoarece odinioară și el era incandescent. În următoarele decenii descoperirile geologice au arătat totuși că Pămîntul trebuie să fie mult mai vechi. Charles Darwin (1809—1882), creatorul teoriei evoluției pe baza fosilelor găsite, a determinat vîrsta pămîntului, apreciind-o la 300 milioane de ani.

Filozoful Wiliam Thompson (1824—1907) a calculat încă odată cu ajutorul teoriei răcirii vîrsta Pămîntului, ajungînd la concluzia că el are cel puțin 20 milioane și cel mult 98 milioane de ani.

Cînd în 1896 a fost descoperită radioactivitatea și mai tîrziu modul ei de manifestare, exista în fine o metodă exactă pentru determinarea vîrstei rocilor. Astfel, s-a găsit în 1907 un mineral vechi de 410 milioane de ani, a cărui vîrstă a fost mai tîrziu corectată la 265 milioane de ani. În anul 1983, au fost descoperite cristale de zircon cu o vîrstă de 4,2 miliarde de ani. Curînd după acest eveniment, vîrsta Pămîntului a fost corectată la 4,6 miliarde de ani.

Astăzi, majoritatea astrofizicienilor sînt de părere că Universul a apărut acum 15—20 miliarde de ani, ca urmare a unei explozii primare, numită „big-bang", urmată de o expansiune extrem de puternică din punct de vedere energetic a Universului. La acea vîrstă fragedă, Universul nostru cu tot ce va cuprinde mai tîrziu, galaxiile, planetele, Pămîntul nostru cu fauna și flora sa, avea o dimensiune inimaginabil de mică, cît o sferă de 10^{-33} cm, adică mai mică de miliarde de miliarde de ori decît un nucleu de atom.

Savanții au mai multe motive să creadă că a avut loc această explozie, dintre care cea mai puternică este existența unei radiații fosile scoasă în evidență de astrofizicienii americani Penzias și Wilson. Această radiație uniformă are o temperatură de 3 grade Kelvin asupra lui zero absolut, deci o răcire aproape completă. Radiația poate fi observată sub forma unui ecou și care se interpretează a fi urma unei explozii originare gigantice. Ea a fost descoperită de radarul astrofizicienilor americani, care urmărea traiectoria primului satelit de comunicații „Telstar".

Densitatea și temperatura micii sfere, care era universul originar, atingeau valori de neimaginat: o temperatură de 10^{32} grade (zece la puterea 32).

După calculele făcute, această explozie ar fi avut loc acum 15—20 miliarde de ani. Prin calcule s-a stabilit de asemenea că galaxiile erau grupate la un loc acum 15—20 miliarde de ani, iar stelele cele mai vechi s-a constatat că au o vîrstă de 15—20 miliarde de ani. Particulele cele mai vîrstnice ale materiei, în special izotopii de uraniu au între 15—20 miliarde de ani. Găsindu-se mereu aceleași valori pentru vîrstă, se poate trage concluzia că acum 15—20 miliarde de ani, a avut loc un eveniment extraordinar, legat de viața universului nostru. Se poate însă constata, că în fiecare perioadă de timp în care s-a calculat vîrsta planetei noastre, ea a fost calculată după concepțiile cele mai noi ale științei din epoca respectivă, dar după trecerea anilor cînd ea s-a calculat din nou, s-a găsit o ală vîrstă mult diferită de cea calculată anterior. Revenind la ceea ce s-a spus pe baza cristalelor de zircon descoperite în 1983, s-a constatat că Pămîntul ar avea o vîrstă de 4,2 miliarde de ani, iar după calculele din prezent 15—20 miliarde de ani. Cu siguranță, în viitor se va găsi că Pămîntul are o altă vîrstă, deoarece aparatele de observație și de măsură se perfecționează mereu.

Este suficient de amintit că, în prezent, oamenii de știință cercetează așa-zisele zone întunecate ale universului în care nu s-a putut pătrunde pînă acum. Cu ajutorul noului telescop NTT (New Technology Telescope) de la observatorul astronomic european din Chile, acest lucru a devenit posibil. Cu ajutorul unei camere electronice de luat vederi, așa-numitul detector CCD, omul de știință australian Bruce Peterson a putut fotografia siteme de stele pînă la „mărimea 29". Scara mărimilor este dată de luminozitatea stelelor. Experții în acest domeniu dau cifrele cele mai mici obiectelor, respectiv stelelor cu luminozitatea cea mai mare. Într-o noapte senină numai cu ochiul liber se poate observa grupul de stele de mărimea a șasea. Cele fotografiate de Peterson și colegii săi sînt de 1,6 miliarde de ori mai slabe ca luminozitate. Pe fotografia unui sector a bolții cerești se poate observa un furnicar de galaxii. Fiecare constă din nori de gaz și praf și conține mai multe sute de miliarde de sori. Aceste sisteme de stele reprezintă pietrele de construcție ale Universului.

Cele mai noi observații făcute cu telescopul NTT nu sînt ușor de interpretat, deoarece nu se cunosc distanțele dintre obiecte, respectiv stele.

Din acest motiv, luminozitatea slabă poate să fie de la galaxii pitice cît și de la galaxii uriașe, care se găsesc la distanța de 18 miliarde de ani lumină. Pentru elucidarea acestei probleme, astronomii încearcă acum să facă analiza spectrală a luminii sistemelor stelare. De aici, s-ar putea să apară noi concluzii care să modifice teoria științifică despre formarea și vîrsta pămîntului. Teoria exploziei inițiale, sau a „big-bangului", cum este cunoscută în literatura și presa străină, se clatină deja acum, datorită descoperirii unor quasari (o sursă quassi stelară de radio), care se găsește la o depărtare de 14 miliarde de ani lumină de pămînt. (Este cunoscut că un an lumină reprezintă distanța pe care ar străbate-o lumina într-un an de zile avînd o viteză de 300 000 Km/sec.). Descoperirea înseamnă că urmele de lumină ale unui corp ceresc stins de mult, care au fost descoperite acum indică existența de galaxii, care după teoria la modă n-ar fi trebuit să existe.

Față de teoria exploziei inițiale mai există o rezervă a oamenilor de știință, deoarece ei au observat că între forțele de gravitație, care țin în echilibru galaxiile sau spiralele nebuloase, și masa vizibilă a întinselor sisteme de stele, există adesea o pronunțată disproporție. Specialiștii susțin că ar trebui să existe un morman de supragalaxii încă nedescoperit, care ca și un aspirator uriaș de forță de gravitație influențează toate sistemele stelare care-l înconjoară.

Rezultatul celor mai noi cercetări ale astronomilor americani Margaret Gellner și John Huchra ar putea să fie un pas către această presupunere. Ei au descoperit un morman gigantic de galaxii care are o lungime de 500 milioane de ani lumină și o grosime de 15 milioane ani lumină. Acest uriaș morman de galaxii este numai un fragment al unei creații și mai mari, față de care Calea Laptelui, în care se găsește Pămîntul, apare ca un ac cu gămălie într-un car cu fîn, deși are un diametru de 100 ani lumină.

Față de acest monstru luminos, Margaret Geller are concepția că „nimeni nu cunoaște forța care ar fi ajuns pentru ca să se realizeze o astfel de acumulare gigantică de materie în perioada în care a trecut de la formarea universului, ca aceea care abia acum a fost descoperită".

Afirmațiile făcute de oamenii de știință, susținători ai materialismului dialectic, că totul poate fi explicat cu ajutorul științei, se dovedesc așadar a fi fără temei științific, izvorîte dintr-un fel de credință puternică, care nu are nici un suport logic sau științific, iar preceptele sale din domeniul economic și social au fost deja infirmate de viață. Adevărații oameni de știință care cercetează îndeaproape fenomenele care au loc în univers și cu aparatura cea mai perfecționată de care dispune omenirea la ora actuală, făcînd măsurători din care se obțin date concrete pentru analizarea fenomenelor și care nu se avînta numai în niște supoziții pe care apoi să le comenteze, afirmă că sînt fenomene și probleme pe care nu le pot dezlega așa cum s-a spus mai înainte, iar unde nu reușește știința este știut că reușește credința, după o veche vorbă românească.

Presa, revistele literare, multe opere beletristice, radioul și televiziunea din fostele țări socialiste și multe ziare, reviste și cărți scrise de intelectuali comuniști din Occident, nu numai că au militat pentru o concepție ateistă, dar susțineau că ar fi incompatibilă credința în Dumnezeu cu pregătirea și cultura unui intelec-

tual, mai ales dacă se ţine seama de gradul înalt de dezvoltare în prezent a ştiinţei şi tehnicii. La prima vedere, acest lucru poate părea adevărat, de aceea un număr destul de mare de intelectuali au dat dovadă de crezare a propagandei ateiste, mai ales că nu s-au putut documenta asupra problemelor religioase, lipsind-o astfel de literatură, iar în afară de aceasta orice contact cu viaţa religioasă le-ar fi adus neplăceri. Nu se poate spune că situaţia tinerilor proveniţi din familii de ţărani sau muncitori ar fi fost mult mai bună, deoarece încă din grădiniţe copiii erau intoxicaţi cu propaganda ateistă, pe care nimeni nu a îndrăznit să o combată nici acasă şi nici în instituţiile publice. Intelectualii au cedat mai uşor propagandei ateiste şi pentru faptul că se crease o atmosferă de mare respect pentru oamenii de ştiinţă, care se afişau ca partizani ai ei, deşi nu s-au putut prezenta argumente plauzibile în acest sens. S-a făcut mare caz de marii savanţi care se spune că au explicat aproape toate problemele legate de naşterea şi dezvoltarea universului, deşi s-a văzut doar prin cîteva exemple arătate mai sus, că acest lucru nu corespunde adevărului. Savanţii care au fost sau sînt în contact apropiat cu marile probleme ale lumii, tocmai văzînd şi cunoscînd complexitatea lor, s-au declarat încrezători în existenţa puterii divine. Foarte plastic în acest sens se exprimă părintele fizicii atomice, laureat al premiului Nobel, savantul Rutherford, cînd spune: „În cercurile laice există o concepţie greşită după care omul de ştiinţă, ştiind mai mult despre existenţă decît alţii, ar trebui să fie ateu. Exact din contră: munca noastră ne aduce mai aproape de Dumnezeu. Ea măreşte veneraţia noastră faţă de gigantica sa putere, în faţa căreia bietele noastre lucrări, oricît de mari ar putea să fie, cedează lamentabil".

Astfel de păreri ale oamenilor de ştiinţe au fost ascunse publicului din fostele ţări socialiste, răspîndindu-se prin toate mijloacele ideea că un om educat şi cu atît mai mult cei dotaţi de natură cu multă inteligenţă ,care şi-au cîştigat o reputaţie ştiinţifică, ar fi atei. Astfel de păreri ale oamenilor de ştiinţă mai pot fi arătate încă multe, dar vor fi prezentate acolo unde se va simţi necesitatea de a întări anumite afirmaţii privind credinţa lor. Nu numai omul de ştiinţă special dotat, ci un om simplu, mai ales dacă are lîngă el un biolog care să-i dea cîteva explicaţii, ar rămîne foarte impresionat cînd ar afla că cele mai multe animale care trăiesc pe sol îşi apără construcţiile făcute de ciuperci şi microorganisme cu secreţii care conţin antibiotice şi încă de cît timp, fără să le fi învăţat cineva. Deci cunoşteau antibioticele înaintea omului. Există soiuri de furnici care cultivă ciuperci pentru secreţii antibiotice în camere climaterice. Şi fiindcă sîntem la furnici, cine nu va admira mandibulele lor, instrumentele gurii care în acelaşi timp sînt foarfeci, cleşte, arme şi mînă. Cel care a conceput aşa ceva pentru furnici cît şi pentru milioane de insecte şi animale mari şi mici, desigur că a avut o inteligenţă şi abilitate genială, încadrate de o putere gigantică neimaginabilă.

Nu poate să nu stîrnească admiraţie la om constructorul canalelor ionice dintre celulele corpului omenesc, prin care circulă „curenţi electrici necrezut de mici", care abia acum pot fi măsuraţi. Datorită acestei descoperiri şi procedeului indicat de ei pentru măsurarea acestor curenţi, oamenii de ştiinţă germani Bart Sakmann şi şi Erwin Neher au primit premiul Nobel pentru medicină în anul 1991.

Aceste descoperiri dau posibilitatea să se explice mecanismele celulare ale unei serii de boli, ca diabetul ori epilepsia. Oricît de mult ar fi evoluat corpul omenesc, astfel de construcţii biologice nu apar la întîmplare.

Tot aşa, dacă se urmăreşte mersul unei mămăruţe care poate merge la marginea mesei şi deasupra şi dedesubtul ei cu nişte picioruşe foarte fine, mişcate într-o cadenţă de mare precizie, ne duce cu gîndul la un creator cu infinite calităţi de concepţie, execuţie şi adaptare a făpturilor, în funcţie de specificul vieţii lor.

În ultimele decenii s-a vorbit foarte mult despre Darwinism, teoria dezvoltării speciilor, întemeiată în secolul trecut de influentul biolog Charles Darwin. Darwinismul a fost foarte apreciat de doctrina materialistă, studiat în şcolile de toate gradele, mai ales pe motivul că originea omului s-ar trage din maimuţe, negîndu-se în felul acesta concepţia că Dumnezeu ar fi Creatorul omului şi trăgîndu-se concluzia că C. Darwin ar fi ateu. El nu a negat propriu-zis pe Dumnezeu prin teoria dezvoltării speciilor, care de altfel este criticată de mulţi specialişti şi nu poate răs-

punde la unele întrebări puse chiar de profani, dar nu este locul să fie discutate aceste probleme în expunerea de față, este suficient doar să fie arătat că Ch. Darwin credea în Dumnezeu și iată ce declară el cu insistență: „Eu nu am negat niciodată existența lui Dumnezeu; cred că teoria evoluției este absolut în concordanță cu credința în Dumnezeu. Grandiosul Univers din cale afară de sublim nu este o întîmplare. El este pentru mine motivarea pentru existența lui Dumnezeu."

Mulți alți oameni de știință foarte cunoscuți, ca de exemplu Newton, Volta sau Marconi, inventatorul telegrafiei fără fir și laureat al premiului Nobel, și-au mărturisit public credința în Dumnezeu.

Marconi declara cu mîndrie că este credincios și crede în puterea rugăciunii, nu numai ca și catolic, ci și ca om de știință. Din problemele prezentate în număr mic și cu totul rezumativ rezultă cu destulă claritate că nimeni și mai ales intelectualii nu trebuie să se sfiască să-și manifeste credința în Dumnezeu, fiindcă ea sălășluiește și în inimile celor mai mari savanți ai lumii.

Există în lume probleme cu care noi sîntem obișnuiți, dar care privite în adîncul lor ne trezesc întrebări, al căror răspuns nu poate fi decît existența unei puteri divine care dirijează existența noastră. Așa este protecția noastră față de razele cosmice, protecție dată de atmosferă. Existența protecției înseamnă că cineva cunoaște pericolul la care sîntem expuși, știe ce măsuri trebuiesc luate, grosimea atmosferei, compoziție, temperatură, presiune etc. Cine putea să cunoască acest lucru și să facă aceste calcule? De asemenea se știe că la Ecuator există o încălzire puternică, datorită căreia se ridică o cantitate mare de aer și se formează doi curenți de aer dirijați spre nord și sud, creîndu-se condiții climaterice de viață pentru cele două emisfere ale globului. Aici s-ar putea spune că încălzirea s-ar datora poziției Pământului față de Soare. Este adevărat. Dar cine a decis și a realizat această poziție? Cine dă puterea necesară pentru antrenarea celor doi curenți de aer? Intrebările sînt multe și la care nu există încă răspuns. Cantitatea de aer care trebuie să meargă spre cele două emisfere ale pămîntului trebuia oarecum determinată, de asemenea, presiunea, temperatura, umiditatea. Cu toată tehnica avansată de azi, este neimaginabilă construirea de către om a două ventilatoare care ar putea transporta cantitatea de aer dusă de cei doi curenți de la Ecuator pe spațiile întinse ale Universului. Cel mai mare ventilator cunoscut din literatura de specialitate are o putere de acționare de 80 000 Kw, se folosește la tunelurile aerodinamice, pentru testarea rezistenței la aripile de avion. Chiar dacă se admite existența unui ventilator cu putere dublă, cantitatea de aer pe care ar antrena-o el, față de cei doi curenți de aer de la Ecuator, nu s-ar putea compara nici cu aruncarea unei cești de apă într-o mare.

Astfel de probleme fără dezlegare precisă de către om sînt multe, iar scopul acestei lucrări nu este abordarea lor. Mai există însă o problemă importantă care frămîntă pe toți oamenii, dar mai aproape de ea se găsesc biologii. Este vorba de apariția vieții pe pămînt. S-a răspîndit foarte intens părerea că ea a apărut din întîmplare.

Se știe azi, că celula vie se compune din 20 de aminoacizi, care formează un lanț compact. Funcția acestor aminoacizi depinde la rîndul ei de cca 2 000 de enzime specifice. Biologii au calculat că probabilitatea ca o mie de enzime diferite să se readune în mod ordonat, pentru a forma o celulă vie (în timpul unei evoluții de mai multe miliarde de ani), este de ordinul 10 la puterea 1000 contra 1, deci quassi imposibil. Iată un exemplu care arată cu claritate, că descoperirile științifice profunde nu neagă ci, din contră, ne conduc spre admiterea existenței unei puteri divine. De aceea Francisc Crick, descoperitorul ADN-ului (acid dezoxiribonucleic), laureat al premiului Nobel pentru biologie, a declarat: „Un om cinstit, înarmat cu toate cunoștințele care ne stau la dispoziție astăzi, este obligat să afirme în situația actuală, că s-ar părea că originea vieții aparține miraculosului din cauza nenumăratelor condiții necesare pentru realizarea ei."

Desigur, știința omului prezintă nesiguranță. Chiar științele zise exacte nu pot lămuri o sumedenie de probleme. Aceasta este părerea celor mai mulți oameni de știință de azi. De multă vreme s-au făcut sforțări să se poată studia mai aproape virușii, dar abia în acest an o echipă de cercetători, condusă de laureatul premiului Nobel, Gerd Benning, a reușit să observe virușii la părăsirea unei celule vii. Cu ajutorul unui nou microscop de construcție specială se pot observa direct celulele vii,

ceea ce va deschide noi domenii pentru cercetarea biologică, putînd fi cercetate desfăşurări ale vieţii în domeniul de mărime pînă la o milionime de milimetru. Ceea ce s-a descoperit azi, mîine şi în viitor, urmează să fie perfecţionat, fără să poată fi luat complet vălul de pe anumite taine ale naturii. Ca o concluzie care se poate trage din cele arătate, este aceea că, în general, marii savanţi care stau cel mai aproape de tainele universului şi caută să le dezlege nu neagă existenţa divină şi acestora trebuie dat crezare şi nu pseudo-scientiştilor, care nu sînt documentaţi şi de multe ori pricep foarte puţin sau deloc fenomenele simple din lume, care se petrec în jurul lor. De multe ori, aceştia susţin că progresele făcute de ştiinţă şi tehnică aduc dovezi tot mai clare şi puternice contra existenţei divine. Aşa cum s-a văzut din cele arătate, situaţia este cu totul alta. Să renunţăm acum la preocupările savanţilor şi să luăm în considerare una din marile cuceriri ale ştiinţei, computerizarea conducerii unui proces complicat de lucru, sau a unei mari uzini. Computerul a fost realizat de om, care este o scînteie din Dumnezeire. Dacă cu un computer sau mai multe, care pot fi programate, se poate conduce o uzină, de ce nu se poate admite că puterea divină a putut construi un „computer" cu care să poată fi condus întregul Univers. S-ar pune problema omului, pe care Dumnezeu caută să-l ajute. Cum l-ar putea ajuta în acest caz? Omul, prin biocurenţii pe care este ştiut că îi produce, poate fi astfel codificat, încît marele computer divin să-l poată pune în situaţia de a executa ceea ce i se comandă. De altfel, în viaţă sînt situaţii cînd ne pare că am făcut un lucru pe care n-ar fi trebuit să-l facem sau nu l-am făcut cînd ar fi trebuit să-l facem, existînd deci şi o latură a voinţei noastre.

Analogia făcută între conducerea unei mari uzine şi a universului este numai unul din multele exemple ce pot fi arătate şi din care rezultă că progresele ştiinţei moderne nu sînt în discrepanţă cu concepţiile credinţei creştine, mai ales dacă se ia în considerare ordinea care există în univers.

Dacă elita oamenilor de ştiinţă nu se sfieşte să-şi mărturisească crezul în existenţa lui Dumnezeu, deci nu le este frică de epitetul „om retrograd", dat celor credincioşi de propagandiştii atei, cu atît mai mult nu trebuie să se sfiască nici un om care are în el această credinţă, oricare ar fi gradul lui de cultură.

S-ar putea considera acest lucru ca o datorie morală a omului, deoarece el ocupă un loc privilegiat în natură. Divinitatea este reprezentantă prin om, el poartă în sine idealul Adevărului, al Frumosului şi al Binelui, dispune de raţiune, de care nu dispun celelalte fiinţe şi de aceea trebuie să se controleze şi să vegheze la alcătuirea fiinţei sale morale. Pe lîngă aceste idealuri, fiinţa umană a mai primit de la puterea divină două elemente de natură transcendentă, dragostea şi credinţa. Cultivarea lor duce la spiritualizarea omenirii în generaţiile succesive, la armonizarea activităţii şi a faptelor dintre oameni, adică la armonizarea întregii vieţi. Cultura şi civilizaţia nu se pot forma decît în cadrul unei spiritualităţi dezvoltate. În decursul veacurilor s-a putut constata că religia a avut un rol important în crearea unei spiritualităţi dezvoltate. Ea este chezăşia unei vieţi spirituale limpezi, este filozofia cea mai simplă, pe care o înţeleg atît cei învăţaţi cît şi cei neînvăţaţi şi care cultivă în sufletele oamenilor cele mai nobile virtuţi. De aceea, de ea au nevoie atît oamenii de rînd cît şi marii pontifi sau marii conducători de popoare. De mii de ani, religia şi rugăciunea au constituit pîrghia de înălţare a generaţiilor peste veacuri, a fost hrana lor spirituală de toate zilele. Ea ne dă orientarea morală, a cărei necesitate o simte fiecare om, a fost şi este rodul comun, permanent şi etern al neamului nostru, este spiritul care animează oamenii.

În prezent, după cele prin care a trecut ţara, avem nevoie de o renaştere morală, unde religia are un mare rol de a crea buna înţelegere între oameni şi spiritualitatea care să ne încadreze din nou în ritmul culturii universale.

Prof. Dr. Ing. Nicolae Brădeanu
— Baia Mare —

CA TOŢI SĂ FIM UNA
(Ioan 17, 21)

— Iubirea uneşte pe toţi oamenii în marea familie a lui Dumnezeu —

Cu adevărat mare este taina creştinătăţii, zice Sf. Ap. Pavel, că Dumnezeu s-a arătat în trup, ca slobozindu-ne de păcatul lui Adam, să ne unească pe toţi oamenii într-o mare şi fericită familie, să ne facă fiii Săi şi să fim fericiţi.

Cei ce se clatină de adevărul întrupării Fiului lui Dumnezeu şi a trăirii Sale între noi, oamenii, să vină azi în Samaria, la Fîntîna lui Iacob şi să-L vadă poposind în arşiţa soarelui, obosit de drum ca Om şi cerînd apă să bea de la o femeie samarineancă, păgînă, străină de neamul evreesc, pe care o aduce la credinţa în Dumnezeu cel adevărat. Iubirea Sa nemărginită Îl face să cheme la împărăţia lui Dumnezeu toată suflarea omenească, să ne împace pe toţi cu Dumnezeu, Părintele nostru al tuturor, şi să ne împace unii cu alţii ca toţi să fim una cu El (Ioan 17, 21).

Femeia pe care o întîlneşte Mîntuitorul Hristos la fîntînă are o viaţă uşuratică şi cerîndu-i apă, ea îi spune că între evrei şi samarineni este ură de secole şi voieşte să-L refuze. Dar Domnul a venit să topească zidul urii dintre oameni şi popoare şi să-i unească pe toţi prin dragoste într-o mare familie a lui Dumnezeu. El îi zice: „Dacă ai fi ştiut cine este Cel ce-ţi cere apă, i-ai fi dat şi ai fi cerut în schimb, apă vie" (Ioan 4, 10). Femeia crede că este apa de izvor, dar Domnul îi descoperă că El este izvorul acestei ape spirituale, al credinţei adevărate din care izvorăsc energiile spirituale ale vieţii care duc sufletul la viaţa de veci (Ibid. 4, 14).

Din discuţie Mîntuitorul Hristos îi arată trecutul său păcătos de care ea se cutremură şi văzîndu-L prooroc îi cere sfat unde să se închine lui Dumnezeu: în Garizim sau în Ierusalim. Domnul îi descoperă adevărul că Dumnezeu este Duh şi Adevăr şi putem să ne închinăm Lui oriunde, cu inima curată, că El e Tatăl tuturor oamenilor şi noi sîntem fiii Săi şi fraţi întreolaltă. Îi descoperă că El este Mesia, cel aşteptat şi ea fuge în oraşul Sihar să spună că a venit Mesia, iar lumea merge la El să-L asculte.

Fapta Domnului care vesteşte Evanghelia şi la poporul samarinean socotit spurcat de evrei, ne dă prilejul să cugetăm azi despre iubirea creştină care ne uneşte pe toţi oamenii în marea familie a lui Dumnezeu. Ea este lumină şi căldură, bucurie şi mîngîiere, fără ea totul este răceală, întuneric şi moarte.

Iubirea este inima creştinului. După cum inima dă viaţă trupului, tot astfel viaţa creştină creşte şi se desăvîrşeşte numai prin iubirea de Dumnezeu şi de aproapele. Ea este legea de gravitaţie a cosmosului şi a vieţii umane. Din iubire Dumnezeu a creat lumea, îi poartă de grijă, o susţine, mîntuieşte şi sfinţeşte pe om. Din iubire a venit Fiul Său în lume ca Om să ne scoată de sub puterea diavolului, să se şteargă păcatul strămoşesc şi să readucă tot neamul omenesc în marea familie a lui Dumnezeu, să ne facă din nou fiii Săi fericiţi!

Iubirea este cea dintîi şi cea mai mare poruncă din legea Noului Testament, de aceea Domnul Iisus ne-o lasă ca testament (Ioan 13, 24). Apostolii au ascultat această poruncă a iubirii, după cum citim în Sf. Evanghelie şi în Tradiţia Apostolică. Aceasta spune că Sf. Apostol Ioan, numit şi Apostolul iubirii, ajuns la adînci bătrîneţe, lua parte la adunările creştinilor, dus de braţe, slăbit de puteri, aici spunea — drept predică — o singură propoziţie: „Fiilor, iubiţi-vă unii pe alţii!". Întrebat pentru ce repetă mereu acelaşi cuvînt, el a răspuns: Aceasta este porunca Domnului care a zis: „Poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiţi unii pe alţii, cum Eu v-am iubit pe voi" (Ioan 13, 34).

II. Creştinii se întreceau între ei în iubire, în veacurile primare, iar iubirea a făcut din ei eroi, martiri şi sfinţi ai lui Dumnezeu. Să ne gîndim aici la Sf. Ştefan,

primul martir creştin. Iubirea îndeamnă pe toţi să se ajute între ei cu tot ce aveau, cu ce puteau, începînd cu haine, hrană, adăpost, vorbe bune, mîngîiere, iertare şi chiar cu un pahar de apă, dat în numele Mîntuitorului Hristos. Iubirea jertfelnică arătată în fapte de milostenie îndemna pe cei bogaţi să jertfească pentru cei săraci. Ei aveau toate în comun, nimeni nu era lipsit, ci toţi erau egali, fraţi şi fii ai lui Dumnezeu. În focul dragostei, toţi erau o inimă, un gând şi o simţire, erau un suflet intr-o mare familie a lui Dumnezeu, mîncau la aceeaşi masă, la agape, la mesele dragostei (F. Ap. 4, 34). Şi să nu uităm că creştinii erau persecutaţi greu de stăpînirea romană, păgînă. Sîngele creştinilor curgea în valuri, dar ei erau tari şi sufereau cu plăcere întăriţi de dragostea faţă de Hristos-Dumnezeu. Această dragoste i-a întărit ca să suporte persecuţii pentru Hristos-Domnul vreme de 300 de ani, ca să ajungă apoi la pace, libertate şi dreptate, pe timpul împăratului Constantin cel Mare (313).

Iubirea este însuşirea esenţială a sufletului creştin adevărat. Nu poate fi creştin fără iubire. Fără iubire este iadul pe pămînt. Adevărul acesta l-au înţeles toţi creştinii, care se recunoşteau între ei prin faptul că se iubeau. Ei urmau astfel porunca Mîntuitorului Hristos, care ne zice nouă tuturor: „Rămîneţi întru dragostea Mea" (Ioan 15, 9). Păgînii îi admirau pe creştini. Pentru iubirea cu care erau legaţi creştinii între ei, păgînii îi admirau. Chiar spuneau: „Vezi cît de mult se iubesc între ei!" Un păgîn, Mincinos Felix, într-o scriere a sa, spune că creştinii se iubesc între ei înainte de a se cunoaşte.

Cauza o spune un alt scriitor păgîn, Lucian, care zice că Legiuitorul lor (Iisus) le-a spus că ei toţi sînt fraţi şi fii ai lui Dumnezeu şi vieţuiesc conform acestui ordin: „Să se iubească între ei!"

III. Să venim la omenirea de azi. Cum apare ea după propovăduirea iubirii creştine de 2000 de ani? Ea este o imagine spălăcită şi deformată a comunităţii creştine primare. Din păcate, ea mai păstrează azi numai numele de creştină, în rest nu mai are aproape nimic din sufletul plin de iubire al aceleia. Ne spune acest adevăr prinţul indian Sabar Sundor Sing, care s-a convertit la creştinism în 16 dec. 1904 şi a devenit apostolul veacului al XX-lea. El a călătorit în toate statele creştine din apusul Europei şi a fost chiar în România, în anul 1925. În predicile sale spunea: „Voi europenii sînteţi albi la faţă, dar negri la inimă". Este semn rău, dovadă că tot progresul ştiinţifico-tehnic şi social al omenirii n-a schimbat cu aproape nimic inima omului, care a rămas aceeaşi, de păgân, plină de păcate. A lipsit oare efortul omului modern să se ridice prin cultură peste starea sa de natură, de barbarie şi primitivitate? Nu. Omenirea a făcut eforturi imense în decursul veacurilor, îndeosebi în cel al XIX-lea şi al XX-lea şi a realizat progrese uimitoare. El a cucerit mări şi oceane, a pătruns în cosmos, a redus spaţiul şi timpul. A făcut lucruri mari, dar n-a putut să se apropie de fericire. Omenirea prezintă azi un tablou încruntat, temut, ca un tigru fioros. Ea are azi multă jale, vaet şi plînset, mizerie, suferinţă şi durere. Pe urma celui de al doilea război mondial sîngele a curs în rîuri, crimele şi fabricile morţii din lagărele de exterminare de la Dachau, Buchenwald, Maidanek etc. au distrus milioane de oameni nevinovaţi. Omul a devenit o fiară pentru semenul său. Trăim parcă vremuri apocaliptice, care vor să arunce omenirea în haos şi nefiinţă.

Care să fie cauza acestui decalaj moral? Este, oare, neputincioasă iubirea şi bunătatea lui Dumnezeu? Nu! Vina este lipsa iubirii şi a credinţei faţă de Dumnezeu. Omul modern este legat aproape numai de bunurile trecătoare, este legat enorm de pămînt, de parcă ar trăi mii de ani şi — din păcate — crede că acestea îi pot aduce binele şi fericirea pe care o caută. Ignorînd valorile spirituale eterne, pentru care l-a creat Dumnezeu cu raţiune şi libertate, omul de azi a deplasat axa existenţei de azi de la teocentrie la antropolatrie, de la adorarea lui Dumnezeu la adorarea sa, la adorarea creaţiunii sale, a ştiinţei şi a tehnicii, care se întoarce împotriva fericirii sale.

Omenirea de azi are fața urîtă și hidoasă din cauza urei între oameni și popoare, dintre state mari și mici, din cauza păcatelor și a egoismului feroce care le stăpînesc. Omenirea pare o stîncă care se prăbușește în adîncul neființei, pare o oglindă care se sparge în țăndări să nu mai strălucească în ea chipul de lumină al Părintelui ceresc care l-a creat, ci al diavolului care l-a desfigurat. Omenirea de azi are imaginea îndrăcitului din Gadara, care se zbate să scape din lanțurile păcatelor și viciilor sale în care a ajuns de bunăvoie, pentru că în loc să ceară ajutorul lui Dumnezeu pentru salvarea sa, crede că se ușurează, exploatînd, lovind, răbdînd, blestemînd, înjurînd și omorînd cu ură diabolică pe semenul său.

Imaginea de mai sus ne amintește de regele Egiptului, Osiris, care cobora adeseori între supușii săi, sfătuindu-i cum să lucreze pământul, ca să rodească cît mai bine. „Așa faceți, așa lucrați, zicea el, celelalte le va da cerul". Iar supușii l-au ascultat un timp, au arat și au semănat, iar cerul le-a binecuvîntat munca și toți erau mulțumiți. Dar odată le vine în cap un gînd năstrușnic: De ce să lucreze ei în bătaia razelor de soare, în vînt și ploaie? Și au pornit să se apere. Au făcut pămîntului un acoperiș mare și munceau fără să mai vadă razele soarelui, nici să mai bată vîntul și ploaia peste ei. Și oamenii noștri se credeau acum fericiți și au trăit așa multă vreme. Vine vara, dar vine toamna, dar pămîntul nu a mai rodit nici un spic de grîu. Unii mai înțelepți au zis că pămîntul nu rodește că n-are ploaie și soare, iar în grabă au zugrăvit pe acoperiș un soare, apoi nori de apă. Dar în zadar căci fără căldura soarelui de pe cer și fără ploaia cerului care vine de sus, pămîntul nu rodea. Și ar fi ajuns să moară de foame, dacă nu ar fi stricat acoperișul făcut de ei.

La fel a făcut și omenirea din ultimele secole. Ea a încercat să facă un așezămînt despărțitor între ea și harul divin, semn de despărțire între Dumnezeu și om, între iubire și ură. În loc ca să-L adore pe Dumnezeu și să-I ceară ajutorul Său cu credință smerită, omenirea privește azi cu mîndrie și îngîmfare la descoperirile și invențiile sale, mașini și iar mașini, iar omul a uitat de sine, de suflet, de Dumnezeu și de aproapele său. Azi mașina l-a întrecut, l-a învins, tehnica a devenit atotputernică, iar omul a rămas ca un simplu șurub, rotit de ea, mic, slab și pipernicit, să se teamă de ea în tot momentul, căci mașina de război, arma atomică, împrăștie acum teama de moarte în toți. La zgomotul infernal al avioanelor de bombardament, fuge nebun ca odinioară Cain de crima sa, care purta pe frunte blestemul divin al fratricidului. Omul a început prin a fi stăpînul mașinii și a sfîrșit prin a fi sclavul ei. El nu mai are inimă milostivă, ci creier rece, inteligență ascuțită ca să omoare totul.

Aceasta este tragedia omenirii de azi, fără iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui, care a izvorît din lipsa de credință și frică de Dumnezeu. Omul a urmărit să aibă izvorul fericirii în sine, în autonomie, să fie independent de Dumnezeu, departe de soarele Hristos-Dumnezeu, de Evanghelie. Iubirea Sa o socotește ca o slăbiciune și a ajuns să se sperie de prăpastia în care a ajuns, de abisul care i s-a deschis cu dorința și voia sa. El nu are azi nici tăria și curajul să se întoarcă de pe acest povîrniș. Sfîrșitul se poate prevedea: mașina semănătoare de moarte, bombele atomice și biologice, gazările și fabricile morții se pregătesc de lucru. Ele așteaptă să ne înghită pe toți — pe unii azi, pe alții mîine și să ne facă nefericiți. Totul este schimbat pe pămînt. Se pregătește pare un cortegiu spre un vast cimitir, în care unii se văd în groapă, alții în spitale, alții infirmi și milioane de vieți în plînset, amar și moarte.

În locul iubirii altruiste, comunitare și jertfelnice care unește pe oameni de Dumnezeu, mulțimea lipsită de credință este stăpînită de cel mai feroce egoism, care în ascuns împarte lumea în tabere vrăjmașe care luptă împotriva credinței și a dragostei de Dumnezeu și de aproapele, se urăsc între ele și caută să se distrugă una pe alta.

Într-aceasta stă puterea diavolului care a adus tragedia veacului acestuia: omul slujește azi forțelor întunericului, negînd lumina lui Hristos și toate valorile pozitive cultivate de ea: credința în Dumnezeu, Biserica, adevărul, binele, fru-

mosul, sfinţenia, dreptatea etc. Acceptînd această negaţie a luminii şi adevărului în Hristos, diavolul a desfigurat pe om.

Din păcate, oamenii experimentează azi pe viaţă acest adevăr că după cum nu este posibilă viaţa pe pămînt fără soare, tot aşa nu e posibilă pacea, binele şi fericirea fără Soarele-Hristos-Dumnezeu, fără iubirea şi harul Său. O lucrare izolaţionistă, diabolică, de dezbinare, învrăjbire şi ceartă are loc, care pregătesc drumul unui război nimicitor.

Trăim într-o lume în care oamenii trăiesc izolaţi între ei, trăiesc numai pentru ei înşişi, se încred în ei şi nu în Dumnezeu, uitînd că sînt creştini, că au datoria să se iubească, să ierte şi să se ajute reciproc. Cîţi dintre creştinii de azi mai au clară conştiinţa că sîntem fraţi între noi, sîntem fiii lui Dumnezeu şi formăm o mare familie care este trupul tainic al Domnului Hristos? Cîţi mai avem conştiinţa lucidă că atunci cînd suferă un frate de-al nostru, cînd se îmbolnăveşte un organ, toate organele suferă? Oare ochiul, sau piciorul, mîinile şi urechile nu servesc tot trupul? Aşa şi creştinul adevărat nu trebuie să caute mai întîi cele ale sale, ci cele ale fratelui său. Oare am uitat cuvîntul Sf. Apostol care zice: „Purtaţi sarcina (necazurilor) unul altuia şi aşa împliniţi legea lui Hristos" (Gal. 6, 2), legea dragostei şi întrajutorării şi a jertfei reciproce? Da, legea dragostei, a întrajutorării este cheia vieţii creştine adevărate şi cheia fericirii noastre în Hristos.

Ura a schimbat chiar icoana sufletului românesc. Unde mai este acea omenie românească, acea cinste şi iubire între fraţi, care odinioară se sacrificau şi se ajutau ca într-o familie? A slăbit credinţa faţă de cele sfinte, bisericile stau goale. Unde mai este bunătatea, blîndeţea, dreptatea şi mila strămoşilor arătate faţă de oricine, de orice neam şi cu atît mai mult faţă de cei de un neam cu tine aflaţi în necazuri şi nevoi? Toate le-au putut face strămoşii noştri în numele Mîntuitorului Hristos care i-a luminat, călăuzit şi iubit în orice clipă.

Sf. Evanghelie de azi ne arată că Domnul Iisus a venit să lumineze sufletele oamenilor, să-i ducă la Adevăr şi la Bine, la tot ce este dreptate şi pace şi să-i unească într-o mare familie, a lui Dumnezeu. Şi a reuşit să îndeplinească această misiune, prin sfînta şi atotputernica iubire arătată faţă de toţi oamenii din Ţara Sfîntă. Străbătînd toate oraşele şi satele, a dus cu Sine Duhul cel nou al dragostei de toţi cîţi au crezut în El, în cetatea Sihar, începînd cu femeia *samarineancă*.

Istoria bimilenară a omenirii confirmă marele adevăr spus de savantul şi filozoful B. Pascal că „Iisus Hristos este centrul (existenţei umane) către care tinde tot. Cine-L cunoaşte are raţiunea (înţelesul) tuturor lucrurilor. În El stă toată virtutea şi toată fericirea noastră. În afară de El nu există decît viciu, nenorociri, erori, întuneric, decădere şi moarte. Prin El omul cunoaşte pe Dumnezeu şi se cunoaşte pe sine însuşi aşa cum este". Da, Mîntuitorul Hristos şi Evanghelia Sa este Calea, Adevărul şi Viaţa — El este Calea care nu rătăceşte şi duce la apropierea omului de Dumnezeu. El este bucuria, pacea şi fericirea lumii. Este Adevărul care nu înşală, pe care, urmîndu-l nu te căieşti că l-ai ascultat — El este Viaţa veşnică către care se avîntă toată fiinţa noastră.

Cunoscînd acestea, este mare înţelepciune ca să căutăm spre Mîntuitorul Hristos ca unica noastră nădejde de scăpare şi ajutor în necazuri şi dureri. Lumea de azi este în groaznică tensiune, stă pe un vulcan exploziv, se înspăimîntă de al III-lea război. Toţi dorim salvarea, dar nu ne va veni decît în măsura în care Duhul dragostei Evangheliei creştine se va sălăşlui între oameni. Numai dragostea lui Hristos Dumnezeu va aduce pacea mult dorită între oameni, popoare şi state, pentru că ea asigură dreptatea, libertatea, egalitatea şi înfrăţirea tuturor.

Dacă azi sînt necesare în viaţa popoarelor reforme generale, politice, social-economice şi culturale, nu trebuie să uităm că mai presus de toate este necesară reforma sufletului în lumina duhului vieţii creştine. Este necesară o corectare a sufletului omenesc modern la Evanghelia Mîntuitorului Hristos.

Istoria dovedeşte că aproape toate epocile de pace s-au încheiat pe principiul roman: „si vie pacem para bellum". Şi greşeala se vede, că omul este înlăuntru mereu nemulţumit şi neliniştit. Trebuie să ne întoarcem la Evanghelie, care singură poate aduce fericirea şi pacea în lume, căci ea schimbă sufletul omenesc.

Sîntem datori să grăbim venirea acelor vremi, sub steagul credinţei şi al dragostei atotbiruitoare în Hristos, steagul crucii, care a biruit puterea celui rău pe

Golgota. Dacă aceste vremi de pace şi progres duhovnicesc întîrzie, să nu disperăm că Cel de sus ne încearcă răbdarea şi credinţa. Noi să sporim duhul vieţii în Hristos, să trăim întru totul mai aproape de El, să gîndim, să voim şi să săvîrşim numai ceea ce ne porunceşte El — spre binele şi fericirea noastră a tuturor. În acest sens, fiecare dintre noi este dator să lucreze cu credinţă şi dragoste, acolo unde îl cheamă viaţa. Şi în împrejurările de azi, fiecare are datoria supremă ca, muncind cu rîvnă maximă pentru ridicarea bunei stări materiale a ţării şi a poporului nostru, să nu uităm că sîntem creştini şi să ne purtăm în viaţă ca adevăraţi creştini. Să fim harnici, muncitori cinstiţi, corecţi şi drepţi, iubitori de adevăr, de bine şi de frumos, binefăcători cu toţi care au nevoie de ajutorul nostru. Să iubim nemărginit pe toţi oamenii, căci toţi sînt fiii lui Dumnezeu şi fraţii noştri, oricare ar fi condiţia lor socială, culturală etc. Cel ce spune că iubeşte pe Dumnezeu dar urăşte pe fratele său şi nu-l ajută la necaz — zice Sf. Ap. şi Evanghelist Ioan — este mincinos, căci cum poţi iubi pe Dumnezeu pe care nu-L vezi şi urăşti pe fratele tău pe care-l vezi la tot pasul (I Ioan 4, 20).

Cu scopul de-a ne ajuta reciproc, repet porunca marelui Apostol Pavel, care zice: „Purtaţi sarcina unul altuia, căci numai aşa împliniţi legea dragostei lui Hristos-Dumnezeu" (Gal. 6, 2), care a venit în lume nu ca să facă voia şi plăcerea Sa, ci voia Părintelui ceresc, suferind moarte pentru păcatele noastre, pentru binele şi fericirea noastră. Aceasta înseamnă ca să nu trecem nesimţitori pe lîngă necazurile, durerile şi suferinţele altora, ci să-i ajutăm, să arătăm iubirea noastră în fapte de milostenie, nu în vorbe găunoase şi în gînduri frumoase, dar fără folos practic. Da, să ajutăm azi pe cei greu încercaţi, căci mîine, poate, vei fi tu, creştine, în locul celui pe care-l ajuţi azi şi te vei bucura cînd te va ajuta altul. Fii fericit că poţi da azi, fratelui tău şi mulţumeşte lui Dumnezeu că eşti în această situaţie, decît să aştepţi tu milă şi ajutor de la alţii. Sf. Ap. Pavel zice pe drept: „Este mai fericit a da, decît a lua" (F. Ap. 20, 35), iar Mîntuitorul Hristos a spus: „Fericiţi sînt cei milostivi, că aceia se vor milui" (Mt. 5, 7).

Nu uitaţi că pe creştinii adevăraţi, pe oamenii înţelepţi, suferinţa şi necazurile îi apropie, îi uneşte şi-i solidarizează în acelaşi gînd, acelaşi ideal şi aceeaşi credinţă. Cu cît cresc încercările, cu atît sporeşte solidaritatea, căci această lege morală trebuie s-o respectăm şi noi în faptele noastre de milă şi întrajutorare faţă de semenii noştri. Vremile de încercare trebuie să ne oblige să trăim mai mult în cei lipsiţi dintre noi. Cel ce dă, lui îşi dă ,căci nici o faptă nu se pierde şi Cel de sus o răsplăteşte, după calitatea ei — bună sau rea — în Ziua Judecăţii cînd toate cele de azi — care par ascunse — vor ieşi la lumină, ca fiecare să ia după inima sa.

Veniţi azi, fraţilor, la fîntîna lui Iacob, ca să-L întîlnim pe Mîntuitorul Hristos cu femeia samarineancă şi să-I cerem „apa cea vie". Să-i cerem harul credinţei şi al dragostei de Dumnezeu şi de oameni. Dăruiţi-vă Lui cu toată încrederea şi depuneţi la picioarele Lui toată viaţa voastră. Mulţumiţi-I Lui pentru tot ceea ce aţi făcut bine şi plăcut Lui şi cereţi iertare de trecutul umbros pe care El vi-l cunoaşte. Staţi de vorbă cu Domnul, în retragere, în cămara inimii voastre şi rugaţi-L să o curete de orice gînd deşert şi necinstit, de orice simţire vicleană şi păcătoasă. Predaţi-vă Lui cu trupul şi sufletul vostru, ca El să stăpînească în gînd, în vorbă şi în faptă. Deschideţi-vă larg inimile în faţa Lui, ca El să intre în voi şi să gîndiţi, să vorbiţi şi să făptuiţi tot ce El gîndeşte, vorbeşte şi făptuieşte. Intrebaţi-vă neîncetat, în faţa oricărei lucrări de seamă din viaţă: Ce ar face Hristos în locul meu? Cum ar vorbi şi ar lucra El în locul meu? Urmaţi-I exemplul, că nu veţi greşi. Aşa veţi înţelege Duhul iubirii Sale, pe care-l cere azi de la noi spre binele şi fericirea noastră.

Prot. stavr. Dr. Simion Radu

„PLANTAŢI PENTRU A TRĂI ŞI A CREŞTE"

Profetul Iezechiel are multe idei care stimulează speranţa într-un viitor mai bun, al omului. Înnoirea prin lupta împotriva indiferentismului şi a falselor iluzii. Împlinirea învăţăturilor morale, care îl ridică pe om din lumea relativităţii spre zările desăvîrşirii, au fost adesea obiective ale activităţii sale profetice. Între astfel de acţiuni îl rînduise capitolul 17, 1—22 cu Pilda vulturului şi a cedrului. Iată cîteva idei care în spiritul viziunii lui Iezechiel deţin un rol revelator. Titlul capitolului este: Pilda vulturului şi a cedrului.

Profetul începe cu o zicere proverbială: „Fiul omului, spune o ghicitoare, spune o pildă" (17, 1), adică să spună o vorbă care să bată în ritmul inimii, un cuvînt care să fie o revelaţie pentru largul public. Fiul omului este expresia care în Vechiul Testament se dă credincioşilor, care în sens spiritual sînt fiii lui Dumnezeu şi care au totdeauna convingerea că istoria vieţii lor are un sens şi un ideal.

Ghicitoarea este o vorbire metaforică folosită cu scopul de a proba inteligenţa sau de a îmbogăţi cultura cuiva, iar pilda este o învăţătură care are înţeles alegoric, un sfat clar şi bun, spre a întări drumul lung al omului spre desăvîrşire, obiectul atenţiei este omul credincios, omul care îl vede pe Dumnezeu. Credinciosul care vede pe Dumnezeu, este orice om de bine, orice om dornic de învăţătură. De fapt credinciosul îl vede pe Dumnezeu în rugăciunile sale, în nevoile sale, în visurile sale, în năzuinţele sale bune. „A merge cu Dumnezeu" înseamnă în graiul profetului a trăi în pace, a fi norocos, iar a fi fără Dumnezeu înseamnă a nu avea nici un succes. „Omul lui Dumnezeu" este un credincios devotat, atent şi fidel la liniile mari ale vieţii.

În v. 3. profetul vesteşte că „Un vultur mare cu aripi mari, cu pene lungi. pufos şi pestriţ a zburat în Liban şi a retezat vîrful cedrului". Vulturul de aici este imaginea lui Nabucodonosor, temutul rege al Babiloniei despre care Ieremia spune că toate regatele pămîntului erau supuse lui (Ier. 34, 1), iar Iezechiel zice că este chipul diavolului ca şi alţi păcătoşi care se dedau şi ei satanei (I Tim. 1, 20). Păstorul cel bun trebuie să conducă sufletele noastre, nu străini, ca Faraon sau Nabucodonosor, cei neînfricaţi prin călcarea legii. Lungimea aripilor, din text, indică extinderea împărăţiei babiloniene. În ce priveşte munţii Liban, pe trunchiul cărora se desfăşoară acţiunea profetului, Liban înseamnă alb, munţii albi, pentru că albul zăpezii se poate zări tot anul pe culmea lor. Tot ce e măreţ şi falnic aseamănă Vechiul Testament cu Libanul: „O fîntînă din grădină, un izvor de apă vie", este tot ce e măreţ şi falnic (C.C. 4, 15). Profeţii prevăd o viitoare propăşire, cînd pămîntul altădată sterp se va preface într-un nou Liban, adică munca organizată va produce înfrumuseţarea pămîntului. Atunci pustiul va fi o grădină ca Libanul (Is. 32, 23).

A avea parte de măreţia Libanului (Is. 35, 2) înseamnă a fi tare în credinţă, cum se exprimă Origen, în comentariul la Iosua.

Scriitorul utilizează termenii „Măreţia Libanului" pentru a indica împliniri sublime. „Liban", falnicii munţi din nordul Palestinei antice, care domină prin măreţia lor regiunea, sînt imaginea măreţiei omului extraordinar care-i ca muntele care stăpîneşte falnic în mijlocul pămîntului. De munte sînt legate multe măreţii, aurul verde izvor de sănătate, cura de aer, solul izvor de bogăţie, lemnele muntelui cu rezistenţa şi trăinicia lor, ceva de calitate superioară. Din cauza aceasta omul de excepţie este un fel de munte.

„Vîrful cedrilor" este regele Ioachim. În timpul acestui rege împăratul Nabucodonosor al Babiloniei a invadat ţara, a dus pe rege în captivitate şi astfel a retezat „Vîrful cedrului". A rupt pe cel mai de sus din lăstarii lui şi l-a dus din ţara Canaanului şi l-a pus într-o cetate de negustori (4).

Cel ce a retezat este Nabucodonosor, care a luat ce a fost mai de frunte, familia domnitoare şi pe fruntaşii ţării şi le-a fixat domiciliul forţat într-o cetate oarecare, fără importanţă, „cetate de negustori". A luat apoi unul din lăstarii cedrului şi l-a pus în pămînt roditor, l-a aşezat lîngă o apă mare, ca pe o salcie (5), şi lăstarul a crescut ca un butuc de viţă întinsă (6).

„Unul din lăstari" este regele Sedechia, urmaşul lui Ioachim, care a fost aşezat într-un loc prielnic rodirii, „lîngă ape", acolo unde le priesc sălciilor. Lăstarul

a crescut şi s-a făcut butuc, dar nu înalt, ci de statură joasă, deci umilit ca oricare butuc, supus ascultării altuia. De aceea privirile lui Sedechia s-au îndreptat spre alt vultur, adică spre o stăpînire tot „cu aripi mari şi pufos". Acest vultur reprezintă pe faraonul Egiptului, spre care s-a întins acel butuc de viţă, cu rădăcinile şi coardele sale, ca să-l ude acela mai mult" (7).

Condiţii de dezvoltare avea viţa, „ţarină bună", „ape mari" (8). Dar, oare, vor avea cei robiţi parte de „spor"? Nu cumva toate vor duce la pieire (9)? Semnele sînt rele, căci un vînt dinspre răsărit va usca viţa (10). Vîntul e împăratul Babiloniei care va lua toate măsurile pentru ca cei supuşi să păzească alianţa. Dar cei înrobiţi şi-au pus toate nădejdile în eliberare, trimiţînd soli în Egipt (15). Dar Faraon nu va face nimic, cu toată puterea lui cea mare (17) şi ca urmare asuprirea se înteţeşte şi numărul celor duşi în robie creşte (16), mai ales că cei supuşi au „nesocotit jurămîntul" (18).

În rivalitatea dintre Nabucodonosor şi faraonul Egiptului, Sedechia stă de partea celui din urmă, în nădejdea unui ajutor care i-ar fi putut veni. Drept pedeapsă Nabucodonosor ocupă ţara, devastează capitala, iar templului îi dă foc. Sedechia, care voia să-şi salveze viaţa, prin fugă, este prins la Ierihon şi dus în robie, în lanţuri.

Profeţia culminează în 17, 22 şi următoarele, unde citim: „Aşa zice Domnul Dumnezeu: „Voi lua din vîrful cedrului celui înalt un lăstar şi-l voi sădi, din creştetul lui voi rupe lăstarul cel plăpînd şi-l voi sădi pe un munte înalt şi măreţ."

Vulturul este o pasăre răpitoare care trăieşte în locuri înalte, în peşteri şi stînci. El este iute în mişcări, cu o privire ageră, şi ghiare puternice şi întinde uneori pînă la peste 2 m. aripile. El depăşeşte vîrsta omului, ba uneori îndrăzneşte să-l atace şi să-l lovească cu „pliscul lui puternic şi coroiat". Vulturul figurează în stemele şi stindardele multor ţări tocmai pentru aceest simbol al lui.

Am stăruit asupra acestor aspecte pentru că, în viziunea profetului, vulturul este imaginea unui om viteaz, falnic şi responsabil de faptele sale. Cedrul este arborele care creşte în Orient mai ales în regiunile înalte, de climă mediteraneană. Cedrii din Asia Mică şi cei din munţii Liban se numesc Cedrus Libaniy. Era un fel de „arbore rege" în Orient. Lemnul lui, foarte rezistent, se folosea la construcţii scumpe. Lectica împăratului Solomon era din cedrii Libanului (Cînt. Cînt. 3, 9). După 2700 de ani în săpăturile palatului lui Asurbanipal, din Nimrod, s-au aflat grinzi de cedru bine păstrate, încît ele au intrat din nou în folosinţă. Un arbore atît de minunat nu putea lipsi din uzul de vorbire al profetului şi astfel în viziunea sa cedrul este imaginea unui om excepţional.

Vulturul şi cedrul figurează în cartea lui Iezechiel, capitolul XVII, pentru simbolismul pe care-l au în vorbirea profetului. Textul ne spune că vorbirea are un caracter practic, e o relatare utilă, care poate servi drept pildă pentru viaţă.

Fauna şi flora sînt la profeţi, adesea, transmiţătoare de mesaje şi de adevăruri metafizice. Ici fîşîitul cedrilor, colo vuietul prin vînturi ale vulturului, sînt chemate să îndeplinească o misivă „sui generis".

Vorbele începătoare ale capitolului: „Fost-a iarăşi cuvîntul Domnului către mine şi a zis: „ne spun că nu este pentru întîia dată cînd a fost cuvîntul Domnului către profet. De data aceasta are prevederi noi asupra profilului social al viitorului, pentru că face oarecum educaţie în spiritul general uman. Aici se accentuează în mod special că profetul este chemat să zidească idealuri noi în conştiinţa oamenilor.

În general cartea lui Iezechiel are o expresie fundamentală în problemele generale umane. Ea nu lipseşte de la educaţia omenirii. Precum lumea începe cu soarele, tot aşa şi profetul cu Răsăritul cel de sus, „iarăşi", cu Cuvîntul Domnului. În sens antropomorfic Dumnezeu vorbeşte, după chipul şi asemănarea omului. Omul aduce la cunoştinţă voinţa sa prin cuvinte. Felul său de a acţiona îl atribuie şi lui Dumnezeu. Astfel şi profetul Iezechiel îl lasă pe Dumnezeu să vorbească, să vadă, să simtă şi să audă, să se bucure, şi să se întristeze, este imaginat ca avînd afecţiuni şi pasiuni omeneşti. În acest înţeles citim „Cuvîntul Domnului a zis", „Fost-a cuvîntul Domnului către mine", în sensul că cuvîntul Domnului este mijlocitor, un mijloc de expresie, că el mijloceşte procesul de revelaţie, că el este inspirat. Dumnezeu vorbeşte către privilegiaţii săi, către profeţi şi către alţi oameni vrednici, cu scopul de a comunica şi altora cele descoperite. Pro-

fetul bate în ritmul ideilor Sfîntului Apostol Pavel, care scrie: „Dumnezeu odinioară în multe rînduri şi în multe chipuri a vorbit părinţilor noştri prin prooroci" (Evrei 1, 1).

Prin tradiţie profeţii au cultul luminării. Ei se adaptează la nevoile oamenilor, la realităţile vieţii cu spiritul lor critic şi didactic. Profetul se sileşte să vestească adevărul dumnezeiesc pentru ca oamenii să se sprijine şi pe puterea lui Dumnezeu nu numai pe înţelepciunea lor.

În versetele 22—24 Dumnezeu făgăduieşte venirea unui glorios Răscumpărător şi atunci vor recunoaşte toţi pe Dumnezeu, care „pomul înalt îl face mic, pe cel mic îl înalţă, pomul verde îl usucă şi pomul uscat îl înverzeşte".

„Vîrful cedrului" din 27, 22, „plantat pentru a trăi şi a creşte", este orice om de bine. Şi vor recunoaşte toţi (pomii pămîntului, oamenii), că aceasta se întîmplă conform unui determinism voit de legile eterne. Sinteza acestui perfecţionism este MESIA, acela căruia i se cuvine domnia, cum îi zice în cap. 21, 32 şi Păstorul cel bun, cum citim la 34, 21.

Profetul a zis: „plantat pentru a creşte". Sfînta Scriptură cunoaşte două feluri de creşteri: creştere trupească şi creştere duhovnicească. E ceea ce a rînduit Dumnezeu în Facere 1, 28, unde zice: „Creşteţi şi umpleţi pămîntul".

Dumnezeu a înzestrat pe om cu putere de reproducţie şi înmulţire. Această creştere nu se înţelege numai trupeşte, considerînd că expresia creşterii s-ar referi numai la creşterea numerică. Fără îndoială voinţa omului trebuie să ţintească spre tot mai mult, progrese neîncetate în contemplarea unor realităţi tot mai dumnezeieşti, deprinzîndu-se să se rupă cît mai mult de bogăţiile pămînteşti şi lăsîndu-se răpit de comoara planurilor sale, pe care se silea să le păstreze cît mai curate. Numai acela care cultivă toate virtuţile muncii, acela împlineşte porunca: „creşteţi". Adevărat umanist. Iezechiel rîvneşte după progresul social şi uman.

Orice plantă e pusă în pămînt pentru a prinde rădăcini, a creşte, a se dezvolta treptat şi a produce procesul de viaţă. Un copil cu cît creşte, cu atît se înţelepţeşte. Să creştem şi noi este indicaţia dată de profet, pentru că sîntem chemaţi a ne ameliora condiţiile de viaţă, a ne desăvîrşi profesional, cultural, social, politic şi apoi înţelepţi şi puternici să trăim o viaţă lungă ca în sînul lui Avraam, adică a gusta cu drag din bucuria de a trăi. Profetul spune că avem o răspundere faţă de viaţă, faţă de trăire. A fi om înseamnă a avea obligaţii faţă de sine şi faţă de alţii. Obligaţiile faţă de alţii sînt a-i dori semenului binele şi fericirea pe care ţi le doreşti ţie.

Unul dintre bunurile care stimulează şi menţin viaţa este pacea, care îţi ajută să trăieşti în tihnă. Deşi nu-i zice pe nume, profetul Iezechiel o doreşte însă tocmai pentru că pacea este condiţia vieţii, dacă ce este rău se preface în bine.

Plin de dinamismul vieţii, credinciosul trebuie să fie un element creator de perspective noi: jos armele de ucidere a omului, jos istoria războiului în care tineretul trebuie să-şi piardă viaţa, la o parte atîtea poziţii de forţă şi alternative catastrofale.

Profeţia lui Iezechiel se va împlini, căci Dumnezeu o făgăduieşte. Dumnezeu e desăvîrşit. Dacă Dumnezeu e desăvîrşit şi omul, cel după asemănarea Urzitorului său, va deveni perfect, atunci cînd milioanele de oameni cresc în ritmul unităţii, în spiritul dreptăţii şi păcii şi se adaptează la nevoile şi la idealurile vieţii sociale. Ideea unităţii neamului omenesc în materie de suflet, prin îngroparea patimilor pentru a alcătui cu cuminţenie, o lume integrată nu prin puterea armelor înfricoşătoare, ci cu florile zîmbitoare dintr-o primăvară a vieţii universale.

Sfînta Scriptură nu are un caracter static. Ea are optica ei, cheia de boltă a Sfintei Scripturi este viaţa. Intuiţia biblică descoperă, în mod deschis şi în forme deosebite, situaţii care-l vădesc pe om capabil de înnoire şi progres. Cine ar putea contesta că de la ivirea firicelului de iarbă din Geneză şi pînă la Apocalipsa din Patmos nu există un progres? Există încă şi o mare luptă între pozitiv şi negativ, între vechi şi nou. Antagonismul între bine şi rău apare în cărţile biblice atît de îngemănat încît tot ce se scrie acolo constituie un spor la ideea de evoluţie a societăţii omeneşti.

Scara lui Iacob cu vîrful ei pînă la cer (din Geneză 28, 12) e simbolul înaintării spre culmile desăvîrşirii.

Orice fuştei al scării reprezintă un urcuş în drumul spre progresul luminos.

Scara exprimă ideea că omul trebuie să urce, cu o răbdare îngerească, treaptă cu treaptă, drumul care duce spre culmea scării, spre desăvîrşire. Scriitorii Bibliei sînt dominaţi de certitudinea înnoirii. Serioşi şi stăruitori ei sînt expresia marilor năzuinţe. Ideologia Bibliei este strîns ancorată de viaţa pămîntească. În multe ocazii Cartea Sfîntă face să se înţeleagă că stăruinţa pentru dreptate şi drepturi depline ale omului e o datorie. Nedreptatea faţă de om echivalează cu omuciderea: „Cel ce răpeşte pîinea unui muncitor, pe care a cîştigat-o cu truda mîinilor sale, este ca şi acela care omoară pe aproapele său" (Sir. 34, 23). Sfînta Carte este un avertisment continuu împotriva exploatării, a şovinismului sălbatic, a discriminărilor rasiale şi ale altor aberaţii ale lumii. Ea respinge exclusivismul şi izolarea. Ceea ce Dumnezeu a pus divin în om rămîne factor esenţial în procesul de devenire. O atare stare, adică o caldă dragoste de om, exprimă psalmul 122, 1: „Ce bine şi ce frumos e să locuiască fraţii împreună", iar Leviticul (19, 18) fixează tipul de relaţii în laconicul: „Iubeşte pe aproapele ca pe tine însuţi"!

Sfînta Scriptură susţine hotărît mişcarea de eliberare de sub puterea celui tare. Dumnezeu intervine personal în favoarea celor oprimaţi: „Văzut-am, zice Domnul, chinurile grele de care pătimeşte poporul, de aceea am coborît să-l scap de acele chinuri" (Ex. 3, 7).

În numele dreptăţii ultragiate profeţii fac apel la unire: „Nu avem toţi un singur Tată? Nu ne-a făcut un singur Dumnezeu"?

În virtutea demnităţii sale auguste: „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi stăpîniţi pămîntul" (Gen. 1, 30) omul e chemat să stăpînească nu ca hegemon, ci ca egal îndreptăţit cu ceilalţi oameni, ca astfel toţi să ajungă la o dezvoltare maximă.

Faţă de fetele fecioare Sfînta Carte impune dragostea de frate. Desfrîul se înşiră în rînd cu sinuciderile. Copilul era iubit şi venerat. Femeia-mamă este nu numai o mîndrie a familiei, ci şi o podoabă a ţării (Ex. 24, 26).

Luarea „coastei lui Adam" la crearea femeii indică egalitatea între soţi. Consubstanţialitatea o învederează expresia: „După chipul nostru", apreciere care se referă nu numai la bărbat ci şi la femeie, un „alter ego" al aproapelui.

Femei ca Debora, Estera, Suzana şi Maria, au înţeles încă în epoca veche că femeia are dreptul să reclame anumite activităţi şi pentru dînsa şi astfel s-a pregătit noua formă de viaţă din mijlocul căreia avea să se înalţe femeia viitorului.

Omul nu avea să trăiască în izolare, ci încadrat în colectivitatea celorlalţi, după îndrumarea Ecclesiastului: „Nu e bine să fie omul singur". Cuvîntul „sfînt" din îndrumarea: „fiţi sfinţi", desăvîrşiţi adică, e pluralistă, ea se îmbie tuturor inşilor şi popoarelor şi vizează atît ordinea spirituală cît şi variatele aspecte ale creativităţii umane.

Atunci şesurile, dealurile şi munţii vor răsuna de povara rodului, iar învăţătura de la părinţii cu bunătatea lor sufletească şi învăţătura de la dascălii luminaţi şi plini de virtuţi, dă un nou sens istoriei.

Vremea noastră este chemată să facă prin permanenţa spiritului omenesc, din toate ţările un pămînt de basm şi să cucerească paradisul pe care-l pierdusem, pentru a dobîndi mîndria de a fi creştini, pentru a săvîrşi o operă dăruită eternităţii.

Pr. prof. Nicolae Neaga

PREDICĂ LA SCHIMBAREA LA FAŢĂ

„Şi iată glas din nor zicînd: „Acesta este Fiul Meu iubit întru Care am binevoit; pe Acesta să-L ascultaţi“ (Matei 17, 5).

Iubiţi credincioşi,

Din paginile Sfintelor Evanghelii se desprinde uşor constatarea că Mîntuitorul Iisus Hristos a săvîrşit trei categorii de minuni: asupra naturii înconjurătoare, asupra omului şi asupra Lui Însuşi. Prin toate aceste minuni, n-a voit altceva decît să-şi arate marea Sa dragoste faţă de omul pe Care l-a creat, precum şi dumnezeirea Sa. Între minunile săvîrşite asupra propriei persoane, fără îndoială locul central îl ocupă Învierea Sa din morţi; dar nu mai puţin însemnată este şi Schimbarea la Faţă, pe care o prăznuim astăzi, 6 august.

Pentru a înţelege mai bine semnificaţia acestui praznic dumnezeiesc, sînt necesare cîteva precizări legate de împrejurările care au dus la săvîrşirea acestei minuni. Cu puţină vreme înainte, fiind cu Apostolii în părţile Cezareei lui Filip, i-a întrebat: „Cine zic oamenii că sînt Eu, Fiul Omului? Iar ei au răspuns: Unii, Ioan Botezătorul, alţii Ilie, alţii Ieremia sau unul dintre prooroci“. Apoi le-a zis: Dar voi cine ziceţi că sînt? Răspunzînd Simon Petru a zis: „Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu“ (Mat. 16, 13—16). La răspunsul său categoric, Mîntuitorul fericeşte pe Simon Petru, arătîndu-i că descoperirea aceasta vine de la Însuşi Tatăl Său cel din ceruri (cf. Mat. 16, 17). După această convorbire, Mîntuitorul le prevesteşte pentru prima oară înfricoşătoarele şi mîntuitoarele Sale patimi. În aceste împrejurări, Mîntuitorul consideră că este necesar să le întărească credinţa în dumnezeirea Sa, să-i convingă încă odată că într-adevăr este „Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu“.

Sfinţii Evanghelişti Matei, Marcu şi Luca relatează că după cîteva zile de la această primă prevestire a patimilor, a luat cu El pe trei dintre cei mai devotaţi apostoli, pe Simon Petru şi pe fraţii Iacob şi Ioan, cu care a urcat într-un „munte înalt“ (cf. Mat. 17, 1). Este vorba de muntele Tabor, situat în partea de nord a Ţării Sfinte, în provincia Galileea, în apropiere de oraşul Nazaret. Acolo — relatează în continuare cei trei evanghelişti — „S-a schimbat la faţă înaintea lor şi a strălucit faţa Lui ca soarele, iar veşmintele Lui s-au făcut albe ca lumina“ (Mat. 17, 2; cf. şi Mc. 9, 2—3 şi Luca, 9, 28—29), Sfîntul Luca aducînd precizarea că această minune s-a petrecut pe cînd se ruga. Dintr-o dată au apărut Moise şi Ilie, vorbind cu Iisus. Apariţia acestor doi mari prooroci ai Vechiului Testament nu era întîmplătoare, pentru că Mîntuitorul voia să arate ucenicilor Săi că El nu este un simplu prooroc, aşa cum îl socoteau unii oameni, ci este Dumnezeul tuturor proorocilor. Cu Moise a vorbit Dumnezeu pe Muntele Sinai, cînd a dat poporului ales Legea Sa (cf. Ieşire, cap. 19—20); prezenţa lui pe Tabor nu simboliza altceva decît legătura strînsă care trebuie să existe între Legea Veche dată de Dumnezeu prin Moise şi Legea nouă adusă în lume de Iisus Hristos, cea dintîi fiind „călăuză spre Hristos“ (cf. Gal. 3, 24). Iar prezenţa lui Ilie pe Tabor se explică prin aceea că şi el, la vremea sa, a fost unul din aleşii Domnului pe pămînt, prin care şi-a arătat puterea Sa şi cu care vorbise, tot pe un munte, Horeb, iar pentru faptele sale minunate, a fost învrednicit de Dumnezeu ca să fie ridicat cu trupul la cer într-un car şi cai de foc (cf. IV Regi, 2, 11).

Impresionat de minunea care se săvîrşise sub ochii lor, Sfîntul Apostol Petru exclamă entuziasmat: „Doamne, bine este să fim noi aici; dacă voieşti, voi face aici trei colibe: Ţie una şi lui Moise una şi lui Ilie una“ (Mat. 17, 4). Dar pe cînd vorbea el, iată s-a auzit din nou glasul lui Dumnezeu Tatăl, zicînd: „Acesta este Fiul

Meu cel iubit, întru Care am binevoit; pe Acesta să-L ascultați" (Mat. 17, 5). Înseamnă că Însuși Dumnezeu Tatăl, din înălțimea slavei Sale, dădea mărturie despre dumnezeirea Fiului, așa cum făcuse altădată, cînd Iisus a fost botezat în Iordan de către Ioan (Mat. 3, 17 și Luca 3, 22).

Iubiți credincioși,

Praznicul Schimbării la față este un binevenit prilej de meditație pentru noi toți cei care ne mărturisim creștini și fii duhovnicești ai Bisericii întemeiate de Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Fără îndoială că minunea Schimbării la față nu se mai repetă, a fost unică și nici unul din noi nu poate cuprinde pe deplin, cu mintea sau cu imaginația măreția minunii la care au avut privilegiul să asiste doar trei dintre Apostolii Domnului. Nici cei mai inspirați pictori bisericești din toate timpurile n-au putut reda cu fidelitate măreția minunii Schimbării la față. Cu toate acestea, minunea respectivă trebuie să constituie un izvor de lumină și pentru noi cei de azi, dar mai cu seamă un îndemn de a fi cu luare aminte la cuvintele lui Dumnezeu Tatăl: „Acesta este Fiul meu cel iubit întru care am binevoit, pe Acesta să-L ascultați". Sîntem convinși de dumnezeirea Sa, sîntem conștienți că s-a petrecut o minune pe Tabor care ne întărește credința că Iisus cel ce s-a schimbat la față este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu! Dar oare, îl ascultăm întotdeauna, așa cum ne îndeamnă Dumnezeu Tatăl? Îi urmăm poruncile, îi îndeplinim învățăturile, mai cu seamă porunca iubirii universale, atît față de Dumnezeu cît și față de semenii noștri? O cercetare atentă a propriei noastre conștiințe ne va convinge ușor de contrariul. Acest lucru ar părea explicabil, după aproape o jumătate de veac de propagandă ateistă, de îndepărtare sistematică de Hristos, mai ales a generațiilor tinere. Și cu toate acestea, nu avem dreptul la scuze. Dimpotrivă, trecînd peste greutățile inerente oricărui început de viață nouă, noi cei care sîntem cu adevărat creștini, adică „practicanți" și nu numai cu numele, avem datoria morală să lucrăm pentru „schimbarea la față" a întregii țări, a unui neam întreg și în primul rînd a generației tinere, viitorul neamului nostru. Îl cunoaștem pe Hristos — prin strămoșii noștri — de aproape două mii de ani și totuși Îl cunoaștem prea puțin sau aproape deloc. Și atunci ,cum vom împlini porunca Tatălui ceresc care ne cere tuturor să-L ascultăm?

Drept aceea, se cuvine ca să ne apropiem mai mult de Hristos și de Biserica Sa, să încercăm să-I cunoaștem mai bine învățătura și atunci ne vom convinge ușor că ea este actuală și azi — și va fi mereu — deși au trecut aproape două milenii de cînd a fost propovăduită. Nu vom avea — cei mai mulți — posibilitatea de a vedea Muntele Taborului, pe care S-a schimbat Domnul la față și unde există o mănăstire ridicată în veacul trecut de doi călugări moldoveni, cu ajutoare strînse printre credincioșii români. Dar avem și noi — credincioșii români — cîte un Tabor românesc, în diferite părți ale țării, mai ales în munții noștri, în care s-au ridicat, în curgerea veacurilor, atîtea mănăstiri și schituri, în care se slăvea numele Domnului și în care strălucea lumina Taborului, răsfrîngîndu-și razele ei binefăcătoare asupra tuturor credincioșilor care își îndreptau pașii spre ele pentru a găsi acolo cuvînt de învățătură și de mîngîiere. Să ne îndreptăm și noi pașii — mai ales acum în postul Sfintei Marii — spre lăcașurile noastre de închinare, ridicate prin jertfele materiale ale înaintașilor noștri, ca să participăm, cu suflete smerite și dornice de lumina harului dumnezeiesc, la Sfînta Liturghie și apoi să ne împărtășim cu Trupul și Sîngele Domnului. Să ne rugăm mai mult, așa cum s-a rugat și Mîntuitorul în momentul Schimbării Sale la față. Să devenim mai buni, mai iertători, cu mai multă dragoste față de Dumnezeu și de semenii noștri. Numai așa putem spune că am îndeplinit porunca lui Dumnezeu Tatăl de a-L asculta pe Fiul său cel iubit, numai așa putem spune că lucrăm pentru „schimbarea" noastră lăuntrică și, prin ea, să influențăm și schimbarea semenilor noștri. Numai sădind din nou în sufletele noastre credința, nădejdea, dragostea și toate celelalte virtuți creștine, vom putea spune că ne-am împărtășit de lumina Taborului, că ne-am „schimbat la față" în bine, prin pocăință, prin fapte bune și prin hotărîrea de-a începe o viață nouă cu Hristos și pentru Hristos. În felul acesta, praznicul de astăzi ne va fi de folos și ne va ajuta să urcăm cu sufletul spre Tabor ca să vedem lumina cea dumnezeiască ce a cuprins pe Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Amin.

Pr. prof. Mircea Păcurariu

CUVÎNT DE ÎNVĂŢĂTURĂ LA MOARTEA UNUI MEDIC
— Apostolatul medical —

Deplîngem încetarea din viaţă a ilustrului medic (x), în vîrstă de (x) ani. O inimă larg cuprinzătoare a încetat să bată; se desprindea cu greu de lumea în care se integrase (ca soţ, tată, bunic, medic, prieten, vecin, etc....). Era cunoscut prin farmecul atitudinilor sale joviale, prin simţul deosebit al respectului de sine, dar cu osebire prin solicitudinea faţă de cei ce se zbat în amară suferinţă. Familia pierde pe chivernisitorul înţelept, iar societatea pe medicul pururea săritor pentru cei mistuiţi de durere; el s-a dăruit pentru tămăduirea rănilor semenilor pînă la totală uitare de sine. Desigur, tristeţea copleşeşte inimile noastre, la această neaşteptată despărţire, de o fiinţă cuceritoare prin nobleţea caracterului ei integru. Dar, ar fi o făţărnicie goală, dacă n-am găsi — în aceste momente — decît accente de amărăciune pentru dispariţia celui ce a fost... (x), medicul generos şi omul de elită, în accepţia desăvîrşită a cuvîntului. Datoria celor rămaşi este să-i relevăm faptele şi să nu uităm că stelele strălucesc din depărtare şi după ce le-a secat izvorul luminii.

*
* *

Moartea medicului (x) a venit la începutul primăverii, în acest anotimp al izbucnirii florilor, al universului de miresme proaspete, al trezirii vieţii în toată natura vie. Farmecul acestui anotimp ne cucereşte sufletul; în toată fiinţa noastră este un dor de înălţare, de desprindere din inerţie, un îndemn la acţiune.

În această tensiune de viaţă ,parcă este discrepantă ideea de moarte. Deşi moartea este asociată cu viaţa, cum zice poetul M. Eminescu: „Căci toţi se nasc spre a muri / Şi mor spre a se naşte /, totuşi sfîrşitul ne doare. Uităm că sfîrşitul îl luăm asupra noastră, de la începutul existenţei fiecăruia, ca pe o sentinţă definitivă, putînd să-şi spună cuvîntul în orice moment. *„Cine este omul ca să trăiască şi să nu vadă moartea...?“* (Ps. 88, 47), se întreabă psalmistul. Iar, Mîntuitorul îndeamnă mereu la veghere, spunînd: *„Fiţi gata, că în ceasul în care nu gîndiţi, Fiul Omului va veni“* (Luca, 12, 40).

Privite lucrurile din perspectivă creştină, întoarcerea în veşnicie trebuie să fie bogată, cu realizări multiple, încrestate pe răbojul hronicului pămîntesc evident — în primul rînd — de natură morală. Viaţa pămîntească nu este o carte a norocului, ca să te poţi juca pe fiecare din filele ei, ci este o funcţie, este o chemare spre împlinire, spre desăvîrşire, de aceea i s-a spus omului *„floarea creaţiunii“*, *„chipul şi slava lui Dumnezeu“* (I Cor. 11, 17). Viaţa este o temă pe care Dumnezeu o dă fiecăruia la naştere, ca s-o lucreze, după chemarea pe care o are (ex. cu parabola talanţilor), *„fiecăruia după puterea lui“*. Nu toţi înţeleg această rînduială, ca dovadă că dau temei statornicite de Dumnezeu caracter de comedie sau roman complicat, alţii fac din ea date statistice, mai puţin poezie şi rugăciune. Creştinilor le incumbă imperioasa datorie de a face din ea *un imn glorios muncii creatoare*, cu punerea în lucrare a energiilor ce le sînt încredinţate, spre a imita pe Dumnezeu-Creatorul şi a sluji oamenilor. Chemarea pămîntească a creştinilor este de a imita pe Atotţiitorul întru dăruire, „răscumpărînd vremea“ în realizarea binelui pentru familie, societate, neam, năpăstuiţi, ştiut fiind că *„Un pahar de apă, dat în nume de frate, va fi răsplătit“* (Matei, 10, 42).

Chemarea şi-o îndeplinesc deplin — în primul rînd — cei ce se consideră misionari ai lui Dumnezeu în lume, ascultă şoaptele tainice ale conştiinţei lor şi lucrează spre a ctitori ceva durabil şi lipsit de orice interes meschin şi egoist. În sufletul acestora se produce o combustie puternică, un foc lăuntric ce nu le îngăduie linişte nici chiar în suferinţă, ci îi imboldeşte spre înălţimile unui *apostolat*, destinat a sluji în spiritul deplinei abnegaţii, dusă pînă la jertfa de sine. Obişnuit, funcţiile noastre sufleteşti sînt întocmite pentru scopul egoist al conservării de sine, deci poartă în ele un caracter interesat şi utilitar. Din fericire, cu toată această tară iniţială a structurii noastre sufleteşti, pusă în slujba intereselor noastre egoiste, s-au putut dezvolta pe încetul, cu caracterul de flori plăpînde, dar totuşi destul de rezistente, o seamă de elanuri sufleteşti dezinteresate, străine de gîndul iubirii de sine, care ne ajută să ne ridicăm deasupra noastră înşine şi să lărgim

aria afectivă pînă la uitarea de noi înșine. E vorba de un „dispozitiv secret", care conferă funcțiilor noastre sufletești o misiune altruistă, e acea flacără incandescentă care cuprinde ființa noastră și face din îndeletnicirea noastră un *apostolat*, o misiune sfîntă în lume (Vezi: Ion Petrovici: *Fulgurații filosofice și literare*, București, Biblioteca pentru toți, p. 64—65).

S-ar părea că noțiunea de apostolat e legată în exclusivitate de slujba preoțească sau dăscălească. Nu, ci ea cuprinde și alte categorii de slujbași, pe medici, în primul rînd, cărora li se cere, pe lîngă bogăția științei lor, inimă dăruitoare, fiindcă, după cum remarcă Sf. Apostol Pavel: *„Cunoștința semețește, iar iubirea zidește"* (I Cor. 8, 1). Potrivit învățăturii scripturistice, medicul e lăsat de Dumnezeu, își are chemarea lui definită de a aduce alinare celor bolnavi, a-i îmbogăți în ceea ce le lipsește spre a fi fericiți. Și o pot face — și o fac cu prisosință, cînd pun în ceea ce fac nu numai tehnică, ci și inimă, cu alte cuvinte sînt solidari cu cei în suferință, le împărtășesc durerea, iubindu-i. Numai atunci acuratețea exercitării profesiunii conferă actului medical eficiență maximă, cînd face să vibreze acea coardă a sensibilității umane, care, în mare măsură, aduce tămăduirea. Atunci și numai atunci se cheamă că medicul este solidar cu semenul său. Se întreabă unii: există oare medici care să nu fie stăpîniți de conștiința facerii de bine, a rostirii iubirii față de oameni, ajutîndu-i? Nu credem în valabilitatea unor astfel de exemplare și, chiar dacă ciudățenia naturii îi creează, tot ea îi elimină implacabil din rîndul nostru.

Apostolatul medical este sinonim cu îmbogățirea vieții, este vocația unei forțe irezistibile spre acțiuni și scopuri nobile în slujba oamenilor. În accepția largă a cuvîntului, slujbă apostolească a îndeplinit medicul (x), în anii cînd l-au ajutat puterile, excelînd în nobila chemare de tămăduitor al trupurilor, prin *povață, învățătură* și *faptă ziditoare*. Avînd conștiința răspunderii, el a înțeles, asemenea Apostolilor, că învățătura agonisită rămîne slovă moartă fără o inimă caldă și iubitoare, fără devotamentul celor ce o propovăduiesc. Munca lui ca medic a avut trei caracteristici esențiale: *și-a cunoscut temeinic domeniul specialității sale, l-a iubit* și — mai presus de toate — *a iubit omul*, fiind solidar cu semenul său în clipele de mistuitoare suferință. El a știut că, pentru medic, comandamentul suprem este bolnavul, care, potrivit unei mărturisiri făcute de o somitate medicală a țării noastre, trebuie să-ți fie mamă, tată, frate sau soră. El a știut că trebuie să iubești bolnavul ca pe tatăl tău, să vii la patul lui în miez de noapte, atunci cînd durerea omenească te cheamă. Așa a fost medicul (x), rîvnitor în slujba chemării medicale, înțelegînd să facă din viața sa un imn închinat muncii creatoare, care, după vorba medicului-poet Vasile Voiculescu, este *„Cea mai veche taină și lege de pe lume, care urzește, înalță și creează"*.

Așa a fost medicul (x), de care cu adînc regret ne despărțim acum, modest, duios în vorbă, se strecura pe nesimțite în sufletul tuturor, cu osebire al bolnavilor, cărora le inspira încredere și nădejde în redobîndirea sănătății. Nici o vorbă de jignire sau o apostrofare mai aspră nu se desprindea de pe buzele sale, ci totul se desfășura în marginile decenței și sub imperiul unei voințe blajine și conciliante, așa cum stă bine unui adevărat ucenic al lui Hipocrat. O știu toți bolnavii care s-au împărtășit din știința lui bogată și din prisosul inimii sale bune.

Încercările vieții nu l-au cruțat nici pe el, dar s-a îmbrăcat în armura bărbăției, convertind suferința în imbold spre dăruire... Cînd aripa morții l-a săgetat, o umbră de mîhnire i-a învăluit sufletul ,că n-a putut să-și fie sieși de folos — cum a fost atîtora — în boala care i-a adus sfîrșitul prea devreme. Are însă satisfacția că energia sa nu s-a irosit în zadar, ci a fost izvor de tămăduire și de alese virtuți pentru familie și societate, toate, porți deschise spre mîntuire. Ființa lui nu s-a stins cu totul, fiindcă sămînța ostenelilor sale a rodit și va rodi în fapte ce sînt înscrise în tabloul valorilor veșnice, așa cum nimerit se exprimă poetul: „Păduri s-au stins. Și rînd pe rînd / Oameni în umbră s-au retras / Veșminte de lut luînd / Dar șipotul a rămas"/. (Lucian Blaga: Izvorul). Pilda lui vorbește de la sine și îndatorează pe urmași în această nobilă misiune.

*
* *

Fiecare ins are viața sa proprie, cu întreg conținutul ei, cu rosturile ce le împlinește, cu lumina ce o reflectă, mai intensă sau mai pală. Deși e o verigă dintr-un

lanț de ființe umane, fiecare dintre noi este un *exemplar unic și nerepetabil*, de aceea dispariția lui rănește și doare. Așa este și în cazul de față, prin moartea medicului (x), legea morții nu se suspendă, dar, fiind o ființă de elită, unică în manifestările ei umaniste, dispariția ei atinge sensibilitatea noastră și inima singerează. Vrednicia lui fără seamăn ne-a adunat în jurul sicriului cu osemintele lui pămîntești, să-i aducem prinosul recunoștinței noastre, al pietății și al veșnicei aduceri aminte. Dîra de lumină lăsată de-a lungul vieții sale pămîntești, este cea mai grăitoare dovadă că a înțeles sensul superior al existenței pămîntești, de a fi solidar cu cei în suferință. Pe Livingstone, care a făcut medicină între negrii Africii, cîștigîndu-le sufletul, prin caritatea sa apostolică, la moarte, aceștia l-au dus pe umeri cale lungă, 1200 km predîndu-l englezilor să fie îngropat în Westminster, panteonul gloriilor engleze. O cinstire deosebită i se cuvine și adormitului în Domnul (x), care, în profesiunea sa „n-a căutat ale sale", potrivit cuvintelor înțeleptului Sirah: *„Cinstește pe doctor cu cinstirea ce i se cuvine, că și pe el l-a făcut Domnul"*, iar la moarte, *„fă amară plîngere și tînguire pentru vrednicia lui"* (Înțelepciunea lui Isus Sirah, 12, 1, 18—19).

Sufletul medicului (x) a părăsit locașul de lut. Lutul se dă pămîntului, cu încredințarea că moartea nu este un exil, ci fiecare colț al pămîntului devine o celulă a universului, în care viața și moartea nu se neagă și nu opun, ci se împletesc într-o adîncă iubire. Bobul de grîu aruncat sub brazdă, întîi putrezește, apoi răsare din el holda de grîu. La fel, ființa decedatului va trăi în conștiința urmașilor, iar dincolo — drept răsplată a ostenelilor sale pămîntești — va avea bucurii neîmpuținate, așteptînd sorocul să dea „răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos".

Să-i fie țărîna ușoară și memoria binecuvîntată!

ıea

PREDICĂ LA ÎNMORMÎNTAREA UNEI MAME

Întîmplarea neașteptată a trecerii în veșnicie a celei care a fost maica noastră (N) vine să confirme odată în plus cuvîntul paulin că sîntem călători în această lume și că nu avem cetate stătătoare pe pămînt.

În ciuda faptului că sîntem făpturile cele mai valoroase, totuși existența noastră este efemeră.

Cei șaptezeci, optzeci sau nouăzeci de ani, cîți sînt hărăziți celor mai longevivi dintre noi, trec precum trece umbra și se risipesc precum se risipește ceața.

Ne trezim fără de veste, cum s-a întîmplat și în cazul la care tocmai sîntem martori, că zilele noastre s-au sfîrșit, că am ajuns la capătul călătoriei, că a sosit momentul despărțirii de lumea aceasta și vai, de cei care ne-au fost bucuria și fericirea vieții.

Cum este firesc, în astfel de împrejurări inima noastră se întristează și dăm expresie durerii care ne încearcă prin plîns și tînguire.

Ceea ce ne consolează, e gîndul că nu ni se întîmplă doar nouă și celor dragi ai noștri să plătim tributul cumplit al morții ci că împărtășim un destin comun cu toți oamenii, neexistînd nimeni care să se nască fără a muri.

La aceste considerente general-umane, adăugăm și unele considerente de natură religios-morală, care ne deschid zările unei perspective mai largi a speranței. După credința noastră, moartea nu e o dispariție totală în neant, o întoarcere a omului în neființă și nici o despărțire definitivă de cei dragi. Este mai degrabă o continuare a existenței, dar pe un plan mai înalt, o trecere la o viață nouă, mai luminoasă și mai fericită ,o viață în care nu mai este durere, întristare și nici suspin. Este apoi o întîlnire cu cei din veac adormiți, părinți și frați ai noștri, care cu mult dor stau în așteptarea noastră și va fi o întîlnire a noastră cu cei care vor veni după noi.

Mai presus de orice însă, moartea trupească este, pentru noi creștinii, poartă de intrare în împărăția cea veșnică ,este sălășluirea noastră în sînurile lui Avram și

încredinţarea întregii noastre fiinţe, a trupului şi a sufletului nostru, purtării de grijă şi iubirii celei fără de moarte al Marelui nostru Dumnezeu.

Slujbele de înmormîntare reflectă întru totul aceste profunde convingeri pe care le avem despre moarte şi despre cei repauzaţi ai noştri.

Ele ne revarsă în suflete balsamul mîngîierii cereşti, ne dau tărie să rămînem neclintiţi în credinţa şi nădejdea noastră, în învierea ce va să fie, ne ajută să ne manifestăm în chipul cel mai potrivit iubirea şi ataşamentul faţă de cei adormiţi, rugîndu-ne pentru odihna sufletelor lor, şi cerînd iertare pentru păcatele lor.

Mult îndurerată familie, întristaţi ascultători!

Se întîmplă ca astăzi să vedem, plecînd din mijlocul familiei sale, o mamă care a onorat în chip pilduitor, prin viaţa sa cinstită şi demnă, acest nobil cuvînt care i se poate aplica numai unei femei.

Ne putem da uşor seama ce gol imens a produs acest fapt în sufletele celor dragi ai ei, şi în primul rînd, în sufletele fiilor ei şi cît de adîncă şi copleşitoare trebuie să fie durerea lor.

Cînd îţi pierzi mama, indiferent la ce vîrstă te-ai afla, îţi pierzi reazimul cel mai solid pe care l-ai avut în viaţă. Îţi vezi secat izvorul din care ţi-ai adăpat fiinţa şi în care ţi-ai reflectat chipul.

Nici un cuvînt nu este mai înduioşător decît cuvîntul mamă şi nici o făptură nu poate să-i fie mamei pe potrivă.

Sf. Apostol Pavel, în celebrul capitol al 13-lea din Epistola I către Corinteni, închină un imn nemuritor iubirii. Întrucît iubirea nu există în chip impersonal, adică independent de o persoană dumnezeiască sau omenească, ci este de fapt o manifestare plină de dăruire şi jertfelnicie a unei persoane faţă de altă persoană, am putea spune că imnul paulin este închinat de fapt, după Dumnezeu, chintesenţă tuturor perfecţiunilor, celei mai iubitoare dintre persoanele umane, care nu poate fi decît mama, posesoarea unei mari iubiri, a iubirii dezinteresate.

Ea este într-adevăr fiinţa care îndelung rabdă şi este binevoitoare. Nu pismuieşte, nu se laudă şi nu se trufeşte. Nu se poartă cu necuviinţă şi nu caută numai ale sale. Nu se aprinde de mînie şi nu gîndeşte răul. Nu se bucură de nedreptate ci se bucură de adevăr.

Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduieşte şi le rabdă pe toate.

Ea nu cade din postura ei de fiinţă iubitoare, dreaptă, bună şi jertfelnică, niciodată.

După chipul lui Dumnezeu, imaginea mamei este pentru noi, icoana cea mai sfîntă a vieţii.

Adormita în Domnul (N) a fost într-adevăr o mamă iubitoare şi plină de duioşie pentru fiii ei. A fost o femeie care şi-a chivernisit bine rosturile vieţii şi a vegheat la pacea şi bunăstarea propriului cămin.

Împreună cu soţul ei, a petrecut o viaţă paşnică, în frică de Dumnezeu şi cinstire faţă de oameni.

După ce a rămas văduvă, a continuat să fie călăuză şi sprijin pentru familia ei.

Dumnezeu i-a dăruit putere ca pînă în ceasul de pe urmă să le stea în ajutor copiilor săi şi să nu le împovăreze cu nimic existenţa.

O vor fi încercat desigur şi pe ea necazuri şi dureri, dar a ştiut să le domine cu răbdare şi înţelepciune. Avea chipul mereu senin. O lumină hrănită de speranţă se putea citi mereu pe faţa ei.

Şi acum, cînd chipul îi este umbrit de zăbranicul morţii, parcă vrea să ne spună că nu pe veci se moare şi că cine pleacă de aici nu este pierdut, ci trece dincolo, în lumină şi la viaţa cea neîmbătrînitoare.

Rugăm pe bunul Dumnezeu să-i dăruiască veşnică odihnă, să o sălăşluiască în curţile drepţilor şi cu cei aleşi ai Săi să o numere, iar peste cei dragi ai săi, cuprinşi astăzi de adîncă întristare, să reverse milostivirea sa cerească.

Veşnica ei pomenire!

Pr. prof. Dumitru Abrudan

PREDICĂ OCAZIONALĂ*

„Eu sînt cel ce sînt"
(Ieş. 3, 14)
„Zis-a cel nebun în inima sa: Nu este Dumnezeu"
(Ps. 13, 1)

După cum ştim, primăvara mai ales, în martie, aprilie, zilele se succed destul de neuniform; acum plouă, acum ninge, acum e soare, ca imediat să vină o neaşteptată lapoviţă, care apare parcă din senin ş.a.m.d.

Cam în felul acesta sînt zilele pe care le trăim astăzi; avem unele bucurii, că am scăpat de frica, de teama care ne păştea pe mulţi, fiind urmăriţi la tot pasul; putem dispune liberi de avutul nostru; cei ce au lucrat la cîmp îşi pot aduce acasă roadele muncii; nu ne mai este teamă să mergem la biserică, cum se întîmpla multora; copiii învaţă religie şi la şcoală ,ceea ce este un lucru minunat ş.a.

Dar, în acelaşi timp, trăim şi multe drame, trăim şi zile încărcate de frămîntări şi surprize neaşteptate; au apărut curente dăunătoare vieţii omeneşti, moduri de gîndire, unele direct satanice, drăceşti, care compromit nu numai noţiunea de creştin, ci şi de om în general; sîntem martorii unor fărădelegi, crime, abuzuri care produc mari nelinişti în viaţa noastră de zi cu zi. O lăcomie parcă fără nici o limită a pus stăpînire pe mulţi semeni de-ai noştri, care mai poartă pecetea omenească doar pe chipul lor de dinafară ,încolo pot fi numiţi oricum, dar nu oameni. De dragul banilor, al cîştigului nemuncit se fură şi se vinde la preţuri mari; se cumpără dintr-un loc cu 10 lei şi se vinde fără nici o ruşine cu 100 lei, se introduc în ţară otrăvuri, deşeuri toxice, zahăr care îmbolnăveşte, în loc să îndulcească, se fac afaceri ilegale de milioane sau chiar miliarde de lei, în timp ce mulţi semeni de-ai noştri, dorind să muncească cinstit, abia îşi duc zilele de azi pe mîine, desfrîul a ajuns virtute, pornografia se afişează scandalos pe la diverse chioşcuri, avorturile se fac parcă fără nici un fel de remuşcare. Cu alte cuvinte, păcatul se răsfaţă în voie, fără nici o oprelişte.

*

În faţa acestor ultime situaţii ne vedem îndatoraţi să afirmăm că una dintre cauze, dacă nu cea principală, o constituie lipsa de credinţă în Dumnezeu, păgînismul din sufletul unora dintre noi, propovăduit atît de sălbatic în ultimele decenii în Răsăritul Europei şi într-o anumită măsură, în şi alte părţi ale lumii. Spunem acest lucru, pentru că un om cu credinţă vie în Dumnezeu, şi care îşi duce viaţa în „frică de Dumnezeu", cum zice românul; un om care ştie că Dumnezeu există, că El cunoaşte toate gîndurile, vorbele şi faptele noastre şi ne cere socoteală de ele, un astfel de om deci este cu neputinţă să nu-şi pună stavilă pornirilor sale josnice, străduindu-se să-şi trăiască cît mai onorabil viaţa. Un astfel de om deci nu se pretează la fapte ca cele mai sus arătate.

De aceea, fostul regim marxist a cauzat multe rele, în toate sectoarele vieţii, dar cel mai mare rău, din care emană în bună parte şi celelalte a fost sălbatica propagandă materialist-atee, care a stîlcit omul, l-a împins spre animalitate, uneori sub animalitate, l-a făcut insensibil la bine, la durerile celor din jur ş.a.m.d.

Mai cu perdea, această propagandă continuă din nefericire şi astăzi. La teleenciclopedie de pildă a fost reluată teoria că omul se trage din maimuţă, teorie abandonată de foarte mulţi ani chiar de cercurile ştiinţifice; în presă, la radio şi televiziune se spune pe de-a rîndul despre cei decedaţi că au trecut în „neființă", aşadar, nu într-o altă viaţă, aşa cum ne învaţă Biserica şi cum este dovedit prin atîtea căi, ci în neant, în inexistenţă. S-a vorbit în această vară de Ştefan cel Mare şi Sfînt ca trecut „în neființă", de Mircea cel Bătrîn la fel, afirmaţii care sînt direct

* Preoţii noştri pot folosi astfel de teme şi la unele întruniri şcolare sau alte conferinţe publice.

scandaloase, lezînd în chip barbar evlavia populară, conștiința tuturor oamenilor de bine.

S-a încercat, după cum știm, ca în locul lui Dumnezeu să fie așezată știința, căreia i se crease un adevărat cult. Știința a fost declarată atotputernică, uitîndu-se un adevăr elementar, că știința este un mijloc pus la îndemîna omului spre a se orienta în realitățile din jur și spre a înfrumuseța această lume. Ea este rezultatul lucrării sufletului omenesc, al gîndirii și capacității de creație a omului, însușiri cu care Dumnezeu a înzestrat ființa umană. Știința creează unelte, tehnica de azi și din totdeauna, descoperă legi pe care Dumnezeu le-a dat, dar nu creează ea aceste legi, ea lărgește orizontul intelectual al omului, dar nu creează viața, ființe vii, ceea ce aparține numai lui Dumnezeu. Știința nu creează în laborator nici cel puțin o aripă de muscă, o gîză cît de mică, ca să-i dea dreptul să ne închinăm ei. Se spunea adesea că cu ajutorul științei facem găina să ouă de două ori pe zi, aducem ploaie, facem și dregem. Da, am adus o poluare care ne ucide și ne-am bătut joc, cu ajutorul științei folosită rău desigur, de ceea ce Dumnezeu a creat atît de frumos, atît de minunat.

S-a mai spus și încă se mai șoptește pe ici-pe colo că oamenii de știință, savanții sînt atei, ceea ce de asemena este o afirmație gratuită, ca să nu spunem că este o mare minciună. Aici trebuie să reamintim constatarea afirmată de atîtea ori de oameni competenți, că știința multă apropie de Dumnezeu și numai știința puțină îndepărtează de El. Se pare „că știința naivă a secolului trecut — i-a făcut pe (unii) oameni să creadă că nu le mai trebuie credință".

Să ne reamintim că încă din antichitatea păgînă unii gînditori de seamă, ca Platon, au intuit, au întrezărit existența lui Dumnezeu, ca o Ființă spirituală supremă, din care motiv acești gînditori au fost pictați la unele biserici din Moldova de pildă alături de Sfinții Bisericii creștine, ca unii care au pregătit și ei într-un fel omenirea pentru credința într-un singur Dumnezeu adevărat, nevăzut și atotputernic.

De altfel, foarte mulți oameni de seamă, savanți de renume de astăzi și de altă dată, și-au mărturisit deschis credința lor în Dumnezeu, la existența Căruia îi duc chiar descoperirile lor, pătrunderea lor în unele taine ale vieții, descoperirea legilor care guvernează universul, a ordinii care există în organizarea materiei etc. Toate acestea ne duc cu gîndul la un Creator suprem, care le-a făcut „pe toate cu înțelepciune", cum constata încă Psalmistul David, logica sănătoasă arătîndu-ne că nu există ceas fără ceasornicar.

„Mare este Dumnezeul nostru și mare este puterea Lui și înțelepciunea Lui n-are margini — spunea Keppler, părintele astronomiei moderne. Lăudați-l pe El Soarele și Luna și toate planetele în orice limbă ar răsuna lauda voastră. Și tu suflete al meu cîntă slava Dumnezeului tău în toată viața ta. De la El, prin El, și la El este tot ce există văzut și nevăzut". „În cercurile laice — spune un savant atomist de astăzi — există o concepție greșită conform căreia omul de știință, știind mai multe despre existență decît alții, ar trebui să fie ateu. Exact din contră. Munca noastră ne duce mai aproape de Dumnezeu. Ea mărește venerația noastră față de gigantica Sa putere, în fața căreia bietele noastre lucrări, oricît de mari ar putea să fie, cedează lamentabil". Așa se explică faptul că marii savanți sînt de obicei oameni modești, oameni care nu-și dau aere de nici un fel, vrînd parcă să spună: știu că nu știu nimic, cum și declară de altfel unii dintre ei.

Să ne amintim de asemenea de marele astronom și naturalist francez Camille Flammarion, care are o întreagă carte intitulată: „Dumnezeu în natură", cu exclamații extrem de mișcătoare privitoare la nemărginita putere și înțelepciune a lui Dumnezeu, de un Alexis Carrel, laureat al premiului Nobel, care are idei minunate despre rugăciune, cum să ne rugăm lui Dumnezeu, ca să nu mai vorbim de astronauții americani, care au pus piciorul pe Lună, iar după ce s-au întors pe Pămînt au mulțumit lui Dumnezeu că le-a ajutat să realizeze și să vadă ce-au văzut.

Credință puternică în Dumnezeu au avut și, desigur, au mulți fii de seamă și ai neamului nostru. Să ne reamintim de Constantin Noica, de Mircea Vulcănescu, de Petre Țuțea, poate cei mai adînci cugetători români ai veacului nostru, trecuți de curînd pe tărîmul veșniciei după ani grei de suferință în temnițele ateiste, sau de profesorul și doctorul de-o mare religiozitate Nicolae Paulescu, descoperitorul insulinei, care spune undeva că „ideea de Dumnezeu este o noțiune fundamentală, fără care știința cade în absurd".

„Cum cred in muzica pe care am iubit-o atît — mărturisește și George Enescu — cred și în Dumnezeu care m-a creat. După umila mea părere, trebuie să fii cu adevărat naiv ca să declari serios că Dumnezeu nu există", ori cum spune doctorul, poetul și omul cu o viață de adevărat sfînt, Vasile Voiculescu, cînd declară:

Doamne,
Te văd cum ești în lujerul de floare
Și-n plopii albi, și-n iarba din cîmpie
Te-aud cîntînd în zbor de vijelie
Și-n glas de codri-n murmur de izvoare
Te simt în caldul razelor de Soare
Și-n tot ce-i farmec, vis și armonie.

Într-adevăr, ne putem pune cu toții întrebarea, dîndu-ne desigur și răspunsul, cine a sădit spiritul de organizare, de disciplină exemplară și hărnicie la albine sau la furnici? Cine a sădit simțămîntul matern la o cloșcă, ce-și îngrijește cu atîta devotament cei 15—20 de pui pe care îi are? Cine a sădit la oaia-mamă simțul de a-și recunoaște mielul dintre cei 20—30 de miei care aleargă la zbieratul ei?

În fața acestor realități, nu putem să nu spunem și noi cu Sfîntul care a alcătuit rugăciunea de la Aghiazma mare din ziua Bobotezei: *„Mare ești, Doamne, și minunate sînt lucrurile Tale și nici un cuvînt nu este de ajuns spre lauda minunilor Tale"*.

Așadar, Dumnezeu există și să mărturisim acest lucru cu toată convingerea, cu toată tăria și cu toată stăruința, ca femeia cananiancă de altă dată, fără nici un fel de teamă, în familiile noastre, la locurile noastre de muncă și oriunde ne-am afla, ca astfel să-i ajutăm și pe cei ce nu mai știu de El să se lumineze și astfel să-și schimbe în bine viața.

Prin gura profetului Moise, El, Părintele ceresc, ne grăiește așa de potrivit despre Sine, cînd zice: *„Eu sînt cel ce sînt"* (Ieș. 3, 14), așadar, existența prin excelență, cauza tuturor lucrurilor, perfecțiunea, bogăția de daruri, izvorul vieții, așa cum ni s-a descoperit prin Fiul Său întrupat în chip de om, ca Dumnezeu deplin și om deplin, în persoana Mîntuitorului Iisus Hristos. Sau cum ne spune în Apocalipsă: *„Eu sînt Alfa și Omega, începutul și sfîrșitul..., cel ce este, cel ce era și cel ce vine"* (Apoc. 1, 8), alfa și omega fiind, după cum se știe, prima și ultima literă din alfabetul grecesc.

Prin urmare, cu adevărat numai un nebun, adică cineva neîntreg la minte, dereglat lăuntric, cineva care dă dovadă de nefuncționalitate a mecanismelor sale interioare, poate spune „nu există Dumnezeu" (Ps. 13, 1).

*

Este foarte important însă să reținem că a ști că există Dumnezeu nu este totul, că nu este suficient să știm că Dumnezeu există, căci și diavolii știu că El există, dar tot diavoli rămîn.

Este nevoie deci să ne potrivim viața cu poruncile Lui, cuprinse în credința pe care o mărturisim. Frica de Dumnezeu, adică conștiința că Dumnezeu există, că știe tot ce facem și că de toate acestea vom da seama înaintea Lui, să nu ne părăsească niciodată, străduindu-ne a ne trăi viața cu maximum de responsabilitate, cît mai neîntinată și mai încărcată de roade creștinești.

Ce frumos spune „creștinul Dan", din balada „Dan, căpitan de plai":

Alb am trăit un secol pe plaiul strămoșesc
Și vreau cu fața albă senin să mă sfîrșesc,
Ca după-o viață lungă, ferită de rușine,
Mormântul meu să fie curat și alb ca mine.

Mulți ați auzit de „monahul Nicolae de la Rohia", călugărul Nicolae Steinhardt, evreu botezat în închisoare de un preot ortodox, care, în vestita sa carte: „Jurnalul Fericirii", are și aceste cuvinte: „După ce l-ai cunoscut pe Hristos — pe Dumnezeu adică — îți vine greu să păcătuiești; ți-e teribil de rușine".

Să punem la inimă aceste cuvinte și ceea ce am reținut din cele de mai sus și să ne străduim ca credința noastră în Dumnezeu să fie cît mai vie și lucrătoare în fapte după voia lui Dumnezeu, spre binele nostru vremelnic și veșnic. Amin.

Pr. Gh. Papuc

MEDITAŢIE

„Şi ne iartă nouă greşalele noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri."

Prea cucernici Părinţi,
Iubiţi credincioşi,

Dintre toate cererile formulate în cadrul Rugăciunii domneşti, cea de mai sus ni se pare a fi cea mai însemnată dar şi cea mai puţin înţeleasă. La prima vedere, ea ni se pare uşoară şi deplin îndreptăţită, de vreme ce ştim că Tatăl nostru cel ceresc este milostiv, mult îndurat şi iubitor de oameni şi este oricînd gata a ne ierta greşelile noastre.

Chiar şi atunci cînd ne rugăm, nu ne dăm deplin seama că rugăm pe Dumnezeu să ne ierte greşelile, în măsura în care şi noi iertăm greşiţilor noştri. Textual, prin această cerere, noi punem hotar iertării lui Dumnezeu, cerînd să ne ierte în măsura în care şi noi iertăm greşiţilor noştri. În multe împrejurări de viaţă ne dăm seama că am greşit înaintea lui Dumnezeu, trăim sentimentul vinovăţiei şi pentru a ne afla liniştea sufletească ne rugăm de iertare ştiind că bunul Dumnezeu ne va ierta, dar din păcate noi nu sîntem în stare să iertăm în măsura în care sîntem iertaţi. De aceea mulţi se întreabă: „Oare, pe mine mă va ierta Dumnezeu?"

În bunătatea Sa nemărginită, avem nădejdea că Dumnezeu ne va ierta, dar El aşteaptă ca şi noi să ne iertăm unii altora greşelile săvîrşite.

Legea de aur a moralei naturale, cunoscută pînă la venirea Mîntuitorului era: „Ceea ce ţie nu-ţi place, altuia nu face". Oricît de bună pare această lege, ea n-a putut şi nu va putea stinge neînţelegerile dintre oameni, deoarece nu este suficient să nu faci altuia răul, care ţie nu-ţi place, ci trebuie să-i faci binele pe care doreşti să ţi-l facă şi el ţie.

Odată cu venirea Mîntuitorului în lume, lucrurile au luat o nouă turnură net superioară moralei naturale. El a spus-o clar: „Cum voiţi să vă facă vouă oamenii — faceţi-le voi lor asemenea". Aceasta înseamnă să începem noi a face semenilor noştri binele şi a ierta ceea ce ne-a greşit, ca să ne bucurăm şi noi de bine şi iertare.

Dacă voieşti să te salute vecinul tău dimineaţa, începe prin a-i da tu întîi bineţe. Şi dacă voieşti să nu te vorbească de rău, vorbeşte-l tu de bine. Aceasta este legea de aur a moralei creştine, legea iubirii, a cărei ramură plină de roade este iertarea.

Adeseori, în raporturile dintre noi, nu ştim, sau mai bine zis nu îndrăznim să ne cerem unii altora iertare, întrucît fiecare se socoteşte mai puţin vinovat şi fiecare aşteaptă de la celălalt să vină şi să-şi ceară iertare. Cauza este duhul egoismului şi al mîndriei, care se aşează de multe ori între noi oamenii şi ne opreşte să împlinim această minunată lege a iertării.

În privinţa iertării, Mîntuitorul ne prezintă două alternative:

Prima: „Luaţi aminte de voi înşivă. De va greşi fratele tău, dojeneşte-l şi de se va pocăi iartă-l. Şi chiar de-ţi va greşi de 7 ori într-o zi şi de 7 ori se va întoarce către tine zicînd „îmi pare rău, iartă-mă, tu să-l ierţi."

A doua alternativă — este pilda de vie iertare a Mîntuitorului, rostită de pe crucea Golgotei: „Părinte iartă-le lor că nu ştiu ce fac" (Lc. 23, 34). Deci Iisus se roagă lui Dumnezeu-Tatăl să-i ierte pe cei ce l-au răstignit, fără ca ei să-şi fi cerut iertare. Aici, ar fi un oarecare semn de întrebare şi anume: dacă n-am avea această pildă vie a iertării, am putea fi în derută, în sensul că, dacă semenul nu şi-a cerut iertare, noi n-ar trebui să-l iertăm — ignorînd toate celelalte îndemnuri spre iertare.

În prima alternativă, Dumnezeu ne îndeamnă să-l mustrăm pe cel ce ne-a greşit şi să-l iertăm cu o condiţie „dacă se căieşte şi zice: vai ce rău îmi pare". Desigur, cuvîntul iartă-mă să nu fie cel rigid, convenţional ci, cel cu valoarea lui interioară, căinţa. Aşa a procedat şi Dumnezeu — nu L-a mai mustrat pe fiul risipitor, ci L-a primit cu bucurie, văzîndu-i profunda lui căinţă.

În a doua alternativă, atunci cînd semenii noştri nu voiesc să ne ceară iertare, trebuie să-i iertăm noi cu iertarea Mîntuitorului de pe cruce: „Părinte iartă-le

lor că nu știu ce fac". Aceasta este de fapt cea mai grea iertare, cînd trebuie să iertăm pe cei cărora nici măcar nu le pasă că ne-au mîhnit și nici nu se sinchisesc să-și ceară iertare, deși în sinea lor se simt vinovați. Acest gen de iertare a fost definit de un mare cugetător — ca un parfum sfînt — ca o mireasmă pe care o răspîndește floarea cînd este strivită.

În general iertarea trebuie să izvorască nu numai de pe buze, ci din adîncul inimii, nu parțial ci total. De aceea e bine să iertăm pentru toate greșelile pe care ni le fac semenii și nu numai pentru unele. Să nu zicem, cum mulți zic: „toate le iert numai una n-o pot ierta și chiar de aș ierta nu pot să uit". Cuvintele „precum iertăm și noi greșiților noștri" nu trebuie să constituie un obstacol și să fie ca o stîncă în calea rugăciunii noastre către Dumnezeu, ci să fie ca o chemare, o proclamație de împăcare a noastră cu semenii. Nu trebuie să uităm, că, noi cerem de la Dumnezeu zilnic iertare pentru multele noastre greșeli și păcate, dar ca să putem dobîndi harul iertării, trebuie să ne arătăm noi înșine iertători față de semenii noștri. Desigur, nu este ușor să ierți pe cel ce ți-a greșit, pe cel ce te-a ofensat, sau ți-a făcut un rău.

Iertarea — este un act de curaj spiritual, un act de înfrîngere a egoismului și a mîndriei rănite. E ca o alifie pe care o pui pe o rană mare produsă de un accident.

Nu există o altă cale și un alt mijloc de coeziune, de armonie și bună-înțelegere, decît aceea de a ști și de a putea ierta în viață, începînd chiar cu viața cea mai intimă din familie. Dacă soții nu sînt în stare să-și ierte unii altora greșelile, să treacă cu vederea peste scăderile și deficiențele unuia sau altuia, dacă dragostea dintre ei nu este atît de puternică încît să anuleze și să dizolve greșelile și neînțelegerile, atunci viața lor de familie devine un chin apăsător și greu de suportat. Tot așa și în cercul larg al activităților, al muncii și al conviețuirii în societate. Chiar marii sociologi afirmă că armonia socială se întemeiază și consolidează pe iubire și dreptate, iar liantul dintre ele îl dă iertarea.

Nu trebuie să cădem în greșala gravă de a socoti iertarea ca pe un act de slăbiciune, ci să fim deplin convinși că cel ce nu poate ierta este asemenea unui infirm moral, iar cel ce în mod conștient știe și poate ierta a pășit sigur pe calea unui eroism moral demn de toată admirația.

Cea mai strălucită pildă ne-a dat-o însuși Domnul nostru Iisus Hristos și nesfîrșitul șir al sfinților și mucenicilor. Ne amintim cu durere că, atunci cînd a fost răstignit pe cruce, batjocorit și părăsit de toți, în fața urii dezlănțuite a răufăcătorilor, El i-a iertat pe toți — Ba mai mult, în loc de răutate, El i-a privit cu duioșie iertătoare și în loc de răzbunare sau osîndă (așa cum ar fi meritat), s-a rugat zicînd: „Doamne, iartă-le lor".

Noi, cei care-i slujim lui Dumnezeu și ne rugăm zilnic cerîndu-i mila, ajutorul și iertarea, prin iubire, să ne zidim viața pe temelia dragostei de Dumnezeu și de oameni, să iertăm din toată inima greșiților noștri ca și bunul și milostivul Dumnezeu să-și reverse mereu asupra noastră harul iertării și nemărginita Sa iubire de oameni spre binele și mîntuirea noastră. Amin.

Pr. M. Rusu

DĂM BUNĂ MĂRTURIE LUI DUMNEZEU*
Despre Episcopul VASILE al Oradiei

În pragul împlinirii vîrstei de 80 de ani, Dumnezeu l-a chemat la sine pe cel ce a fost aproape 22 de ani, episcopul Vasile Coman al Oradiei. A fost, cum spune psalmistul, *„în putere"*, iată, aproape întreaga perioadă de după șaptezeci de ani, șirul anilor pămîntești întrerupîndu-i-se numai cu puțin înainte de a trece pragul în perioada *„ostenelii și a durerii"*. Căci zice psalmistul: *„Zilele vieții noastre sînt șaptezeci de ani, iar pentru cei în putere optzeci de ani, iar ceea ce este mai mult nu e decît osteneală și durere"* (Ps. 89, 10). Dumnezeu l-a iubit, chemîndu-l, căci de la Domnul vin toate, și viața și sorocul morții. Tot psalmistul, acest mare înțelept și profund cugetător, vorbind despre anumite morți, întrebuințează cuvinte asupra cărora ar trebui să medităm îndelung: *„Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioșilor lui"* (Ps. 115, 6). E ca și cum ar zice că El, Dumnezeu, îi trece pe aceștia în Împărăția Sa, răscumpărîndu-i în chip deosebit, iubindu-i mai mult, răsplătindu-i cu belșug de daruri scumpe.

Adormitul întru Domnul episcopul Vasile pe care îl conducem astăzi pe drumul cel din urmă, de pe pămînt în veșnicie, pleacă după ce a împlinit un destin pămîntesc alcătuit din muncă, studiu, slujire, dăruire pentru alții, trecînd în optzeci de ani prin toate treptele învățăturii, fiind doctor în teologie, și prin toate treptele slujirii, pînă la cea arhierească, întotdeauna cu încredințarea, cum o spunea adesea și cum a spus-o chiar în titlul uneia din cărți — căci a scris multe cărți — că *„Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor"*, (ed. 1980 și 1984), făcînd tot atît de adevărat și faptul că slujind pe oameni, îl slujim pe Dumnezeu.

A avut întotdeauna convingerea că mîna Providenței l-a condus într-acolo unde era nevoie de dînsul. S-a făcut astfel împreună-lucrător cu Providența, după învățătura Sfîntului Pavel că trebuie să fim *„Împreună lucrători cu Dumnezeu"* (I Cor. III, 9). Miinii întinse de Dumnezeu i-a răspuns întinzîndu-și mîna sa, și așa și-a desfășurat lucrarea în duhul împreună lucrării faptei celei bune și a credinței roditoare. Cînd împlinea 75 de ani și cînd l-am sărbătorit aici, mărturisea: *„Am înțeles că venirea mea la Oradea a fost un act al Providenței, pe care trebuia să-l împlinesc"*. Și adăuga afirmîndu-și principiul de care s-a lăsat călăuzit în viață: *„Căci Providența ne conduce chiar și atunci cînd nu ne dăm seama și nu o înțelegem"*. Acest principiu dezvăluie o credință puternică, o înțelegere limpede a relației om-Dumnezeu, adică acea înțelegere care îi dă creștinului liniștea, curajul, îndrăzneala, izbăvirea de ispita îndoielilor, depășirea incertitudinilor, încrederea în ajutorul lui Dumnezeu.

Providența l-a adus la Oradea unde, într-adevăr era nevoie de el. De el anume. Pentru că avea o largă experiență pastorală, de preot de parohie, de profesor și de protopop, activități desfășurate la țară și mai ales la Brașov, oraș în care a slujit 35 de ani. Vremurile chemării lui la slujirea arhierească, într-o Românie căzută în propria-i robie, în care se impunea ateismul ca doctrină oficială de stat, în școli și în toate ramurile vieții sociale, au fost vremuri de luptă pentru menținerea credinței și a umanității oamenilor, mereu sub amenințarea dezumanizării, a golirii de sens și de suflet. Episcopul Vasile Coman a știut ce are de făcut și, cu inteligență, cu perseverență, refuzînd descurajarea — cum a făcut de altfel întreaga ierarhie și preoțimea românească — a ținut focul credinței aprins, și-a vizitat cu timp și fără timp parohiile, a slujit, a sfătuit, a scris, a predicat, găsindu-și timp și pentru rea-

---

* Cuvînt rostit la înmormîntarea P. S. episcop Vasile Coman al Oradiei la 14 iulie 1992 în „Biserica cu lună", catedrala orașului.

lizări deosebite în păstrarea, renovarea, restaurarea bisericilor și a instituțiilor eparhiale, realizînd chiar biserici noi, case parohiale, instituții eparhiale noi.

N-a fost ușor și nu de puține ori a trebuit să se prefacă a nu observa jigniri și insulte din partea multor zeloși ai defunctului regim, care cenzurau de aproape activitățile bisericești, scrisul, viața bisericească în general.

A izbutit să răzbată prin epocă tocmai pentru că a avut și a simțit mereu că are cu el acel mare aliat pe care l-a numit *Providența* divină. Cu blîndețe, moderat dar și hotărît cînd nu trebuia făcut nici un rabat de la adevăr și de la misiunea arhierească, a știut să-și țină clerul în unitate și la datorie, așa încît nici un credincios să nu fie lipsit de asistența duhovnicească tradițională și fundamentală existenței românilor de pe cuprinsul eparhiei sale. Larg la suflet, cu înțelegere pentru alții, cu serioasă atitudine ecumenică locală, dar și internațională, a condus din partea Bisericii noastre, ani de zile, dialogul dintre ortodoxia românească și luteranism.

Cît și cîte a făcut în cei 22 de ani de arhierie, ni-l descopăr ca pe o energie plină de har și de adevăr. O activitate aproape neverosimilă, cînd e de adunat la un loc pe seama unui singur om.

Iată de ce trecerea la cele veșnice e și o chemare la odihnă, la răsplată. În cazul unor astfel de destine rotunjite prin realizări deosebite, moartea, ca și viața, devine un dar al lui Dumnezeu, o încununare, certitudinea împlinirii datoriei, a misiunii pentru care am fost trimiși pe pămînt. Își punea mereu întrebarea: *„Ce ai făcut din viața ta?"* I-o va pune și Dumnezeu. Dar pentru că a știut că aceasta va fi întrebarea capitală, și s-a pregătit pentru *„a da răspuns bun"*, sîntem încredințați că așa va fi și că i se va face o bună primire Dincolo. Din lumea noastră, în care noi mai rămînem o vreme, pleacă împăcat cu oamenii și cu Dumnezeu.

Vorbea odată — tot la împlinirea a 75 de ani — de Moise care, pentru că s-a îndoit la un moment dat de poruncile și promisiunile lui Dumnezeu, n-a ajuns să vadă Canaanul pămîntesc. Cei care l-am ascultat atunci, am înțeles vorbirea în parabolă: să nu ne îndoim; va veni eliberarea din pustie! El nu s-a îndoit și iată i-a dat Dumnezeu lungime de zile și a văzut Canaanul, eliberarea Țării din pustiul descompunerii și al dezumanizării în care o aruncase regimul de dictatură comunistă atee. A murit împăcat.

Și n-a murit, căci noi credem în înviere. Ortodocșii francezi — poate și alții, dar eu de la ei am auzit expresia: *s-a născut în cer! Il est né dans le ciel!*.

Acum bătrînul nostru frate Vasile, bătrînul păstor și învățător al plaiurilor bihorene, a întinerit, a redevenit prunc ceresc. Aseară cînd la Priveghere vorbea Prea Fericitul și își pornea cuvîntul de la momentul apusului soarelui care tocmai atunci scăpăta la capătul orizontului, mi-au venit în gînd cuvintele marelui Eminescu: *„Și dacă soarele apune, el și răsare undeva"*. Prea Sfințitul care apune acum, *„el și răsare undeva"*. Dumnezeu să-l primească în Împărăția Sa și să-l odihnească cu drepții. De multe ori zicem că viața e osteneală și povară și moartea e eliberatoare. Noi românii credeam așa și pe vremea cînd eram încă ascunși în strămoșii daci, credincioși în nemurire. Această credință și asumarea vieții ca osteneală nu ne-a demobilizat însă niciodată. Dimpotrivă, socotim a fi fost trimiși aici cu rost, ca prin osteneală să eliberăm cît mai mult bine pe seama aproapelui, ne-am luptat și ne luptăm pentru înmulțirea virtuții, a binelui, a frățietății și a tuturor mijloacelor care le promovează. Așa s-a luptat pînă în ceasul din urmă și P. S. episcop Vasile.

Și de va fi greșit el ceva, să ne rugăm Domnului să nu-i pună la socoteală greșelile ci, mai degrabă, în balanța socotelilor finale să-i strîngă laolaltă faptele cele bune cu care rămîne și în amintirea noastră. Fie ca și amintirea noastră să se adaoge pe talerul judecății, căci iată, dăm bună mărturie lui Dumnezeu, despre el, acum la plecarea lui.

Pe mama mea, Elisabeta, Dumnezeu s-o ierte, că a trecut la Domnul la aceeași vîrstă ca și a răposatului, o auzeam cînd eram copil, spunînd în casă la un moment dat despre cîte un om fie foarte bolnav, fie ajuns la adinci bătrînețe: *„L-a iertat Dumnezeu"*. Încetul cu încetul, crescînd, am înțeles metafora plină de sens creștin în teologia și gîndirea țărănească: *„L-a iertat Dumnezeu"* însemna că *„a murit"*, moartea fiind socotită împăcarea ultimă cu Dumnezeu, însemnînd bunătatea lui Dumnezeu, care ne ia cînd ne iartă, după ce ne-am făcut canonul pămîntesc, după ce ne-am împlinit corect și creator destinul, și ne-a netezit drumul spre un Dincolo al

liniştii şi al fericirii, cum zice şi cîntarea bisericească de la înmormîntare: *„Fericit eşti astăzi suflete"!*

Dar moartea... e moarte. E despărţire. Definitivă. Şi o mare durere pentru cei care rămîn, pentru familie, pentru păstoriţi.

Adresez un cuvînt de mîngîiere din partea Mitropoliei Ardealului, Crişanei şi Maramureşului celor ce rămîn înlăcrimaţi, şi-i asigur că noi toţi încercăm aceeaşi durere la această despărţire. Fie însă ca amintirea vieţii lui exemplare, a faptelor lui mari, a staturii lui duhovniceşti, pastorale, culturale şi gospodăreşti, să rămînă în urma sa ca o mîngîiere şi ca un exemplu. A fost unul dintre cei mai buni dintre noi.

Şi să-l rugăm pe Dumnezeu să-i dea odihnă şi iertare, şi pomenirea lui — căci de astăzi trece în istorie ca mare ierarh al Eparhiei Oradiei — pomenirea lui să fie din neam în neam. Amin.

Dr. Antonie Plămădeală
Mitropolitul Ardealului,
Crişanei şi Maramureşului

CAD BRAZII DIN PĂDUREA DE BRAZI A TRANSILVANIEI

„Cad brazii din pădurea de brazi a Transilvaniei" spunem — parafrazîndu-l pe O. Goga — la mutarea către Domnul a celui ce a fost episcopul VASILE AL ORADIEI.

Ziua de 10 iulie 1992 rămîne o zi de doliu în care lumina vie a candelei sufletului P. S. Episcop Vasile s-a stins pentru o clipită, pentru a răsări şi a străluci de acum în corolarul feeric al aleşilor Domnului, în grădina împărăţiei cereşti făgăduită nouă, purtînd, ca o solie, cuvintele Sf. Ap. Pavel: „Lupta cea bună am luptat, călătoria am săvîrşit, credinţa am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptăţii pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea şi nu numai mie ci şi tuturor celor ce au iubit arătarea Lui" (II Tim. 4, 7—8).

*

Născut în ziua praznicului Crăciunului — 25 dec. 1912 — ca unul dintre cei nouă luceferi răsăriţi în grădina binecredincioşilor creştini Ioan şi Ioana Coman, ţărani din comuna Deal, jud. Alba, şi crescut îndeosebi cu hrana cinstei şi omeniei, a rîvnei şi preţuirii pentru muncă dar şi în duhul evlaviei şi luminii Domnului Hristos, tînărul Vasile încă de mic copil a dovedit o credinţă vie şi lucrătoare, care după absolvirea şcolii primare din satul natal şi a cursurilor secundare la Liceul „Aurel Vlaicu" din Orăştie i-a purtat paşii către Academia Teologică Andreiană din Sibiu, unde a studiat între anii 1930—1934, încheind aceste studii ca şef de promoţie, susţinîndu-şi examenul de licenţă cu lucrarea: „Doctrina despre purgatoriu şi combaterea ei".

Între anii 1934—1935 a fost bursier al Arhiepiscopiei Sibiului la Facultatea de Ştiinţe Naturale a Universităţii din Cluj, fiind recomandat la studiu de mitropolitul Nicolae Bălan.

O zi memorabilă în viaţa sa rămîne data de 28 febr. 1936, cînd a primit harul hirotoniei, dîndu-i-se şi prima însărcinare pentru care fusese pregătit — păstorirea parohiei Şirnea, jud. Braşov, pentru o perioadă scurtă de timp, pînă la 1 sept. 1937, funcţionînd în paralel şi ca profesor de religie.

În 1937 a absolvit cursurile Seminarului pedagogic de pe lîngă Universitatea din Cluj, promovînd examenul de capacitate pentru profesori (Iaşi 1937). În anul 1942 a fost numit preot paroh al parohiei Braşov-Cetate.

Dar, tînărul slujitor al altarului a manifestat neîncetat o deosebită dragoste pentru carte, pentru studiu, şi cu toate solicitările misiunii preoţeşti a găsit şi răgazul necesar pentru aceasta. Astfel în anul 1944 s-a înscris la cursurile de doctorat la Facultatea de teologie din Bucureşti, obţinînd în 1947 titlul de doctor în Teologie cu teza: „Rugăciunile pentru căpetenia şi autorităţile statului în cultul creştin", fiind notat cu calificativul „magna cum lade".

La 1 ian. 1957 a fost ales protopop al Brașovului.

Cu toate solicitările pe care le reclamau problemele de familie, de preot paroh și de protopop, nu a dat uitării nici chemarea sa cărturărească, dovedindu-se un bun colaborator la revistele și periodicele vremii. Dintre contribuțiile sale, amintim: Raportul dintre rugăciunile pentru morți și purgatoriu (Rev. teol. 1938); Creație, evoluție și transformism; Adevărul ortodox și greșeala sectară despre Sfînta Tradiție (Sibiu, 1941); Hristos și tineretul. Meditații (Brașov, 1943); Religie și caracter (Brașov, 1944); Exorcism în dreptul bisericesc (Brașov, 1945); Hristos în familie (Brașov, 1945); Cartea în slujba păstoririi creștine.

În vara anului 1969 a trecut printr-o grea încercare, în urma trecerii la Domnul a celei care i-a fost o devotată soție, un sprijin adevărat, prim sfătuitor și colaborator în activitatea sa.

Calitățile sale deosebite de păstor sufletesc, teolog de marcă, organizator și administrator bisericesc, au făcut ca în ședința din 13 dec. 1970, Marele Colegiu electoral bisericesc să-l cheme la o slujire și mai înaltă, al cărei jug l-a purtat cu vrednicie — arhieria — prin alegerea sa ca episcop al credincioșilor eparhiei Oradea. Călugărit în ziua de 21 dec. 1970 la mănăstirea Sîmbăta, a primit harul arhieriei prin miinile mitropolitului Mladin al Transilvaniei, iar la 10 ian. 1971 a fost instalat în scaunul episcopal al Oradiei, împlinindu-se (astfel) cuvintele mitropolitului Nicolae: „mirele eparhiei Oradiei astăzi a fost ales".

Avînd harul dăruirii jertfelnice pentru toți, fără să se mai îngrijească în mod deosebit de sine, uitîndu-se uneori chiar pe sine în favoarea aproapelui său care are nevoie de ajutor, vlădica Vasile încă din ziua instalării sale, s-a identificat total cu nevoile și necazurile păstoriților săi, zi de zi și ceas de ceas transformîndu-se în purtătorul făcliei luminii duhovnicești, neuitînd niciodată scopul misiunii sale.

Participînd la bucuriile credincioșilor, fiind mulțumit că tot ceea ce lucrează, pentru fericirea acestora împlinește, conștient că nu se poate cîștiga cununa biruinței decît luptînd după regulile adevărate (II Tim. 2, 5), s-a străduit să împlinească și să zidească în sufletul credincioșilor pe Hristos-Domnul, pacea cea adevărată și limanul străduinței, după cuvîntul Apostolului: „Căutați pacea cu toți și sfințenia fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul" (Evr. 12, 14).

Acestea au fost primele lucruri urmate de cinstitul episcop în activitatea sa. Și ușor nu i-a fost căci atît locurile cît și timpurile cereau o bună chibzuință și o voință puternică pentru păstrarea păcii și înțelegerii cu toți, nelăsîndu-se descumpănit în fața greutăților, convins fiind că odată punînd miinile pe plug nu se cade să mai privești înapoi.

În cei 22 de ani de arhipăstorire realizările sale ne copleșesc, constituind totodată pentru fiecare dintre noi un adevărat exemplu, o pildă vrednică de urmat. Aproape că nu există latură a activității bisericești în care să nu se fi remarcat.

A vorbi numai de unele dintre străduințele sale e suficient pentru a vedea chipul adevăratului arhiereu al lui Hristos.

În primul rînd rămîne pentru noi chipul misionarului deplin, nelipsind niciodată de acolo de unde nevoia imperioasă îi cerea prezența, vizitînd, întărind și consolidînd duhovnicește pe credincioșii din toate parohiile episcopiei sale, prilej cu care, prin predici, cateheze, cuvinte alese și-a dezvăluit adevăratul zel misionar cu care era înzestrat.

În același timp a fost dublat de un deosebit simț administrativ și gospodăresc, lucru vădit de nenumărate realizări care ne întîmpină la tot pasul: 35 biserici construite, 250 biserici pictate, 150 case parohiale noi; 5 sedii protopopești. A reînnoit aproape întreg clerul slujitor printr-o generație tînără, la formarea căreia și-a adus un aport deosebit și a purtat de grijă și credincioșilor vicariatului român din Ungaria, aflați sub oblăduirea Prea Sfinției Sale.

A întreținut un raport de frățietate și bună înțelegere cu credincioșii celorlalte culte din zonă, fără să ocolească nici problemele vieții bisericești contemporane, implicîndu-se activ în mișcarea ecumenică, fiind conducătorul delegației române în dialogul ortodox-luteran.

Dar nici cealaltă chemare nu și-a uitat-o, aceea de a sluji Biserica strămoșească și prin scris, contribuind și pe această cale la zidirea duhovnicească a păs-

toriților săi. Aparițiile editoriale din timpul arhipăstoririi sale vin ca mărturie grăitoare în acest sens: „Cuvântări liturgice", ed. I. 1975, ed. II 1976, Oradea, 717 p.; Scrieri de teologie liturgică și pastorală, Oradea, 1983, 556 p.; Cuvinte pentru suflet. Studii și articole cu caracter pastoral misionar, ed. I, Oradea 1985, 380 p., ed. II 1987, 419 p.; „În apărarea credinței străbune — studii cu caracter misionar liturgic", Oradea, 1989, 310 p.

Concomitent a sprijinit afirmarea adevăratelor valori, promovînd apariția în editura arhidiecezană a mai multor scrieri între care monografia înaintașului său în scaun: „Roman Ciorogariu. Studii și documente", de V. Popeanga și Pr. Gh. Lițiu, Oradea 1981: „Trepte vechi și noi în eparhia Oradiei în ultimii 200 de ani 1784—1984", Oradea 1984, și altele, semnînd de asemenea personal zeci de studii și articole în revistele bisericești.

Toată această muncă neobosită ne duce cu gîndul la angajamentul luat în fața păstoriților săi în ziua instalării ca episcop: „Cel dintîi lucru pe care voi încerca să-l fac este acela de a-l aduce pe Hristos în inimile voastre, de a vă arăta ce înălțimi sublime are Evanghelia, să fac cunoscută puterea credinței și roadele dragostei de Dumnezeu și de oameni... vă chem să umblați întru înnoirea vieții..."

*

Mutarea la Domnul a P. S. Vasile rămîne pentru Biserică și pentru noi o pierdere însemnată. Slujba de prohodire s-a săvîrșit la 14 iulie 1992 de un sobor de episcopi, preoți și diaconi avînd în frunte pe P. F. Părinte Patriarh Teoctist și Î. P. S. Antonie al Transilvaniei, în prezența unui număr impresionant de credincioși bihoreni îndoliați și a reprezentanților celorlalte culte creștine din Oradea și ai oficialităților locale.

Au vorbit: P. F. Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de Î. P. S. Antonie al Ardealului, P. S. Episcop Timotei al Aradului, P. S. Calinic al Argeșului, P. S. Justinian al Maramureșului și Sătmarului, P. S. Irineu Bistrițeanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, P. S. Emilian, arhiereu vicar al Episcopiei Aradului, P. S. Ioan Crișanul, arhiereu vicar al Episcopiei Oradiei, P. S. Vasile Hosu al Episcopiei greco-catolice Oradea, P. S. Ioszef Templi, Episcop al Episcopiei Romano-catolice Oradea, Dl. Tökes László, episcop al Episcopiei reformate Oradea, reprezentanți ai oficialităților de stat, centrale și locale, Dl. prof. Gheorghe Vlăduțescu, secretar de stat pentru culte, Dl. Vasile Blaga, prefectul județului Bihor, Dl. ing. Petru Filip, primarul municipiului Oradea, Dl. prof. Dr. Teodor Maghiar, rectorul Universității Oradea.

Fiecare dintre aceștia au omagiat prin cuvinte deosebite personalitatea Prea Sfinției Sale, Episcopului Vasile al Oradiei, scoțînd în relief calitățile și darurile deosebite cu care era înzestrat acest adevărat slujitor al altarului străbun, chipul său luminos și plin de bunătate, curajul și abnegația cu care s-a jertfit pentru folosul credincioșilor.

Despre persoana și personalitatea sa a vorbit în date biografice P. S. Ioan Crișanul. Remarcăm în mod deosebit cuvîntul de „bună mărturie", ținut în semn de aleasă prețuire de Î. P. S. Antonie al Ardealului (vezi Telegraful Român nr. 27—30/ 1992).

P. F. Patriarh Teoctist care a și încheiat șirul cuvîntărilor vorbind în cuvinte omagiatoare de excepție l-a înfățișat pe adormitul în Domnul ca „purtătorul luminii mîntuitoare a lui Hristos în această parte binecuvîntată de țară" (vezi și articolul „P. S. Vasile" din Telegraful Român nr. 27—30/1992, al P. C. Prof. Dumitru Abrudan).

Marius Cojocaru
student teolog

S-A FĂCUT DREPTATE!

Episcopul Dr. NICOLAE POPOVICI s-a întors întru ale sale*

După patruzeci şi doi de ani de exil nedrept din Eparhia sa, exil în propria sa ţară, exil în viaţă şi în moarte, 1950—1992, şi după ce înainte mai suferise o expulzare umilitoare din Oradea în 1940, de către beneficiarii horthişti ai Dictatului de la Viena, episcopul Nicolae Popovici al Oradiei, înscăunat aici la 28 iunie 1936, se întoarce astăzi acasă. De acum înainte nu-l va mai clinti nimeni din catedrala sa, în vecii vecilor. Am ajuns, iată, ceasul în care se poate face dreptate celor nedreptăţiţi, şi pot fi veneraţi cei odinioară umiliţi şi năpăstuiţi, şi pot fi reînviaţi în conştiinţele şi inimile noastre cei asasinaţi fizic şi moral, pentru convingerile şi credinţa lor în Dumnezeu şi în neamul românesc.

Actul de astăzi, readucerea în biserica cu lună a osemintelor episcopului Nicolae Popovici, este o reparaţie istorică datorată unuia din eroii şi martirii Bisericii Ortodoxe Române şi ai neamului nostru. Dreptul său de a se odihni aici şi-a aşteptat cu răbdare vremea prielnică întoarcerii, iar noi cei de azi, nu facem altceva, readucîndu-l acasă, decît să-i restituim acest drept cu smerenie, să-i cerem noi iertare în numele celor care cumplit l-au nedreptăţit, şi să binecuvîntăm pe Dumnezeu că ne-a dat nouă privilegiul acestei reinstalări a episcopului Nicolae Popovici în eternitatea Oradiei.

Ar mai fi putut încă trăi şi ar avea acum 92 de ani. Dar cum să fi trăit în vremi potrivnice credinţei şi fiinţei neamului românesc, vremi cu care sufletul său n-a găsit nici o cale de comunicare şi n-a ezitat s-o spună, cunoscînd riscul la care se expunea. Puternicii vremii, cu şcoală „bună" la Moscova, unde în 1917 se decapitase întreaga ierarhie, n-au întîrziat să-şi aplice „învăţătura" şi experienţa sovietică şi la noi, chiar cu mai multă perfidie şi cu un plan bine pus la punct, exterminînd nu sîngeros, în arena gloanţelor, ca în „Marea Revoluţie", ca să creeze martiri, ci înlăturînd din arena publică şi reducînd la tăcere pe cei care ar fi putut vorbi, fie şi numai prin prezenţa lor. Auziseră şi ei vorba lui Tertulian, din sec. II, *„că sîngele martirilor e sămînţa creştinilor"*, şi s-au temut, şi s-au apărat de aceasta. Am să vă amintesc, pentru că mulţi nu ştiţi, şi prea se uită acest lucru, monopolizîndu-se suferinţa numai de către alţii, că un val de 15 ierarhi ortodocşi au fost obligaţi să-şi părăsească scaunele şi însărcinările bisericeşti între 1947—1949, chiar înainte ca ei să aibă timpul să-şi pună în practică actele de rezistenţă la care erau gata. Au trebuit sacrificaţi şi trimişi în mînăstiri, de îndată ce regimul ateu s-a instaurat, pur şi simplu pentru că existau, pentru că erau mulţi, şi pentru că erau un obstacol potenţial împotriva acelui regim. Ceea ce erau cu adevărat. Şi aşa au şi rămas, pînă la moarte.

Numele tuturor ar trebui amintit, pentru că, aşa cum am spus mai înainte, prea se uită acest holocaust moral împotriva ortodoxiei, menit să înfricoşeze şi să-i sperie pe cei puţini care trebuiau să mai rămînă.

1. Visarion Puiu, fost mitropolit al Bucovinei şi al Transnistriei, a fost condamnat la moarte în contumacie şi a murit în exil, la Paris.
2. Tit Simedrea, mitropolit al Bucovinei, scos din scaun, a murit la Cernica.
3. Efrem Enăchescu, mitropolit al Basarabiei, scos din scaun, a murit la Cernica.
4. Nifon Criveanul, mitropolit al Olteniei, scos din scaun, a murit în Bucureşti, la Schitul Maicilor. Înmormîntat la Cernica.
5. Irineu Mihălcescu, mitropolit al Moldovei şi Sucevei, scos din scaun în 1947 şi trimis la Mînăstirea Agapia, unde a şi murit.
6. Cosma Petrovici, episcopul Dunării de Jos, scos din scaun în 1947, a murit în 1948 la Galaţi.
7. Lucian Triteanul, episcop de Roman, scos din scaun în 1947, a murit tot la Roman în 1953.

---

* Cuvînt la reînhumarea în catedrala din Oradea a osemintelor episcopului Nicolae Popovici (+1960).

8. Veniamin Nistor — episcop al Caransebeşului, scos din scaun în 1949, a murit în 1963 şi a fost înmormîntat la Schitul Sf. Ioan Botezătorul de lîngă Alba Iulia.

9. Atanasie Dincă, locţiitor de episcop la Rîmnicul Vîlcea, scos din scaun şi trimis la Căldăruşani, unde a şi murit.

10. Grigore Leu, episcop al Huşilor, scos din scaun. A murit în această situaţie la Huşi, în condiţii încă neelucidate, în martie 1949.

11. Emilian Antal, locotenent de arhiepiscop al Bucovinei, cu sediul la Suceava, scos din scaun şi trimis la Mînăstirea Topliţa, unde a şi murit în 1973.

12. Veniamin Pocitan, vicar la Bucureşti, scos din funcţie. A murit la mănăstirea Cernica.

13. Pavel Serpe, vicar patriarhal, scos din funcţie şi trimis la Curtea de Argeş, unde a şi murit.

14. Valeriu Moglan, vicar la Iaşi, scos din funcţie. A murit la mănăstire.

15. Teodor Scorobeţ, vicar la Sibiu, scos din funcţie. E înmormîntat la Răşinari.

Tactica acestor îndepărtări a fost aceea de a-i înfricoşa pe cei care rămîneau. Dar cel dintîi care nu s-a lăsat înfricoşat a fost tocmai episcopul Oradiei, dr. Nicolae Popovici, pe care îl reaşezăm astăzi în cuvenita lui casă veşnică. El s-a jertfit pentru toţi şi în numele tuturor. Episcopul Nicolae Popovici, împreună cu toţi ceilalţi, *sînt faţa curată şi adevărată a Bisericii Ortodoxe Române*. Ei sînt o mărturie înaintea oamenilor şi a lui Dumnezeu despre păstrarea acestei feţe curate a Bisericii.

Jertfa lui Nicolae Popovici este o jertfă care, fără îndoială, a făcut posibilă rămînerea lîngă credincioşi a celorlalţi ierarhi, aceştia arzînd odată cu credincioşii şi pentru ei, pentru ca să-şi îndeplinească în condiţii de risc şi de suferinţe în conştiinţe, datoria de a asigura continuitatea vieţii creştine, pregătirea şi hirotonirea de preoţi, botezurile, cununiile, săvîrşirea Tainelor, înmormîntările, într-un ev întunecat în care ochii n-au fost lăsaţi să vadă, şi raţiunea n-a fost lăsată să judece drept şi să spună adevărul. Biserica, prin slujirea şi slujitorii ei, L-a mărturisit însă pururea pe Dumnezeu.

Ştim de la martori care sînt chiar acum împreună cu noi — Părintele diac. dr. Teodor Savu — că atunci cînd Prea Sfinţitului Nicolae Popovici i s-a propus să-şi părăsească Eparhia şi să se expatrieze, promiţîndu-i-se chiar un viitor de patriarh la reîntoarcere, a refuzat categoric, spunînd că de aici, din interior, vrea să-şi apere cu orice risc Biserica şi Neamul („Tel. rom." 5—8, 1991). Aşa a şi făcut, şi aşa i-a sfătuit să facă pe toţi colegii lui din Sfîntul Sinod.

O incursiune în traiectoria vieţii lui ne descoperă în Nicolae Popovici un mare cărturar — specialist în teologia sistematică — un bun cuvîntător, cu deosebite însuşiri pastorale, un mare român şi, în toate, *un om de atitudine*. Un fierbinte, nu un căldicel.

S-a născut în Biertan, jud. Sibiu, în acea localitate în care în 1775, a fost descoperit un „donarium", o tăbliţă de donaţie către biserica din sat a unui candelabru sau policandru de bronz, de care era atîrnată tăbliţa, avînd pe ea inscripţia *Ego Zenovius votum posui*, în traducere: *Eu Zenovius am făcut această danie*, sub inscripţie avînd un disc, tot din bronz, avînd în el monograma lui Hristos. Savanţii au stabilit, după criterii ştiinţifice bine alese, că tăbliţa e din sec. IV.

Iată deci încă o dovadă că în secolul IV eram creştini, aveam biserici, deci şi preoţi şi episcopi, şi vorbeam limba latină. Nu e nici o mirare, atîta vreme cît din aceeaşi epocă avem biserici în Dobrogea, păstrate pînă azi, şi ştim că un episcop dobrogean a luat parte în anul 325 la Sinodul I ecumenic de la Niceea, din Asia Mică. Nu sîntem creştini din preajma mileniului II, cum sînt alţii din jurul nostru.

Pe această vatră de veche credinţă ortodoxă, pe care se vorbea limba latină, a venit în lume în 1903, episcopul Nicolae Popovici. A făcut studii la Dumbrăveni (1914—1919), la Sibiu la Şcoala normală Andrei Şaguna (1919—1922), la Braşov la Liceul Andrei Şaguna (1922—1923), la Academia teologică „Andreiană" din Sibiu (1923—1927). Ia licenţa în 1931 şi doctoratul în 1934 la Cernăuţi. Apoi mitropolitul Nicolae Bălan îl trimite la studii în străinătate, la Atena, München, Tübingen, Leipzig, Breslau, iar în 1932 se întoarce profesor universitar la Sibiu (1932—1936). Tuns în monahism la Mînăstirea Cozia, e ales episcop de Oradea şi, la 1 iunie 1936, e hi-

rotonit arhiereu la Sibiu. La 28 iunie 1936 e instalat la Oradea în scaunul rămas liber după un mare episcop: Roman Ciorogaru, trecut la Domnul.

Încă înainte de alegerea ca episcop publicase o serie de cărţi de mare valoare, şi a continuat să scrie cu aceeaşi rîvnă şi după alegere. Numele său apare pe coperta unei cărţi în 1942 *„Lespezi de altar"*, şi de asemenea în paginile multor reviste, precum *Revista teologică, Telegraful român, Lumina satelor, Legea românească* ş.a. (v. Mircea Păcurariu, „Două sute de ani de învăţămînt teologic la Sibiu", 1986, p. 326).

N-a avut însă parte de un episcopat liniştit şi tihnit. În 1940 Diktatul de la Viena include şi Oradea în teritoriul ocupat cu silnicie şi cu nedreptate, împotriva tuturor drepturilor istorice care arată Oradea ca teritoriu românesc, locuit de români ,cu voievozii lor şi cu trecutul lor românesc, de la *Facerea* neamului nostru încoace.

Episcopul Oradiei Nicolae Popovici a vrut în 1940 să rămînă cu credincioşii săi, aşa cum a făcut la Cluj Nicolae Colan. Dar n-a fost lăsat. A fost arestat, întemniţat — chiar după spusele sale — şi apoi, la 4 oct. 1940, a fost expulzat peste noua graniţă, în România. Este de mult celebră fotografia unui tren de marfă, care în uşa unui vagon de animale, are, printre alţii, şi pe episcopul Oradiei Nicolae Popovici. Este fotografia ruşinii celor care l-au silit să urce într-un asemenea vagon.

Mai tîrziu îşi va aduce aminte de acele evenimente şi de acele zile şi va evoca Viena cu tristeţe, şi desigur nu oraşul, cît pe cei care, de acolo, cu silnicie ne-au rînduit destine nedrepte: *„Viena dictatului italo-german, Viena oraşul blestemului şi a tuturor nenorocirilor ce s-au abătut peste Transilvania românească în ultimele veacuri"*, scria el (Legea rom. 1 oct. 1946, p. 1). Dar încheia creştineşte: *„Nici un gînd de răzbunare"*.

Cînd la 1 octombrie 1946 delegaţia română se întorcea de la Conferinţa de pace de la Paris şi făcea un popas la Oradea, episcopul Nicolae Popovici o întîmpina, printre altele cu cuvintele: *„Românii nu deschid astăzi temniţe, nici nu dezlănţuiesc teroare ci, amăsurat firii lor bune şi profund creştine, întind şi deschid cu bună credinţă cea mai frăţească mînă de înţelegere şi colaborare pentru binele şi prosperarea viitoare a Ţării"* (Idem, p. 2).

Mai avea încă speranţa într-un viitor mai bun. La Crăciunul lui 1944 se întorcea de la Beiuş, unde se refugiase episcopia, la Oradea, în casa ei, cu care prilej întreg oraşul l-a sărbătorit pe episcopul expulzat în 1940, cu cinste şi veneraţie.

În ziua de „Sf. Nicolae" 1945 au găsit o nouă ocazie de a-l omagia, cu prilejul împlinirii a zece ani de la întronizarea la Oradea.

Orădenii îşi adorau eroul şi nu scăpau prilejul de a i-o arăta.

În acest timp el s-a apucat de zor de reorganizarea eparhiei. Întemeiază un cămin pentru orfani de război, la Beiuş, organizează colecte pentru cei înfometaţi de seceta din Moldova, trimite pastorale pline de miez, de învăţătură creştină, dar şi de întreţinere a sentimentului naţional, a datoriei faţă de Patrie, de integritatea ei şi de curăţenia ei sufletească, pe linia celor mai vechi şi mai frumoase tradiţii ale poporului românesc.

Dar nu i-a trebuit mult ca să simtă că asupra ţării se alcătuiau pe undeva învolburări de nori negri, ce urmau să se abată ca un uragan distrugător. Înlăturarea episcopilor de care am vorbit mai înainte îi va confirma presimţirile. De dînsul nu s-a atins de la început, fiindcă era eroul anului 1940.

El simţi însă că e de datoria lui să prevină ţara, să-şi prevină credincioşii că ceva cumplit se pregăteşte. Scria într-o pastorală, fără ocolişuri şi fără echivocuri care să-l pună la adăpost de eventuale trageri la răspundere, că există *„suflete care stau în simbria vrăjmaşilor noştri şi care caută, în fel şi chip, să slăbească şi, dacă s-ar putea, chiar să nimicească tăria credinţei şi unitatea sufletească a neamului nostru"* (Pastorală, Înviere, 1946).

Aluzia la cei veniţi de prin ascunzişuri streine, de pe la Moscova, să ne ateizeze şi să ne slăbească, şi să ne dezbine ca neam, era mai mult decît limpede.

El chema la rezistenţă, încurajînd credinţa în rădăcinile noastre solide şi rămînerea hotărîtă pe aceste temeiuri: *„Vînturile care bat* — aluzie la vînturile noii ideologii — *nu împrăştie niciodată grîul cel greu şi curat ca aurul, ci împrăştie doar pleava cea uşoară şi goală; nici nu scot din rădăcini stejarii cei puternici ci doar arborii găunoşi şi scorburoşi"* (Idem).

În calea vînturilor care vin, să rămîneţi grîu curat, să rămîneţi stejari puternici, îndemna el.

Episcopul Nicolae Popovici era adînc ancorat în realitatea românească şi ortodoxă.

Încă nu era războiul terminat şi el s-a dus pe linia întîia a frontului, şi la Svetnov, în Moravia, le-a vorbit soldaţilor oprindu-se asupra a două realităţi care trebuiau să-i însufleţească şi să dea conţinut solid luptei şi jertfei lor.

„Ardealul e inima şi cetatea românismului, le spunea el. E leagănul plămădirii noastre ca neam de două ori milenar. Este izvorul de energii creatoare şi valori spirituale". Şi le mai amintea:

„Sîntem un popor adînc creştin. Credinţa ne-a fost cheia de boltă a rezistenţelor seculare în trecut. Ea ne va păzi şi apăra şi în viitor". (Leg. rom. XXVII, 15—16, 1945).

De pe la mijlocul anului 1946, cum spuneam şi mai înainte, cu toate asigurările că poporului român i se pregătea un Paradis terestru, episcopul Nicolae Popovici a început să înţeleagă că nu va fi chiar aşa şi că, în faţă, e doar un „necunoscut" — cuvîntul e al lui (28 iunie 1946) — şi nu cu chip de Paradis, ci mai degrabă de Iad.

Regimul care se instaura violent, pas cu pas, începea să-şi arate colţii. Ţinta era distrugerea vechilor instituţii, răsturnarea valorilor, pervertirea cuvintelor şi, pe undeva, în taină, în instituţii specializate şi cu specialişti ca Nicolski, se pregăteau închisorile gata să înghită ţărani, studenţi, preoţi, monahi, intelectuali, tot ceea ce putea împiedica instaurarea „noii ordini", foarte asemănătoare cu cea abia învinsă, a lui Hitler.

Episcopul Nicolae Popovici a devenit repede incomod. Biserica încerca o tactică nouă de supravieţuire — nouă, faţă de cea a ierarhiei ruse din 1917—1918 — dar nu s-ar putea spune că nu dibuia, pentru că în faţa ei erau, aşa cum observase Nicolae Popovici, *numai necunoscute.* Dacă şi-a găsit sau nu, atunci şi mai tîrziu, drumul cel bun de supravieţuire, rămîne la judecata istoriei. Toate elementele acestei judecăţi există şi ele îşi aşteaptă distanţa care să limpezească vederea istoricilor, şi să le asigure obiectivitatea. Nu judecăţile pripite dau verdicte adevărate. Nici judecăţile improvizate şi culpabilizatoare, ca să disculpe alte categorii care n-au ridicat nici un deget în apărarea Bisericii.

Nicolae Popovici şi-a manifestat, în cîteva probleme care s-au pus în epocă, puncte de vedere net împotriva regimului. Chiar dacă ele erau, în adîncul sufletelor, ale tuturor, el a fost acela care le-a dat glas, cu curaj şi, bineînţeles, cu risc. Ele nu s-au înscris ca atare nicăieri în acte oficiale, dar cei apropiaţi lui le-au cunoscut şi le-au mărturisit.

Biserica l-a avut pe Nicolae Popovici spre cinstea ei şi a lui.

În mai multe rînduri s-a opus scoaterii religiei din şcoală, în cuvîntări rostite la Sibiu şi Oradea.

S-a opus blamării memoriei lui Andrei Şaguna, pe care anumiţi istorici au vrut să-l scoată din istoria şi din sufletul Transilvaniei, ca să slăbească sufletul românilor şi să-l corupă mai uşor, bănuind în ataşamentul faţă de Şaguna o rezistenţă mai tenace, pe baza unor tradiţii româneşti mai puternice, multe din ele pornind chiar de la Şaguna. Episodul a pornit de la o expunere a fotografiei lui Şaguna la Oradea într-o companie compromiţătoare, ca la un stîlp al infamiei, răstălmăcindu-i vorbe şi fapte. Nicolae Popovici n-a putut îndura blamarea Sfîntului rezistenţei Transilvaniei în vremuri grele, şi a spus-o.

S-a opus deschis interzicerii unor tradiţii locale, pascale, de priveghere în catedrala cu lună din Oradea, din Vinerea Mare pînă în noaptea Învierii în care era implicată şi oştirea. Căci şi oştirii i se pregătea o mutilare şi o separare de Biserică. Nicolae Popovici n-a admis nici aceasta.

Despre toate acestea scrie frumos Părintele Diac. dr. Teodor Savu, martor ocular (T. R. 5—8, 1991).

În octombrie 1950, la vîrsta de 47 de ani, episcopul Nicolae Popovici a fost pus în retragere. Teama de el, de caracterul şi de intransigenţa lui, de atitudinea lui tranşantă, era prea mare şi, prin măsura luată împotriva lui, trebuiau înfricoşaţi sinodalii vremii şi obligaţi să caute alte soluţii de supravieţuire, decît opoziţia deschisă care era ameninţată cu decapitarea, şi Biserica şi-ar fi pierdut struc-

turile, adică tocmai mijloacele de existență. Ceea ce n-a fost ușor, și Biserica a fost mereu într-o alergătură fără răgaz, în apărarea bisericilor, ca să rămînă deschise, să nu se întîmple ca în Rusia, a școlilor teologice, care să garanteze viitoare generații de slujitori, a preoților care să poată trăi, a tuturor posibilităților de care să se folosească credincioșii spre a-și păstra credința, obiceiurile și speranța în zilele mai bune. Așa făcuseră strămoșii noștri și în trecut în cele mai grele epoci de împilare, mai ales în Transilvania. Exemplul lor trebuie urmat.

Episcopul Nicolae Popovici a fost un adevărat martir al curajului creștin, căci și-a apărat convingerile cu prețul scoaterii din scaun și a trimiterii la Mînăstirea Cheia, unde a mai supraviețuit zece ani, bolnav și în lipsuri, dar cu statura spirituală mereu .pe verticală impecabilă, simbol al rezistenței creștine ortodoxe, în vremi de cumpănă și prigoană. A fost modelul rezistenței absolute, farul călăuzitor al celor ce au încercat, în același scop, rezistențe diplomatice, pe vechi modele istorice.

M-aș ruga să mi se acorde în finalul acestei evocări, și al acestui smerit și omagial *Cuvînt de bun venit* la Oradea, în catedrala sa, de la Biertan, unde a adormit și s-a odihnit 32 de ani, să mi se acorde privilegiul unei evocări personale.

Socotesc o mare cinste, faptul de a fi cel care, ca Mitropolit al Ardealului, împreună cu orădenii, primim astăzi acasă pe episcopul Nicolae Popovici. Era născut în același an cu tatăl meu, Dumnezeu să-l ierte. Pe Nicolae Popovici îl văzusem în timpul studenției și îl admiram ca teolog și, mai ales, pentru că aveam printre colegi studenți trimiși de el, cu burse speciale, să facă teologia la București și să-i pregătească fie pentru ierarhie, fie pentru misiune preoțească, așa cum făcuse Mitropolitul Nicolae Bălan cu tinerii vremii sale, trimițîndu-i la studii peste hotare. Așa au fost trimiși în străinătate Părintele Stăniloae, Păr. Bodogae, Păr. Liviu Stan, Mitropolitul Nicolae Mladin și însuși Episcopul Nicolae Popovici. Urmînd exemplul Părintelui său duhovnicesc, al lui Nicolae Bălan, Nicolae Popovici a trimis la București oameni valoroși, dintre care aș numi pe colegii mei mai mari, pe Teodor Damșa, pe Petre Horhoianu, pe Nicolae Bordașiu și mulți alții. La București se știa: aceștia au viitorul asigurat de episcopul Nicolae Popovici!

În anul 1949, silit să mă ascund în Transilvania, cu o condamnare în lipsă de 7 ani temniță grea, din februarie 1949 m-am ascuns o lună la Institutul Teologic din Cluj. Cum de la București fugisem numai cu anul III terminat, în iunie 1949, cu concursul direct al răposatului profesor Nicolae Balca, și al Păr. Rector Munteanu, am dat într-o lună toate examenele anului IV și licența, în fața P. S. Nicolae Colan și a unei comisii de teologie sistematică. A doua zi, la încheierea anului școlar, anul IV a fost invitat în sala de recepție a episcopului Clujului și eu am ținut, ca premiant, în numele colegilor, discursul de sfîrșit de studii. E publicat în revista clujeană „Renașterea" din iulie 1949. Ei bine, la această festivitate a fost prezent, ca episcop de Oradea, și Prea Sfințitul Nicolae Popovici. Am fost foarte emoționat atunci și sînt și astăzi la fel de emoționat și de recunoscător. N-am putut bănui atunci că tocmai eu voi sluji la reînhumarea lui, iar lui Nicolae Colan îi voi fi succesor la Sibiu. Părintele Nicolae Balca, la care mi-am susținut teza de licență, acceptată în ciornă din cauza împrejurărilor în care mă aflam și pe care el le cunoștea, — adică condamnarea în lipsă — le-a suflat la ureche celor doi episcopi cine era vorbitorul, în vîrstă atunci de 22 de ani! Erau oameni curajoși și socoteau cauza noastră a tineretului dreaptă, ca și cauza lor.

Astăzi, săvîrșim toți, Biserica Ortodoxă Română, avînd eu și cuvînt de înaltă prețuire pentru cel adus aici spre veșnică odihnă din partea P. F. Patriarh Teoctist, săvîrșim toți, cler și popor din Eparhia Oradiei și din cuprinsul Mitropoliei Ardealului, Crișanei și Maramureșului, un act de dreptate istorică, un act de restaurare în drepturile ierarhice firești ale Prea Sfințitului erou și martir al neamului și credinței noastre strămoșești, episcopul Nicolae Popovici.

Fie ca exemplul dăruirii, dîrzeniei și jertfei lui, să fie pentru noi toți imbold și exemplu, de păstrare și de apărare a valorilor fundamentale ale ființei românești, credința, limba și neamul. Dumnezeu să-l odihnească cu drepții.

Oradea
23 august 1992

Dr. Antonie Plămădeală
Mitropolitul Ardealului,
Crișanei și Maramureșului

OMAGIEREA ȘI SFINȚIREA CAPELEI PENITENCIARULUI CODLEA

După numirea în parohia Codlea III în luna septembrie a anului 1990, am constatat că pe teritoriul parohiei se află și penitenciarul. Spre sfîrșitul anului am fost solicitat prima oară pentru niște rugăciuni la această instituție. Primele întîlniri cu cei închiși au fost pline de emoție, deoarece era o situație cu totul nouă pentru mine ca preot. Am început să merg cu regularitate, antrenînd și pe ceilalți doi preoți din Codlea: Marian Aurel și Stăniloiu Ioan. Am mers în fiecare sîmbătă dimineață pe rînd o bună perioadă de timp. În postul Sf. Patimi am spovedit împreună cu pr. Stăniloiu cîteva sute din cei aproape 1000 de deținuți, iar în cea de-a treia zi de praznic am săvîrșit la sala clubului Sf. Liturghie. În cursul anului 1991 și pînă după Sf. Paști 1992 s-a mers în fiecare sîmbătă la Sf. Liturghie, sfeștanii, sf. maslu, rugăciuni de dezlegare și ajutor pentru cei închiși.

Relațiile cu conducerea au devenit destul de apropiate, astfel încît s-au adus pentru biblioteca penitenciarului ca și pentru fiecare cameră cărți de rugăciuni și catehisme etc., cărți date sub formă de donații din partea parohiei Codlea III.

După Sf. Paști 1992 am hotărît împreună cu Comandantul penitenciarului, dl. Colonel Georgescu Marian, să transformăm clubul, — o sală pe care deținuții o foloseau nu întotdeauna cu scopuri ziditoare —, într-o capelă, unde să ne putem ruga. Prin amenajarea acestei capele se stopa și fenomenul sectar. La amenajarea capelei am profitat de faptul că în acea perioadă era în detenție Ioan Mihăilescu, care era pictor de meserie și avea cunoștințe destul de multe despre iconografie și tehnică de pictură bisericească. În ce privește dispunerea iconografică, i-am făcut un plan bine stabilit, iar pentru iconostas am făcut de asemenea un plan după spațiul pe care îl aveam la dispoziție ,trecînd apoi la realizarea lui împreună cu meseriașii penitenciarului. În loc de draperie, în partea de jos nu s-a pictat nimic ci s-au pus lambriuri de jur împrejur. S-a scos ușa metalică tip celulă și s-a făcut o ușă de stejar masiv lustruit. Sfînta masă este zidită, iar placa de deasupra este din beton mozaicat. Tot mobilierul ca și iconostasul este din stejar lucrat la strung și lăcuit.

Deasupra ușii s-a scris pisania, cu data sfințirii acestei capele, 20 sept. 1992, de către Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului.

S-au procurat de asemenea un clopot, care s-a montat pe clădire împreună cu o clopotniță în miniatură.

S-a făcut o toacă metalică care se bate înaintea fiecărei slujbe, după care se trage clopotul ca la orice sf. biserică.

Pe clădire în exterior s-a montat o cruce în mărime de 3 m, care să arate că acolo este o sf. biserică.

După sfințirea săvîrșită de Î. P. S. Mitropolit Antonie, care a lăsat o amintire deosebită în sufletele participanților, deținuți și personal administrativ deopotrivă, am făcut permanent slujbe în această capelă.

În fiecare sîmbătă se săvîrșește Sf. Liturghie, împreună cu alte sf. rugăciuni.

Capela este dotată cu sf. vase, odoare, cărți, odăjdii, prin grija parohiei noastre, Codlea III.

Lucru foarte potrivit este faptul că Sf. Liturghie se transmite prin stație în fiecare celulă, astfel încît cei ce nu sînt în sf. biserică pot auzi toată slujba.

Cu conducerea penitenciarului sînt relații de bună colaborare. În birouri sînt icoane, calendar de perete și Sf. Scriptură.

Rezultatele sf. rugăciuni se resimt în relațiile de mare apropiere între preot ca duhovnic și cei ajunși în necaz, tot mai mulți deținuți venind să-și deschidă sufletele în taina Sf. Spovedanii, cerînd rugăciuni etc., prin toate străduindu-ne ca harul lui Dumnezeu să se reverse asupra lor în a-i mîngîia în situația în care găsesc și a-i lumina pt. a-și putea rîndui într-un mod cît mai sănătos viața.

Pr. A. Munteanu

Urme din trecut

DOI MEMORANDIŞTI SIBIENI:*
profesorii DANIIL POPOVICI-BARCIANU şi DIMITRIE COMŞA

Eveniment de importanţă capitală, „Memorandul" rămîne un adevărat punct cardinal în istoria poporului nostru. Voinţa unui întreg popor pentru dreptate şi libertate s-a demonstrat acum 100 de ani cu atîta forţă, încît lumea întreagă a fost nevoită să fie solidară cu cei ce luptau pentru apărarea identităţii lor naţionale. Memorandul a contribuit, alături de celelalte momente din istoria poporului nostru la realizarea României Mari, la eliberarea noastră de sub asuprirea străină. De aceea, comemorarea acestui eveniment — şi cu atît mai mult acum, la împlinirea a 100 de ani de la desfăşurarea sa — este o datorie a noastră, a fiecăruia. Căci nimănui nu-i este iertat a uita sau a-şi nesocoti istoria.

În rîndul patrioţilor ardeleni care au contribuit şi au participat direct la evenimentele legate de „Memorand" trebuie menţionaţi între alţii, şi doi sibieni: Dimitrie Comşa şi Daniil Popovici-Barcianu, profesori la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu (astăzi Facultatea de teologie ortodoxă „Andrei Şaguna" din Sibiu).

Nici unul dintre ei nu a fost politician, însă dragostea de neam şi ţară i-a făcut să se alăture patrioţilor care au luptat pentru libertatea românilor ardeleni. Şi aceasta nu din întîmplare, căci amîndoi proveneau atît din familii cu tradiţie în dragostea faţă de neam şi, mai ales, amîndoi erau discipoli ai marelui mitropolit de la Sibiu, Andrei Şaguna. Ba, mai mult, chiar viaţa a vrut să-i unească într-o anume dezvoltare paralelă.

Daniil Popovici-Barcianu s-a născut la 19 octombrie 1847 în Răşinari, fiind fiul cunoscutului preot cărturar Sava Popovici-Barcianu (1814—1879) al cărui nume figurează ca membru în Comitetul permanent ales în Adunarea Naţională de la Blaj, din 3/15 mai 1848[1]. Între anii 1858—1866 a studiat la Gimnaziul evanghelic german din Sibiu iar apoi la Institutul teologic din Sibiu (între 1866—1869).

Tatăl şi familia doreau să-l vadă învăţător în Răşinari şi apoi preot în locul tatălui său.[2] Numai că planurile lor nu se potrivesc cu ale marelui Şaguna, care nu rareori poposea în casa preotului din Răşinari. Acesta simţise vocaţia pentru învăţătură a tînărului teolog, fapt pentru care în 1869 îi acordă o bursă de studiu în Germania. Dar, nu pentru a studia teologia, ci organizarea şcolilor populare din Germania (1869—1879). Daniil a studiat apoi Ştiinţele naturale, Filosofia şi Pedagogia la Universităţile din Viena, Roma şi Leipzig (1870—1874). După obţinerea în 1874 a doctoratului la Leipzig, în 1875 s-a întors la Sibiu unde a fost numit profesor la Institutul teologic-pedagogic, funcţionînd din 6 mai 1876 pînă în anul 1901.[3]

Dimitrie Comşa, colegul şi prietenul său, s-a născut la 29 septembrie 1846 în Sibiu (cartierul Maieri), în familia unui ţăran-cîntăreţ bisericesc. La fel ca şi Daniil Popovici-Barcianu, şi Comşa a făcut studiile la Gimnaziul evanghelic german, apoi

---

* Referat susţinut la 10 martie, 1992 în cadrul Simpozionului naţional „Carte-Cultură-Cunoaştere" — Memorandum-100. Organizat de Biblioteca Judeţeană „Octavian Goga" din Cluj.

1 Dr. Petru Şpan, *Dr. Daniil P. Barcianu. Viaţa şi activitatea lui.* Tiparul tipografiei arhidiecezane, Sibiu, 1903, p. 4.

2 Dr. Ioan Lupaş, *Dr. Daniil P. Barcianu (1847—1903)*, în vol. „Luptători pentru lumină", Arad, 1913, p. 6.

3 Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învăţămînt teologic la Sibiu, 1786—1986*, Sibiu, 1987, p. 283.

la cel de Stat din Sibiu și la Institutul teologic (1868—1871). Același mitropolit Andrei Șaguna îi va acorda o bursă în Germania, dar nici lui pentru a studia teologia, ci Agronomia. De aceea, Dimitrie Comșa va studia la Academia de Agronomie din Altenburg și Leipzig (1871—1873), cu practica agricolă în Germania și Boemia (1873—1874).

Reîntors acasă, Dimitrie Comșa a fost numit, la 1 septembrie 1874, profesor de Studii economice-agricole la Institutul teologic-pedagogic, mai ales pentru secția pedagogică. Va avea o activitate deosebită pe teren practic, devenind un adevărat dascăl de agronomie pentru țăranii din Transilvania.[4]

La Sibiu, atît Barcianu cît și Comșa s-au angajat cu zel atît în activitatea școlară, cît și națională și culturală. În 1876, împreună cu Dr. Ilarion Pușcariu și cu Eugen Brote au înființat „Foișoara", supliment la „Telegraful Român", intrînd în legătură cu junimiștii de la Iași. Cercul lor s-a lărgit mereu cu tineri care se înscriau în același curent: Ioan Bechnitz, Simeon Popescu, apoi Dr. Nicolae Maier, Dr. Ioan Crișan și alții, care doreau să se angajeze în lupta pentru drepturile românilor. Din rîndul acestora se va naște gruparea tribunistă care a avut un rol deosebit în politica noastră națională.[5]

De pildă, la întemeierea „Tribunei", Daniil P. Barcianu a depus considerabila sumă de 500 florini. Tot el, în Conferința națională din anul 1890 va fi ales membru în Comitetul Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, iar în sînul acestuia a fost desemnat casier al partidului. Era nevoie de un om de încredere, și el a fost.[6]

Angrenați în mișcarea memorandistă, anul 1892 îi găsește atît pe Barcianu, cît și pe Comșa alături de fruntașii patrioți ardeleni, întruniți la Sibiu în „Conferința națională a delegaților alegătorilor din Partidul Național Român din Transilvania și Ungaria în 20 și 21 ianuarie 1892". Amîndoi au fost aleși în *Comitetul central electoral*, Daniil P. Barcianu îndeplinind și funcția de notar al conferinței. Iată numărul complet al membrilor Comitetului central din 1892: 1. Dr. Ioan Rațiu, 2. Septimiu Albini, 3. George Pop de Băsești, 4. Dr. Vasile Lucaciu, 5. Eugen Brote, 6. Dr. D. P. Barcianu, 7. Teodor Mihali, 8. Vasile Ignat, 9. Alexandru Filip, 10. Ludovic Csato, 11. Patrichie Barb, 12. Dr. I. Tripon, 13. Nicolae Cristea, 14. Gavriil Manul (Bistrița), 15. Dimitrie Comșa, 16. Aurel Suciu, 17. Dr. Ioan Nichita, 18. Mihai Veliciu, 19. Gavriil Lazăr, 20. Dr. Iuliu Mera, 21. Gherasim Domide, 22. Dr. A. Popovici, 23. Rubin Patiția, 24. Iuliu Coroian, 25. Vasile Rațiu.[7] Toți aceștia au participat activ la alcătuirea Memorandumului care a fost apoi înaintat împăratului.

Nici Barcianu și nici Comșa nu au fost însă la Viena, fiindcă mitropolitul Miron Romanul nu le-a acordat concediul necesar în acest sens.

Ceea ce a urmat, se cunoaște foarte bine. „Drăguțul de împărat" nu a citit Memorandul, trimițîndu-l în plicul nedesfăcut la Budapesta și apoi fiind înapoiat lui Ioan Rațiu, președintele Partidului Național Român.

Budapesta nu putea fi însă indiferentă la cele întîmplate, așa că românii vor fi repede trași la răspundere în cadrul bine cunoscutului proces intentat memorandiștilor la Cluj. Spre cinstea lor, acuzații vor deveni acuzatori, punînd în fața întregii lumi doar o singură alternativă: aceea de a recunoaște marile nedreptăți pe care le-au avut de suferit românii din Transilvania și Ungaria în timpul stăpînirii austro-ungare.[8]

Între acuzații de la Cluj s-au numărat și cei doi profesori sibieni care, la fel ca și ceilalți compatrioți s-au comportat exemplar.

---

4 *Ibidem*, p. 282.

5 Dr. Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 30.

6 Dr. Petru Șpan, *op. cit.*, p. 15.

7 I. P. P. *Procesul Memorandului românilor din Transilvania. Acte și date*, vol. I, Cluj, 1933, p. 11.

8 A se vedea: *Ibidem*, vol. I, Cluj, 1933 și vol. II, Cluj, 1934; Mihai Stoian, *Procesul unui proces*, București, 1978; Vasile Netea, *Procesul Memorandului*, București, 1978; Teodor V. Păcățianu, *Cartea de Aur sau luptele politice-naționale ale românilor*, vol. VII, Sibiu, 1913; Eugen Brote,

Din actele procesului ne putem face o imagine despre fiecare dintre ei. Iată, de pildă, semnalmentele personale ale lui Daniil P. Barcianu: Numele: Dr. Daniil Barcianu; Locul naşterii: Răşinari; Etatea: 46 ani; Religia: ortodox; Starea familiară: căsătorit, are 5 copii; Ocupaţiunea: profesor; Mărimea: mijlociu; Constituţia corpului: slab dezvoltată; Faţa: rotundă; Culoarea feţii: brună; Părul: negru; Fruntea: îngustă; Ochii: bruni; Sprîncenele: brune; Nasul: regulat; Gura: regulată; Dinţii: întregi; Mustăţile: brune, de mărime mijlocie; Barba: rasă; Bărbia: ascuţită; Semne deosebite — ; Cunoştinţe de limbi — ; Îmbrăcămintea: —.[9]

Despre Dimitrie Comşa aflăm: Locul naşterii: Sibiu; Etatea: 48 ani; Religia: ortodox; Starea familiară: căsătorit, are 4 copii; Ocupaţiunea: profesor; Mărimea: înalt; Constituţia corpului: constituţie slabă; Faţa: lungăreaţă; Culoarea feţei: brună; Părul: brun, puţin cărunt; Fruntea: lată; Ochii: bruni; Sprîncenele: rare; Nasul: lungăreţ; Gura: regulată; Dinţii: întregi; Mustăţile: brune; puţin cărunte; Barba: brună, căruntă, de mărime mijlocie; Bărbia: ascuţită; Semne deosebite: —; Cunoştinţe de limbi: română; Îmbrăcămintea = domnească.[10]

Ca membri în Comitetul central al Partidului Naţional Român, alături de Dr. Ioan Raţiu şi Septimiu Albini, Dumitru Comşa şi Dr. Daniil P. Barcianu făceau la 18 februarie 1893 următoarea declaraţie: „Subscrişii membri ai Comitetului de 25, însărcinaţi cu aşternerea Memorandumului la Monarh, declarăm prin aceasta conform protocolului, că în şedinţa sa de la 26 Mai 1892, Comitetul a luat între altele conclusul, ca să se tipărească textul stabilit al Memorandumului în ediţie românească, ungurească, germană şi eventual franceză şi italiană şi să se distribuie între alegătorii români şi între notabilităţile politice din ţară şi străinătate. Tipărirea să se comande la „Institutul tipografic", societate pe acţii. Socoteala de tipărire şi spesele pentru distribuirea exemplarelor este a se aşterne comitetului amintit". Sibiu, 10 Februarie n. 1893". Semnează: Dr. Raţiu, preşedintele comitetului central electoral, Dumitru Comşa, ca secretar, S. Albini, ca secretar şi Dr. D. P. Barcianu, membru în comitet. Declaraţia este anexată la Procesul verbal de interogator al lui Eugeniu Brote.[11] Împreună cu ceilalţi 25 membri, cei doi profesori sibieni erau însărcinaţi şi cu răspîndirea între români a textului tipărit al Memorandumului.[12]

Mai întîi, cei doi au fost interogaţi ca martori în procesul intentat lui E. Brote la Sibiu. În ziua de 27 mai 1893 a fost anchetat Dimitrie Comşa căruia judecătorul de instrucţie Godri Sándor, îi aduce la cunoştinţă cauza pentru care a fost citat în instanţă. Iat-o: „Ai fost membru al Comitetului executiv al Partidului Naţional Român, ai luat parte la conferinţa, care a hotărît întocmirea şi răspîndirea broşurei numită Memorandul; ai aderat şi D-ta la această hotărîre, întrucît ai contribuit la executarea hotărîrii, ai tratat cu întreprinderea tipografică, ori cu personalul ei pentru efectuarea tiparului, şi ce parte ai luat la răspîndire?" [13]

Înainte de a răspunde, Dimitrie Comşa cere ca depoziţia să o poată face „în limba mea maternă română, şi conform legii naţionalităţilor depoziţia mea să fie trecută la proces în limba română". Era o cerere îndrăzneaţă, în plină campanie de maghiarizare a naţionalităţilor din imperiu. Judecătorul acceptă depoziţia sa în româneşte, însă refuză redactarea ei în limba română. Aceste chestiuni formale fiind încheiate, D. Comşa răspunde: „Eu am luat parte atît la conferinţa naţională ţinută la 20, 21 ianuarie anul trecut, unde s-a hotărît redactarea şi înaintarea Memorandumului, cum şi la şedinţele ţinute la 25 şi 26 Martie din anul trecut ale comitetului executiv al partidului naţional român; unde s-a stabilit definitiv textul şi cuprinsul Memorandumului, am fost membru acelora şi am aderat la executarea hotărîrii, nu am tratat cu tipografia sau cu cineva din personalul ei pentru tipar şi editare, şi la răspîndire peste tot nu am lucrat".[14]

---

9 Cf. I. P. P. *op. cit.*, vol. I, p. 469.

10 *Ibidem*, p. 468.

11 *Ibidem*, p. 75—76.

12 *Ibidem*, p. 98.

13 *Ibidem*, p. 149.

14 *Ibidem*, p. 150.

Judecătorul de instrucție îi face apoi cunoscută acuza care i se aduce: „Prin faptul D-tale, că ai fost membru al Comitetului executiv al Partidului Național Român și ai contribuit la stabilirea textului și cuprinsului Memorandumului, la darea hotărîrii pentru multiplicarea lui, prin presă și pentru răspîndirea lui, ai comis crima de agitație prevăzută de art. 171, 173, cod. pen., Ce spui la asta?"

Iată și răspunsul lui Dimitrie Comșa: „Neg că am comis fapta ce mi s-a pus în vedere, neg că Memorandumul ar cuprinde așa ceva, prin ce s-ar fi comis, fie agitație, fie atacarea puterii obligatorii a legilor, sau ori ce altă infracțiune pasibilă de codul penal, ori s-ar fi intenționat comiterea astorfel de fapte. De altfel iau răspunderea pentru redactarea și editarea Memorandumului". Apoi, întrucît depoziția „nu a fost trecută în limba mea maternă, refuz semnarea procesului verbal".[15]

În ziua de 6 iunie 1893, tot la tribunalul din Sibiu, lui D. Comșa i se cere să confirme încă odată dacă a aderat la hotărîrea ca Memorandumul să fie imprimat și răspîndit, ceea ce acesta confirmă, declarînd că și-a însușit și el hotărîrea Comitetului partidului. Refuză însă și de data aceasta să semneze depoziția sa din același motiv amintit mai înainte.[16] De asemenea, refuză să-și semneze depoziția și la cel de al treilea interogatoriu, din 12 decembrie 1893, din același motiv.[17]

Primul interogatoriu al lui Daniil P. Barcianu, tot la Sibiu, în procesul intentat lui Eugeniu Brote, acuzat de agitație, a fost în data de 2 martie 1893, iar al doilea la 2 iunie 1893. Atît întrebările, cît și răspunsurile sînt aproape identice cu cele ale lui Dimitrie Comșa. Iată-le: „D-ta — zice judecătorul de instrucție — ești bănuit cu aceea, că fiind unul din membrii Comitetului executiv al partidului național român, ai contribuit la editarea, multiplicarea prin persă, cum și la răspîndirea imprimatului intitulat „Memorand" și prin aceasta ai comis crima prevăzută de art. 171, 173 Cod. pen. astfel să declari dacă D-ta ai fost membru al acestui comitet executiv, ai luat parte la conferințele în care s-a hotărît editarea, multiplicarea și răspîndirea imprimatului, cu titlul Memorandul, ai aderat la această hotărîre, în ce mod ai contribuit la executarea acesteia, ai avut tratative cu personalul imprimeriei pentru tipar, și ce rol ai avut în privința răspîndirii".[18]

Ca și D. Comșa, înainte de a răspunde, Daniil P. Barcianu cere ca „depoziția mea să se treacă la proces verbal în limba mea maternă română, fiindcă la caz contrariu nu voi semna procesul verbal". Cerere respinsă prin același articol 13 al Legii naționalităților.[19]

Iată depoziția profesorului sibian: „Recunosc că am participat de fapt la conferința partidului național român, în care s-a hotărît editarea Memorandumului, și *am aderat la hotărîre.*

Recunosc mai departe, că am fost membru al comitetului executiv de 25 al partidului Național român, și asemenea am luat parte și la ședințele acestuia ținute la 25—26 Martie din anul trecut, unde s-a hotărît editarea Memorandului, tipărirea în diferite limbi, răspîndirea lui, și în sfîrșit conținutul și textul definitiv al aceluia, și am aderat la hotărîrile aduse în privința aceasta, cu toate acestea nu am luat nici o parte la executarea hotărîrii privitoare la imprimare și răspîndire, nu am avut tratative cu imprimarea sau cu personalul ei, pentru tipar, și nu am participat la răspîndire. Neg însă, că prin fapta mea recunoscută mai sus, aș fi comis vre-o infracțiune și în special aceea prevăzută de articolele de lege invocate, fiindcă imprimatul intitulat Memorandul nu conține nimic ce ar agita pe singuratici sau pe naționalități, una contra alteia, sau contra legilor, și ar ataca puterea obligatorie a legilor fiindcă broșura menționată este numai o petiție adresată Majestății Sale, iar dreptul de a petiționa îl are oricine. De altfel, ce mă privește, iar răspunderea pentru conținutul, editarea Memorandului, pentru multiplicarea prin presă și răspîndirea lui, deoarece precum am spus-o și mai sus, am ade-

---

15 *Ibidem,*

16 *Ibidem,* p. 151.

17 *Ibidem,* p. 153.

18 *Ibidem,* p. 155.

19 *Ibidem,*

rat la hotărîrea adusă în privința aceasta".[20] Deși acceptă că depoziția a fost corect redată, refuză să o semneze întrucît nu a fost scrisă în limba română.[21] De asemenea, pe același motiv refuză și semnarea depoziției făcute la cel de al treilea interogatoriu, în ziua de 16 ianuarie 1894, judecător fiind același Gödri Sándor.[22]

Nu sînt singurii care au făcut acest lucru, căci la fel s-au comportat, ca de pildă: preotul Nicolae Cristea,[23] Teodor Mihali,[24] Septimiu Albini,[25] protopopul ortodox Romul Crainic[26] și alții. Cu tot protestul ridicat la 13 decembrie 1893 față de acuza ce li se aducea, Barcianu și Comșa vor fi citați în fața Curții de Jurați de la Cluj, căci recursul lor nu va fi acceptat.

De la Sibiu, memorandiștii au plecat la Cluj, unde se va desfășura partea cea mai gravă, și ultima a procesului. Au plecat de la Sibiu duminică, 6 mai 1894: Ioan Rațiu, D. P. Barcianu, Dimitrie Comșa și Nicolae Cristea, într-o atmosferă entuziastă. Ziarul „Tribuna" relatează: „Ploase noaptea întreagă și ploua și dimineața cînd am pornit spre gară aproape toți Românii din Sibiu: inteligență, meseriași și țărani, pînă și din satele din jur". În fiecare gară, începînd cu Sibiul, se cîntă „Deșteaptă-te Române"; Ocna Sibiului, Loamneș, Șeica Mare, Calvasăr, Blaj, Crăciunel, Bucerdea, Cistei, Mihalț, Teiuș, Aiud, Decea, Vințul de Sus, Cucerdea, Ghiriș, Apahida, Someșeni, Cluj.[27]

La Cluj, între 7—25 mai 1894, cei acuzați au făcut, din nou, dovada unei puternice solidarități față de cauza națională, dar și față de acuza adusă la adresa guvernanților maghiari. Din acuzați, ei vor deveni acuzatori ai nedreptății și împilării la care erau supuși românii transilvăneni.

În prima zi a procesului, 7 mai 1894 s-a făcut apelul acuzaților și al apărătorilor acestora. Dimitrie Comșa era apărat de Dr. Aurel Mureșianu, iar Daniil P. Barcianu de către avocatul slovac Matei Dula. Președinte al tribunalului era baronul Szentkereszty Zsigmond.[28]

Atît D. Comșa, cît și D. P. Barcianu și ceilalți acuzați, vor declara în numeroase rînduri că interpretul a tradus greșit. Cu toate acestea, în momentul cînd, de pildă, Dr. Valeriu Braniște începe să vorbească românește, îl somează să vorbească ungurește.[29]

Un moment deosebit de interesant pentru puternicul sentiment național al memorandiștilor îl constituie interogatoriul din 8 mai 1894. Cînd președintele se adresează lui Comșa maghiarizîndu-i numele în Demeter, acesta ripostează: „Anunț cu onoare, că eu nici nu cunosc pe Comșa Demeter. *Președintele:* Va să zică nu ești D-ta Comșa Demeter?

Acuzatul Comșa: Numele meu este Dimitrie Comșa.

Președintele: Acesta ungurește este Comșa Demeter.

Acuzatul Comșa: Numele meu este numai nume românesc, fiindcă eu sunt român".[30] Apoi la întrebarea dacă a mai fost vreodată părăsit, nu vrea să răspundă.[31] La fel procedează și Barcianu.[32]

În data de 17 mai 1894, în timpul interogatoriului, Dimitrie Comșa aduce o serie de critici la adresa judecătorului de instrucție și, în primul rînd că neștiind românește, nu a redactat cu exactitate procesul verbal întocmit. Iată ce spune Comșa: „Este adevărat, că domnul jude de instrucție vorbea românește, așa în limba po-

---

20 *Ibidem*, p. 155—156.
21 *Ibidem*, p. 156.
22 *Ibidem*, p. 157.
23 *Ibidem*, p. 157—160.
24 *Ibidem*, p. 161—163.
25 *Ibidem*, p. 181—183.
26 *Ibidem*, p. 189.
27 M. Stoian, *op. cit.*, p. 50 și I. P. P., *op. cit.*, vol. II, p. 360—361 și 420—422.
28 I. P. P., *op. cit.*, p. 249—250.
29 *Ibidem*, p. 256—257.
30 *Ibidem*, p. 258—259 și vol. II, p. 29—30.
31 *Ibidem*, vol. II, p. 30.
31 *Ibidem*, vol. II, p. 30.
32 *Ibidem*, p. 33.

porului, dar la aceea nu e capabil, ca în limba românească cultă să poată face distincțiuni exacte. Așa de exemplu nu știe să facă deosebire între „conferință" și „comitet". La răspunsul președintelui că judecătorul de instrucție nu putea să greșească, D. Comșa adaugă: „Întreg cursul instrucției este foarte defectuos, ca dovadă arăt în fața domnului Gödri eu am încercat temeinic să dezvolt întreg obiectul, că această chestiune a Memorandului s-a fost stabilit încă la 1890 și că ea s-a decis la adunarea de la 22 ianuarie 1892, iar adunarea de la 25—26 martie a fost chemată numai să execute această înțelegere anterioară. Acestea eu le spusesem domnului judecător de instrucție, dar nu port vina, dacă nu s-a trecut la proces-verbal așa, precum le-am spus cu preciziune istorică".[33]

Același lucru îl afirmă și Barcianu, interogat după o pauză de zece minute. Iată ce a spus acesta: „Însoțit de grefier, judecătorul de instrucție s-a prezentat la locuința mea, unde după boală mă găseam în stare de reconvalescență și în cursul interogatoriului meu, domnul judecător de instrucție s-a vizuit să facă traduceri din limba maghiară în limba română. Judecătorul de instrucție însă nu înțelegea limba românească, și între altele folosea confundat cuvintele „conferință" și „ședință" și ele au fost trecute astfel la procesul verbal".[34]

Interogatoriul celor doi profesori sibieni a continuat și în ziua de 18 mai 1894[35] și în cele următoare.

La 25 mai tribunalul din Cluj va condamna pe Dimitrie Comșa la 3 ani închisoare, iar pe Daniil P. Barcianu la 2 ani și 6 luni, fiind declarați, alături de ceilalți compatrioți, vinovați de delictul de agitație prevăzut de art. 173 al Cod. penal ungar, și comis prin presă". Condamnații au fost obligați să suporte spesele de judecată. Ca și în alte dăți, nici recursul înaintat la 27 mai 1894 nu a fost aprobat, așa încît patrioții români vor trebui să înfunde pușcăriile maghiare.

Hotărîrea tribunalului din Cluj privitoare la D. Comșa și D. P. Barcianu a fost adusă la cunoștință mitropolitului ortodox de la Sibiu, Miron Romanul, la 2 iulie 1894, cu cererea „pedeapsa să poată fi executată fără piedică".[38] Ei vor fi obligați să rămînă la domiciliu, fără a putea părăsi localitatea,[39] iar cererile de a se putea deplasa în orașele și satele apropiate le-au fost interzise.[40]

De pildă, cererea lui D. Comșa de a i se permite să meargă la băi la Ocna Sibiului i-a fost refuzată la 23 iunie 1894. La fel și aceea a lui Daniil P. Barcianu de a se deplasa la Rășinari, și Ocna Sibiului.[41] Doar cu multă greutate, acesta din urmă obține permisiunea de a participa la înmormîntarea fratelui său.

Amîndoi vor fi însă transportați în închisoarea de la Vacz unde au executat 14 luni de detenție, eliberați fiind în urma intervenției regelui Carol al României.

Ieșit din închisoare cu sănătatea zdruncinată Daniil Popovici Barcianu se va stinge în anul 1903, lăsînd în urma lui o activitate bogată atît pe plan național, cît și școlar pedagogic.[42] Colegul său, Dimitrie Comșa, va renunța la politică și se va deda cu totul instruirii conaționalilor săi, rămînînd, pe lîngă un luptător pentru drepturile acestora, și un neobosit profesor, agronom și etnograf.[43]

Comemorînd 100 de ani de la mișcarea memorandistă, ne îndeplinim o datorie sfîntă prin amintirea celor doi profesori sibieni, care s-au înscris în rîndul fruntașilor români luptători pentru libertatea neamului lor.

Pr. prof. Dr. Ioan-Vasile Leb

---

33 *Ibidem*, p. 203.
34 *Ibidem*, p. 209.
35 *Ibidem*, p. 213—217.
36 *Ibidem*, p. 235.
37 *Ibidem*, p. 428—473 și vol. I, p. 373—383.
38 *Ibidem*, vol. I, p. 321—322.
39 *Ibidem*, p. 396—397.
40 *Ibidem*, p. 397.
41 *Ibidem*, p. 400—406.
42 Vezi M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 283—284.
43 *Ibidem*, p. 282—283.

CATALOGUL BIBLIOTECII LUI GHEORGHE LAZĂR
(Urmare din nr. 1/1992)

II. CĂRŢI CARE SE AFLĂ ÎN CASA MEMORIALĂ „GHEORGHE LAZĂR" DIN AVRIG

A. *Descoperite în sat şi donate de Profesorul Onisifor Ghibu*

Nr. inv. 964

76

COLONIUS JOHAN. PHILIP: *Systema arithmeticum speciosum,* Das ist Ein auf die neuste Art wohleingerichtetes vollkommenes RECHEN BUCH, Worinnen Alle Aufgaben durch eine Allgemeine Regel, Vermittelst der Teutschen Heb.-Kunst so nur in dreyen Regeln bestehet, ohne die sogenannte Italiänische, oder Welsche Practica, durch alle Arithmetische Regeln, so in vita communi nütze und nöthig sind, behend, kurz, leicht, lustig und gleichsam spielend resolviert und beantwortet werden. Nebst einen Anhang Der Decimal-Rechnung, Ausziehung, der Quadrat und Cubic-Wurzel, auch andern zur Geometrie, Oekonomie etc. nützlichen Exempeln dergestalt von Wort zu Wort beschrieben, und durch Exempel deutlich erklähret, dass ein Liebhaber die in allen Ständen, so hochnöthig- als nützliche Rechen-Kunst in kurzer Zeit ohne mündlichen Unterricht nicht nur gründlich erlernen und fassen, sondern auch hinwiederum andere darinnen glücklich informieren kan; wie auch ein aus Rechnungs-Tabellen bestehender immer währender Kalender — von *Iohann Philip Colonius* d.z. Evangel. Lutherischen Prediger zu Gronau und Altenberg verfertigt und ans Licht gestellet Frankfurt am Mayn, Zu finden bey Iohann Leonhard Buchner, im Barfüsser Creuz-Gang — 1748. (11, 5×18,5) — legat piele, deter. XXXVIII + 808 p.

COLONIUS IOHANN PHILIP: *Carte de aritmetică specioasă* (Algebră)*, adică o carte completă de aritmetică întocmită după cea mai nouă metodă, în care toate problemele pot fi rezolvate cu îndemînare, rapid, uşor, agreabil şi aproape în joacă, printr-o regulă generală datorită artei [tehnicei] germane de reducere (simplificare), constătătoare numai din trei reguli — fără aşa-numita regulă (practica) italiană — prin toate operaţiile aritmetice care sînt necesare şi folositoare în viaţa de toate zilele. Cuprinde şi un supliment cu calculul zecimal, extragerea rădăcinii pătrate şi cubice şi în care sînt descrise amănunţit — şi lămurite clar prin exemple — alte chestiuni utile de geometrie, economie etc., astfel încît un amator cu orice pregătire, nu numai că poate deprinde repede şi pricepe temeinic, fără învăţămînt oral, arta socotitului atît de necesară şi folositoare, ci poate instrui cu succes şi pe alţii întru aceasta; mai cuprinde un calendar perpetuu constătător din tabele de calcul, de *Iohann Philip Colonius,* actualmente predicator principal evanghelic-luteran la Gronau şi Altenberg — întocmită şi publicată la Frankfurt pe Main. Poate fi găsită la Iohann Leonhard Buchner, în Galeria călugărilor desculţi. 1748. XXXVIII + 808 pag.

* Obs. Algebrei, odinioară i-au zis „aritmetică specioasă". (V. Larousse XX şi Ch. Wolff: Compendium elementorum Matheseos universae... Claudopoli, 1773 — în care pe prima filă a capitolului Elementa Algebrae scrie: Defin[itio] II. ARITMETICA SPECIOSA ea dicitur, quae loco cyfrarum signa generalia in computo adhibet, horumque ope ordinarias arithmeticas operationes peragit. (Aritmetică specioasă se numeşte acea [parte a aritmeticii] care în locul cifrelor introduce în calcul semne generale, cu ajutorul cărora se continuă operaţiile aritmetice ordinare).

77

Nr. inv. 972

FRIEDERICH II, König von Preussen:

Hinterlassene Werke, IV-ter Band (Geschichte des siebenjährigen Krieges. Zweiter Theil). Wien 1789. Bey Ioh. Bapt. Wallishausser, Buchhändler. — IV + 322 p.

FRIEDERICH al II-lea, Regele Prusiei:

Opere postume, volumul IV (Istoria războiului de 7 ani. Partea a doua). Viena 1789. La Iohann Baptist Wallishausser, librar. IV + 322 p.

FRINT IACOB: *Theologische Zeitschrift* herausgegeben von *Iacob Frint*, k.k. Hof- und Burgpharer, emeritirten Professor der Religions-Wissenschaft an der Universiät. Erster Jahrgang, Erster Band. Wien und Triest. In Verlage der Geistingerschen Buchhandlung, 1813, 190 p.

FRINT IACOB: *Revista teologică*, publicată de *Iacob Frint*, preot al orașului și al Palatului, profesor emerit de Știința religiei la universitate. Anul I, volumul I. Viena și Triest. În editura librăriei Geistinger, 1813. 190 p.

79

Nr. inv. 966

HORVÁTH IOH. BAPT.: *Institutiones Logicae* (136 p.), *Institutiones Methaphisicae* (390 pag.), quas in usum discipulorum conscripsit *Ioan Bapt. Horváth*, e Soc. Jesu, philosophiae doctor eiusdemque in Academia Budensi Professor publicus ordinarius. Tyrnaviae. Typis Collegii Academicii Soc. Jesu. Anno MDCCLXVII.

HORVATH IOAN BAPTIST: *Manual de logică* (136 pag.), *Manual de metafizică* (390 pag.), pe care le-a întocmit în folosul auditorilor săi *Ioan Baptist Horváth*, din Societatea lui Isus, doctor în filozofie și profesor public titular de aceeași disciplină la Academia din Buda. Tyrnavia (Tirnau = Pressburg). În tipografia colegiului academic al societății lui Isus. Anul 1767.

Bibl.: Bibliographia Hungariae, p. 166.

80

Nr. inv. 970

IAHN IOHANN: *Archaeologia Biblica* in Epitomen redacta a *Iohanne Iahn*, Philos. et Theol. Doct., Eccl. Metropol. Ad S. Stephanum Viennae canon. capit., Archiepisc. Consistorii Consiliar., Prof. caes. reg. P. et O. *Editio*... *Viennae*, 1805.

Cartea are mari lipsuri: lipsește foaia de titlu și pag. 45—512. *Foaia de titlu reconstituită* după ediția din 1814 a aceleeași cărți, care se află la Biblioteca Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, cota 7562, data apariției cărții din biblioteca lui Lazăr, fiind indicată la sfîrșitul prefeței.

IAHN IOHANN: *Arheologia biblică*, redactată în rezumat de *Iohan Iahn*, preot la biserica metropolitană Sf. Ștefan din Viena și consilier capitular al Consistorului arhiepiscopesc, profesor cezaro-crăesc emerit și titular. Ediția ... Viena, 1805. Are pag. 1—44 + 513—646 (total 178 pagini).

81

Nr. inv. 971

IAHN IOHANN: *Introductio in Libros Sacros Veteris Foederis*, in Compendium redacta a *Iohanne Iahn*, Philos. et Theol. Doct. LL.OO.[1] Introd. in V.F. Archaeol. Bibl. et Dogm. prof. Caes. Reg. P. et O. in Universitate Viennae. Viennae MDCCCIV. Apud Christ. Frid. Wappler et Beck. — IV + 625 p.

Obs.: Lipsește foaia de titlu și primele 32 pag. Deci are 592 p. *Foaia de titlu reconstituită* după un exemplar identic aflător la Biblioteca Mitropoliei ortodoxe din Sibiu, cota 7717.

Bibl.: Ambele lucrări ale lui Iahn: — Graesse, III, 446, Dict. de la Bible, I, 930.

IAHN IOHANN: *Introducere în Cărțile Sfinte ale Vechiului Testament*, redactată în rezumat de *Iohann Iahn*, doctor în filozofie și teologie, profesor c.c. emerit și titular de[1]... Introducere în Vechiul Testament, de Arheologie Biblică și de Dogmatică la Universitatea din Viena. Viena, 1804. La Cristian Fridrich Wappler și Beck. 592 p.

---

[1] LL.OO. = Linguae Orientales (limbile orientale).

82

Nr. inv. 965

PARIZEK ALEX: *Ueber Lehrmethode in Volksschulen für Präparanden*, Katecheten und Lehrer, nebst einem Anhange vom Präparandenunterrichte für Musterlehrer, vom *Alex Pařizek*, Director der k.k. prager Normalschule. Prag, bey Kaspar Widtmann. 1797. XXVIII + 340 p.

PARIZEK ALEX: *Asupra metodicei învățămîntului* în școlile poporale pentru candidați (în învățămînt), catiheți și profesori cu o anexă cuprinzînd învățămîntul pentru candidați de profesor-model [metodiști], de *Alex Pařizek*, director al Școlii normale c.c. din Praga. Praga, la Kaspar Widtmann, 1797. XXVIII + 340 p.

Semnată Lazar.

83

Nr. inv. 963

PSALIDA ATHANASIO PETRIDE: *Peri aletous Evdaimonias — vera felicitas*, sive Fundamentum omnis Religionis. Graece et latine. Authore Athanasio Petride Psalida Ioaninensi ex Epiro. Tomus I. Viennae, 1791. In Typographia Baumeisteriana. Lipsă foaia de titlu, rupte sau deteriorate alte file. XLVIII + 408 p.

Foaia de titlu reconstituită după un exemplar identic aflător la Biblioteca Mitropoliei Ortodoxe, Sibiu, cota 4544.

PSALIDA ATANASIE PETRIDE: *Adevărata fericire*, sau Fundamentul oricărei religii. În l. greacă și latină. Autor Atanasie Petride Psalida. Ioanian din Epir. Vol. I. Viena, 1791 În tipografia lui Baumeister. XLVIII + 408 p.

Obs.: Text paralel: grec — latin, pe v^0: grec, pe r^0: latin.

84

Nr. inv. 967

VIERTHALER FR. MICH.: *Literaturzeitung von jahre 1800*, herausgegeben von *Fr. Mich-Vierthaler*. Erster Jahrgang. Erster Band: Januar, Februar, März. Salzburg, im Comtoir des Staats- und Literaturzeitungen, und in Commission der Meyerschen Buchhandlung. 430 p. + [10].

VIERTHALER FR. MICH.: *Gazeta Literară din anul 1800*, publicată de *Fr. Mich. Vierthaler*. Anul I. Volumul I pe: Ianuarie, februarie, martie. Salzburg, in Oficiul de stat și al gazetelor literare, precum și în comision la librăria Meyer. 430 p. + [10].

85

Nr. inv. 968

WEISS EMANUEL ADAM: *Verzeichnis von alten und neuen rohen Büchern*, welche in den gewöhnlichen Verkauf-Preisen angesetzt, dermalen aber um die Helfte verkauft werden, bey Emanuel Adam Weiss, Buchdrucker in Regensburg. Nr. I. 1768 382 pag.

Urmează o fascicolă conținînd paginile de la 161 la 224, deci, 64 pag. Urmează fascicola din anul 1769, cu 256 pag. Total deci, 382+64+256=702 p.

WEISS EMANUEL ADAM: Listă de cărți noi și vechi crude [NEFINISATE], cărora — fixîndu-li-se prețurile obișnuite — acum se vor vinde cu prețul jumătate, la *Emanuel Adam Weiss*, tipograf în Regensburg. Fascicola Nr. I, apărută în 1768, 382 p. — O fascic. de 64 pag. și fasc. II din anul 1769, cu 256 p. Total: 702 p.

B. *Cărți donate de urmași ai lui Gheorghe Lazăr din Avrig*

— DE LA FAMILIA ÎNVĂȚĂTORULUI VASILE BERGHEA —

86

Nr. inv. 952

LEUCHT[IUS] VALENTIN[US] ET HARAUM FRANCISC[US]: *Vitae Sanctorum*, alias per *Fr. Haraum* latinè, postmodum per *Valentinum Leuchtium* gemanicè conscriptae, ...XIV + 1004 p. + 60.

coligat cu: *Leben des Herrn Christi*, Der Jungfrauen Mariae und der H. Annae. Coloniae, 1662. 104 p.

LEUCHT[IUS] VALENTIN[US] şi HARAUM FRANCISC[US]: *Vieţile Sfinţilor*, întocmită în limba latină de *Haraum Francisc* şi, curînd după aceea de *Valentin Leucht* în limba germană. XIV + 1004 p. + 60.

Coligat cu: *Viaţa Domnului Iisus Hristos, a Sfintei Fecioare Maria şi a Sfintei Ana* (de aceiaşi autori) 104 p.

Bibl. şi obs.: Leucht (sau Leuchtius) Valentin, teolog german, scriitor religios fecund (1550—1619), a scris la 1583 Viaţa Sf. Marii, la 1597, Viaţa Sf. Ana şi o Viaţă a Sfinţilor, după Luigi Lippomano, la 1601.

Exemplarul de la Avrig este o ediţie germană din 1662. Scrisă cu caractere gotice, pe două coloane, format mare (21×33 cm), coperte de lemn. Data apariţiei e menţionată în formula de aprobare a publicării.

— Lexicon für Theologie und Kirche, VI, 1934.

— Jöcher, II, col. 2402.

87

Nr. inv. 961, 960

MATTHISSON FRIEDRICH: *Erinnerungen*. II-ter Band. III-ter Band. II. Band: Seefahrt nach Kopenhagen. Wahlfahrt. Zürich, 1810. 418 p. III. Band: Fragmente aus Tagebüchern und Briefen. Zürich, 1812. 402 p.

Bey Orell Füssli und Compagnie.

Pe ambele volume semnat: Ex libris *Basilii Maxim* (un urmaş al lui Lazăr).

MATTHISSON FRIEDRICH: AMINTIRI [DE CĂLĂTORIE] — Vol. II. Pe mare către Copenhaga. Călătorie la alegere. 1810. 418 p. Vol. II. Fragmente de jurnal şi Scrisori. 1812. 402 p.

Ambele volume au apărut la Zürich la Orell Füssli şi Compania.

88

Nr. inv. 957

MICHAELIS IOHANN BENIAMIN: *Sämtliche poetische* werke. II-ter Theil, Wien, 1791.

Bey F.A. Schraembl. — Gedruckt für Franz Anton Schrämbl bey Ignaz Alberti, 1791. VIII + 282 pag.

MICHAELIS IOHANN BENIAMIN: *Opere poetice complete*. Partea a II-a. Viena, 1791.

La F. A. Schraembl. — Tipărit pentru Franz Anton Schrämbl la Ignaz Alberti 1791. VIII + 282 pag.

— DE LA FAMILIA PROF. LIDIA CHIALDA —

89

Nr. inv. 953

OKTOIHUL acum a doua oară tălmăcit pre limba rumânească, spre înţelegerea de obşte şi tipărit la întîiul an al înaltei domenii aprea luminatului oblăduitoriu atoată Ţara Rumânească Ioann Nicolae Alexandru Voevod, cu blagoslovenia prea sfinţitului Mitropolit al Ungrovlahiei Kyr Daniil. În Sfînta Mănăstire atuturor sfinţilor în Bucureşti. La anul de la Hristos 1720. De Sava Ieromonahul egumenul. 464 + 159 p.

Bibl.: BRV II — (179), p. 2.

— DE LA FAMILIA PROF. NICOLAE GRANCEA —

90

Nr. inv. 456

PSALTIREA fericitului proorocului şi împăratului David. Acuma iarăşi a doaoară tipărită în zilele prealuminatului Domnului nostru Io *Alexandru* Ioan Ipsilant Voevod. Cu Blagoslovenia şi cheltuiala preasfinţitului Mitropolit al Ungrovlahiei Kyr Grigorie. În Sfînta Mitropoliea Bucureştilor la anul de la Adam 7283 (=1775) de la Hs.). S-au tipărit de Popa Constandin Tipograful Rîm[nicului]. 224 file = 448 p.

Obs.: *Foaia de titlu reconstituită,* plecînd de la menţiunea de pe fila 224 făcută de... „Jeromonahul Macarie din Sfînta Mănăstirea Dragomirnei, diortositorul Tipografiei"....

Bibl.: B R V II, (393), p. 213.

III. CĂRŢI AFLATE ÎN POSESIA FAM. ÎNV. G. RĂDUŢIU, URMAŞ AL LUI LAZĂR

91

BOSSUET, Monsegnore IACOPO BENIGNO: *Discorso sopra la Storia universale.* Per dilucidare la Continuazione della Religione e le Mutazioni degl'Imperij, dal principio del Mondo sino all'Imperio di Carlo Magno, — di Msg. Iacopo Benigno Bossuet, Vescovo di Meaux, Consigliere del Re, già Precettore del Serenissimo Delfino, Primo Limosiniere di Madama la Delfina. Trasportato dalla Lingua Francese nell' Italiana Da Selvaggio Canturani. Venezia, MDCCXXIII. Nella Stamperia Baglioni. Con Licenza de'Superiori, e Privilegio. — 464 p.

Coligat cu:

Continuazione della' Storia Universale di Msg, Iacopo Benigno Bossuet, Vescovo di Meaux. Dall'Anno 800 di Nostro Signore sino all'Anno 1700. ... 219 p.

BOSSUET, Monseniorul Iacopo Benigno (Jacques-Benigne): *Discurs asupra istoriei universale* pentru a lămuri continuitatea religiei şi transformările imperiilor, de la facerea lumii pînă la imperiul lui Carol cel Mare, — de *Ms. I.-B. Bossuet,* episcop de Meaux, Consilier regal, fost profesor al Serenisimului Delfin şi Prim-Duhovnic al Doamnei Delfine. Tradus din l. franceză în l. italiană de Selvaggio Canturani. Veneţia, 1723. În tipografia Baglioni, cu aprobarea superiorilor, şi cu privilegiu. 464 p.

Coligat cu:

Continuare la istoria universală de *Ms. I.-B. Bossuet,* Episcop de Meaux. De la anul 800 al Domnului Nostru [Is.H.] pînă la anul 1700. — 219 p.

Bibl.: Larousse, XX-e.

— Brunet, I, col 1134.

92

M. TULLIUS CICERO: *Sechs Reden.* I. Vor den Archias, II. Wider den Catilina, III, IV. Nach seiner Zurückkunft, V. Vor das Manilische Gesetz, VI. Vor den Milo. Verteutschet von Christoph August Heumannen. Eisenach und Naumburg. In Verlag Michael Gottl. Griessbachs, 1735. — XXIV + 262 p.

CICERO, MARCUS TULLIUS: *Şase discursuri.* I. În apărarea lui Archias; II. Împotriva lui Catilina; III, IV. După întoarcerea [sa] [din exil]; V. În sprijinul legii Manilia; VI. În apărarea lui Milo. În germană de Christoph August Heumann. Eisenach şi Naumburg. În editura Mihail Gottl[ieb] Griesbach, 1735. — XXIV + 262 p. (Legat în carton).

Obs.: Cartea aceasta este traducerea în l. germană a cărţii de la Nr. 11 (dintre cărţile aflătoare la Biblioteca Academiei), avînd datele bibliografice identice.

93

HORATII QUINTI FLACCI: *Opera,* Tomus secundus, interpretatione et notis illustravit *Ludovicus Despres*... Rhetor Emeritus... in usum Serenissimi Delphini... Venetiis, MDCCXXVII, apud Gio[vanni] Malachinum. Satirarum Liber I—II; Epistolarum Liber I—II; Epistula ad Pisones sive de arte poetica. — Interpretationes et Annotationes. 410 p.

— Index rerum notabilium quae reperiuntur tum Carminibus Horatii, tum in Annotationibus nostris — 14 p.

— Index vocabularum omnium quae in Horatio leguntur, — CXX p. Semnată Lazar. 410 + 14 + CXX p.

HORATIUS QUINTUS FLACCUS: *Opera*, volumul doi, în interpretarea și ilustrată (explicată) cu note de *Ludovic Despres*, profesor emerit de retorică, spre folosul Delfinului. Veneția, 1727, la Giovanni Malachinum. Cărțile I—II ale Satirelor; Cărțile I—II ale Scrisorilor; Scrisoarea către Piso, sau despre arta poetică. Interpretări și comentarii. 410 pag.

— Index cuprinzînd chestiunile mai importante care apar în poeziile lui Horațiu cît și în adnotările noastre. — 14 pag. — Indexul tuturor cuvintelor care apar în opera lui Horațiu, CXX pag.

Obs.: *Foaia de titlu reconstituită* cu aproximație după o notă de editor de la sfîrșitul volumului.

Bibl.: — Brunet III, col. 318.
— Graesse III, p. 353, col. 2.
— Iani Dvaid, I, p. LXVIII.

Prima ediție a acestei lucrări a apărut în 1691 la Paris. De atunci s-au publicat o mulțime de ediții. Graesse înșiră 24 de ediții, între care e și cea a lui Giovanni Malachin din Veneția de la 1727.

94

MARTINI, CAROLII ANTONII DE: S.C.R.A.M.I. Stat. Cons. et in Supremo Ivdicorvm Tribvnali Vice-Praesidis; POSITIONES DE IVRE CIVITATIS in vsvm Academiarvm Hvngariae. Pars Prima, Bvdae, Typis Regiae Vniversitatis, MDCCXCV. IV + 282 p.

Coligat cu: (de același autor).
DE LEGE NATURALIS POSITIONES, IV + 266 p. (aceleași date bibliogr.).

MARTINI, CAROL ANTON de, Consilier de stat și vicepreședinte al Tribunalului suprem: CHESTIUNI DE DREPT CETĂȚENESC, pentru uzul academiilor din Ungaria. Partea I. Buda, tipografia universității regale, 1795. IV + 282 p.
CHESTIUNI DE DREPT NATURAL, IV + 266 p.

Obs.: Vezi și titlul de la nr. 42, pag. 26, al prezentului catalog.
Bibl.: B.H. II, 681.

95

MATTHIA GEORGIUS: *Novum locupletisimum* manvale Lexicon Latino-Germanicum et Germanico-Latinum. Pars I. Opera Georgii Matthiae, M.D. custodis Biblioth. Academicae Goettingens. Adornatum Consilio et cum Prefatione Io. Matthiae Gesneri in Universitate Goettingensi Professoris elocv. et poes, et Bibliothecarii, seminarii philologicii in eadem Vniversitae et maiorum electoratv Brunsvigo-Lvnebvrgico scholarum inspectoris. Cum privilegiis clementissimis. Halae Magdeburgicae. Sumtibus Ioan. Gottl. Bierwirthii. MDCCXLVIIII. A — MYR XXVI + 870 p.

La pagina 742 o semnătură a lui Lazăr, cu inițiala parțial tăiată de compactor.

MATTHIA GEORG: *Noul și mult îmbogățitul Lexicon de mînă* Latin-German și German-Latin, partea I. Opera lui George Matthia custodele bibliotecii academice din Göttingen, întocmit din încredințarea și cu prefața lui Io[an] Matthia Gesner, profesor de retorică și poetică la uniersitatea din Göetingen și inspector al bibliotecii seminarului filologic de la aceeași universitate, precum și al școlilor superioare din electoratul Brunsvig-Luneburg. Cu cele mai binevoitoare privilegii. Hale in Magdeburg. Cu cheltuiala lui Ioan Gottlieb Bierwirth. 1749. De la A la MYR. XXVI + 870 p.

96

MEISSNER A.G.: ERZÄHLUNGEN UND DIALOGEN. *Erster Heft.* Carlsruhe, den Christian Gottlieb Schmieder, 1784. IV + 158 p. (din față lipsesc două file) *Zweiter Heft*, 1784. 198 p.

MEISSNER A.G.: POVESTIRI ȘI DIALOGURI. *Caietul I*, 1784. IV + 158 p. *Caietul II*, 1784, 198 p. — Carlsruhe, la Cristian Gottlieb Schmieder.

ELEMENTA

ALGEBRÆ.

DEFINITIO I.

1. *LGEBRA* est Scientia ex quibusdam quantitatibus datis finitis, ope æquationum alias inveniendi, quarum ad cognitas quædam relatio datur.

2. SCHOL. Ex. gr. *Inveniendi sunt duo numeri, qui in se ducti datum numerum* 60; *additi vero alium numerum datum* 17 *producant. Dantur hic duo numeri, ex quibus alii duo inveniendi sunt de quibus hoc tanquam cognitum datur;* eorum factum majori, aggregatum vero minori numerorum datorum, æquale esse debere. *Non autem pro præsenti casu solum, hos numeros Algebra reperire docet; sed etiam ad Regulam generalem perducit, qua omnia hujus generis exempla ad calculum revocari possunt.*

3. DEFIN. II. *ARITHMETICA SPECIOSA* ea dicitur, quæ loco Cyphrarum signa generalia in computo adhibet, horumque ope ordinarias Arithmeticas operationes peragit.

M 3 4. DE-

97. WOLFF Chr.: Compendiu elementar de matematici generale (carte aparținînd fondului Gh. Răduțiu), după care și-a prelucrat Gh. Lazăr o parte din Aritmetica lui — și în care, la Capitolul *Algebra*, se definește aceasta ca „arithmetica speciosa".

97

WOLFF CHRISTIAN BARONE de: COMPENDIUM ELEMENTORUM MATHESEOS UNIVERSAE, in usum studiosae juventutis. Adornatum a *Christiano* L. Barone de Wolff potentissimi Borussorum Regis consiliario intimo, Fridericianae cancellario et Seniore, Juris Naturae et Gentium, atque Mathessos Professore ordinario, Professore Petropolitano Honorario, Academiae Regiae Scientiarum Parisinae, Londinensis ac Borusicae Membro. Editio prima in Transilvania. Claudiopoli. Typis Coll. Ref. MDCCLXXIII. [Pe verso foii de titlu: Reimprimatur Cibinii 29 Maji, 1772. B. Jos. Ant. Bajtay m.p.] XVIII + 680 p.

WOLF CHRISTIAN baron de: COMPENDIU ELEMENTAR DE MATEMATICI GENERALE, spre folosul tineretului studios, întocmit de *Cristian baron de Wolff*, consilier intim ale preaputernicului rege al Prușilor, secretar și senior friderician, pro-

fesor titular de drept natural și internațional, precum și de matematici, profesor onorar la Petrograd, membru al Academiei regale de științe din Paris, din Londra și din Prusia. Prima ediție în Transilvania. Cluj, în tipografia Colegiului reformat, 1773. *[Retipărită în Sibiu la 29 mai 1772.* B.J.A. Bajtay, m.p.] XVII + 680 p.

Obs.: Cartea aceasta este *tocmai manualul după care și-a alcătuit Lazăr prima parte a „Aritmeticei matematicești"* ce se află în manuscris la Biblioteca Academiei Române.

Bibl.: Compediul este o ediție redusă a tratatului complet al lui Wolff: *Anfangsgründe aller mathematischen Wissenschaften,* publicat în trei volume la Halle (Germania) în 1710-11. Prima ediție a Compediului a apărut tot la Halle în 1713. El se folosea ca manual în liceele vremii. *(Victor Marian:* Scrierile matematice ale lui Gheorghe Lazăr; în „Gazeta Matematică" anul XLI, nr. 8 — Aprilie 1936).

IV. CĂRȚI CARE SE AFLĂ ÎN ALTE BIBLIOTECI

A. *La Biblioteca Pedagogică din București*

98

COMENIUS IO. AMOS: UNUM NECESSARIUM SCIRE quid sibi sit necessarium in vita et morte et post mortem quod non necessariis mundi fatigatus et ad unum necessarium sese recipiens senex. *Io. Amos Comenius* anno aetatis suae LXXVII munde expendendum offert denuo recusum. Lipsiae apud Samuelem Beniaminum Waltherum, 1724. 243 + [7].

COMENIUS IOAN AMOS: SINGURUL [LUCRU CARE SE CUVINE] SĂ FIE ȘTIUT, [anume] ceea ce-ți este necesar în viață, în moarte și după moarte — prezintă redactat din nou — bătrînul *Ioan Amos Comenius,* în vîrstă de 77 ani, obosit de cele netrebuincioase ale lumii, [dar] bine cumpănind [lucrurile] și regăsindu-se întru singurul lucru de trebuință. Lipsca, la Samuil Beniamin Walther. 1724. — 243 p. + [7].

Obs.: Cartea provine dintre cărțile aflate la Avrig de prof. univ. Onisifor Ghibu, așa cum rezultă dintr-o însemnare făcută pe foaia de gardă (1942).

Lucrarea apare la anul 1668, la Amsterdam și are o mulțime de ediții. La Muzeul Teleki din Tg. Mureș se află un exemplar ediția 1713 (V. Iosif Antohi: Didactica Magna, Ed. Didact. și ped. București 1970).

B. *În arhiva D-lui Octavian Ghibu, București*

99

PEHEM, *Ios. Ioan. Nep.;* S.C.R.A.M. a Consiliis I. Un. Doct. et in antiquissima Universitate Vindobonensi juris canonici professoris p.o.;

PRAELECTIONUM IN IUS ECCLESIASTICUM UNIVERSUM, methodo discentium utilitati adcomodata congestarum Pars I., comprehendens jus ecclesiasticum publicum. Permissu Superiorum. Viennae, apul Antonium Gassler, 1791, 734 p.

PEHEM Iosif Ioan Nepomuk, Membru... al Sfaturilor guvernamentale, doctor în drept universal și profesor emerit titular de drept canonic la străvechea Universitate vieneză: PARTEA I a PRELEGERILOR DE DREPT BISERICESC UNIVERSAL, redactată după o metodă folositoare studenților, culegerea cuprinzînd dreptul bisericesc public. Cu învoirea superiorilor. Viena, la Anton Gassler, 1791. — 734 p.

Obs.: — Pe v^0 primei coperte Lazăr a făcut următoarea însemnare: Die 22-a Febr 1821 visus est Cometa magnus valde versus Crajovam, cum essemus Bukurestinni, cum esset revolutio Theodoriana ante adventum Ppis [Principis] Calimachi. Lazar. Semnătura cu cirilice.

În ziua de 22 februarie 1821 s-a văzut o cometă foarte mare spre Craiova, cînd eram la București, cînd era revoluția todoriană, înainte de sosirea principelui Calimachi. Lazar. Această însemnare, înpreună cu cea de pe cartea menționată la nr. 65 din prezentul catalog, au fost comentate amplu de prof. Onisifor Ghibu în mai multe locuri și — mai recent — în „Repere sibiene", 1980, pp. 33—62, de unde

am luat şi noi fotocopia însemnării cu cometa.

— Cartea lui Pehem face parte dintre cele descoperite la Avrig de profesorul Ghibu.

C. *La Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu.*

100

Nr. inv. 3681

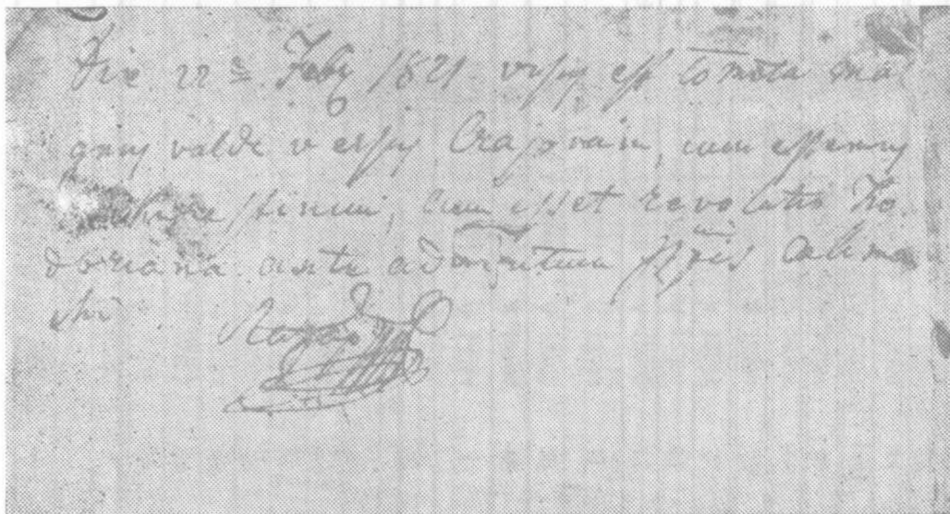
LAZAR GHEORGHE: VERSURI LA LOGODIREA MARELUI NAPOLEON CU LUDOVICA, în limba română şi franceză, Viena, 1810. (Foaie volantă îndoită în două). — Imprimată la Thad. de Schmidbauer.

Bibl.: Această Odă a fost semnalată de Profesorul Onisifor Ghibu.

Prof. Pimen Constantinescu, în revista Transilvania nr. 7, din 1973, la Sibiu, o reproduce în întregime şi o comentează (p. 19—21).

Provine din vechiul fond al Bibliotecii Brukenthal.

V. şi Const. Pascu: Cartea veche românească în Biblioteca Muzeului Brukenthal, Sibiu, 1976, p. 111—114.

99. Însemnarea lui Gheorghe Lazăr, în limba latină, pe o carte tipărită la Viena, în anul 1791, şi anume pe: Pehem I.I.N.: Prelegeri de drept bisericesc..., Viena, 1791.

TABEL SINOPTIC

al cărților înșirate alfabetic

Nr. curent	Cota actualului catalog	Titlul cărții	Anul apariției	Cotele Academiei actuală	Cotele Academiei veche	Cota Pușcariu	Cîte volume?	Semnate?	Are Bibliografie?	În ce limbă?	Natura lucrării	Are însemnări?
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	1	Aicher: Hortus inscriptionum...	1676 1684	I 73011	A 12314		2	—	da	L	ist	
2	2	Allen: Synopsis ... medicinae ...	1753	II 76259	A 12289	31	1	—	da	L	med	
3	3	Aurelius: Historia romana	1806	I 72946	A 12260	20	1	da	da	L	ist	
4	4	Batteux: Einleitung I, IV	1770 1771	I 72254	A 12262	11	2	da	da	G	A. 1	
5	5	Bauer: Geschichte der Reise... Pius VI	1752	I 73058	A 12303	14	2	da	—	G	ist.	
6	6	Biblia sacra	1645	I 73136	A 12290	68	1	da	—	L	rel	da
7	7	Blanchard: L'école des moeurs	1790	I 73079	A 12261	56	2	da	da	F	moral.	
8	8	Boerhave: Acad. Vorlesungen	1753	I 73089	A 12300	55	1	da	da	G	med	
9	91	Bossuet: Storia universale	1723	—	—	—	2	—	da	ital.	ist	
10	9	Christische Lesungen	1786	I 73708	A 12257	46	1	—	—	G	rel	
11	10	Cicero: Opera	1781	II 43062	A 12271	(44)	1	—	da	L	ist	
12	11	Cicero: Orationes	1735	I 45709	A 12258	44	1	—	da	L	ist	
13	92	Cicero: Sechs Reden	1735	—	—	—	1	—	da	G	ist	

14	12	Coing: Compendium Theol.	1784	II 73166	A 12279	60	1	da	—	L	teol
15	76	Colonius: Systema arithmeticum...	1748	Muzeul Avrig Nr. 964		—	1	—	—	G	mat
16	98	Comenius: Unum scire...	1724	Bibl. ped., I 88219		—	1	—	da	L	fil./rel.
17	13	Crusi: Abhandlung Christl.	1763	I 73081	A 12308	1	1	da	da	G	teol
18	14	Curtius: Historia Alexandri Maced.	1778	I 72330	A 12310	59	1	da	da	L	ist
19	15	Disertatio historica...	—	I 72850	A 12270	4	1	da	—	L	ist bis
20	16	Doglioni: Compedia hist.	1622	II 73276	A 12282	78	2	—	da	it.	ist
21	17	Ernyei: Conc. Tridentinum	1749	I 73717	A 12313	51	1	—	da	L	ist bis
22	18	Examen... liberté de penser	1718	I 73730	A 12319	61	1	da	—	F	fil. rel.
23	19	Fäsch. Kriegs-Lexikon	1735	II 73555	A 12281	33	1	da	da	G	şt.
24	20	Festa... officia... sanctor.	1753	I 73709	A 12304	45	1	—	da	L	teol.
25	21	Fourbonnais: ... Oekonomie	1767	I 72370	A 12288	47	2	—	—	G	econ.
26	77	Friedrich II: ... Werke	1789	Muz. Avrig	972	—	1	—	—	G	ist
27	22	Friedrich II: Werke	1789	II 74230	A 12284	28	3	—	—	G	ist
28	78	Frint: Theol. Zeitschrift	1813	Muz. Avrig	969	—	1	—	—	G	teol
29	23	Gauhe: Gen. Hist-Lexikon	1740	II 73545	A 12280	67	1	—	da	G	ist
30	24	Goll: Anführung... Religion	1754	I 73680	A 12301	34	1	—	—	G	ist.
31	25	Handbuch... Verordnungen	1786	II 73582	A 12287	42	1	—	—	G	teol
32	26	Herzens Andachten	1789	I 75073	A 12277	57	1	da	da	G	teol.
33	27	Historisch... Errichtung	1790	II 75038	A 12286	29	1	da	—	G	teol
34	28	Hoffmann: Erinnerungen...	1795	I 73699	A 12299	5	2		da	G	ist
35	93	Horatius: Opera	1727	—	—	—	1	da	da	L	lit.
36	79	Horváth: Institutiones	1767	Muz. Avrig	966	—	2	—	da	L	fil

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
37	29	Hübner: Philosoph. Geist	1781	II 73556	A 12263	58	1	da	—	G	fil	
38	80	Iahn: Archaeologia bibl.	1805	Muz. Avrig	970	—	1	—	da	L	teol	
39	30	Iahn: Einleit-Göttl. Bücher	1802	II 73529	A 12265	54	1	—	da	G	teol	
40	31	Iahn: El. Buch... hebr. Sprach	1799	II 73583	A 12275	73	1	da	da	G	teol	da
41	81	Iahn: Introd. Libros Sacros	1804	Muz. Avrig	971		1	—	da	L	teol	
42	32	Jacquin: Med. Chymie	1803	I 39561	A 12278	21	2	da	da	G	şt	
43	33	Karpe: Inst. Philosophiae	1804	II 73591	A 12272	6	3	da	—	L	fil	
44	34	Knoll: Vocabularium Bibl.	1700—1745	I 72698	A 12312	37	2	—	da	Gr-L	şt	
45	35	Koffler: Predigt...	1793	I 72235	A 12306	8	1	—	—	G	teol	
46	36	Lanjuinnais: Le monarque	1774	I 73690	A 12297	18	2	da	da	F	ist	
47	37	Lazăr Gh. Versury	1808	II 339016	A 12283	—	1	—	da	R	lit	
48	100	Odă lui Napoleon	1810	Brukenthal	3685	—	1	—	da	RF	lit	
49	86	Leucht: Vitae Sanctorum	1662	Muz. Avrig	952	—	2	—	da	G	teol	
50	38	Livius Tit.: Les décades	1694	I 72945	A 12317	16	1	—	da	F	ist	
51	39	Maczek: Reine Philosophie	1803	I 72310	A 12311	24	1	da	—	G	fil	
52	40	Mannhart: Christliche Al.	1779	I 72269	A 12307	25	2	da	—	G	ist. rel.	
53	41	Martini: ...Vèlkerrecht	1783	II 72454	A 12266	52	1	da	—	G	dr.	
54	42	Martini: Ius civitatis	1795	I 72309	A 12293	48	1	—	da	L	dr.	
55	94	Martini: Ius civ. ...Nat	1795				2	—	da	L	dr.	
56	95	Matthia: Lexicon L-G	1749				1	da	da	LG	şt.	
57	87	Matthisson: Erinnerungen 1813,	1810	Muz. Avrig	959—961	—	3	—	—	G	lit	
58	43	Mayer: Das Exangelium	1783	II 72455	A 12268	2	1	da	—	G	teol	
59	44	Mazzioli: Predigten	1793	I 72232	A 12306	8	1	da	—	G	teol	
60	96	Meissner: Erzählungen	1784	—	—		1	—	—	G	lit.	

61	88	Michaelis: Werke	1791	Muz. Avrig	957		1	—	—	G	lit.	
62	45	Ohnhauser: Ohrenbeicht	1784	I 72236	A 12306	8	1	—	—	G	teol.	
63	82	Pařizek: Lehrmethode	1797	Muz. Avrig	965	—	1	da	—	G	ped.	
64	99	Pehem: Ius ecclesiasticum	1791				1	da	—	L	dr.	da
65	46	Pomey: Syntaxis ornata	1772	I 72273	A 12305	75	1	da	da	L	lit.	
66	83	Psalida: Vera felicitas	1791	Muz. Avrig	963		1	—	—	Gr L	teol.	
67	90	— Psaltire	1775	Muz. Avrig	456	—	1	—	da	R	teol.	
68	47	Reichenberger: Pastoral...	1805	II 72482	A 12267	22	2	—	da	G	teol.	
69	48	Reyberger: Inst. Ethicae	1808	II 72486	A 12264	74	1	da	—	L	teol.	
70	49	Richard: Descript. Italie	1770	I 72255	A 12316	15	1	da	—	F	ist.	
71	50	Sandini: Vitae Pontific.	1748	I 72903	A 12291	13	1	da	da	L	teol.	
72	89	Ier. Sava: Octoih	1720	Muz. Avrig	953		1	—	da	R	teol.	
73	51	Schneller: Predigt	1792	I 72233	A 12306	8	1	—	—	G	teol.	
74	52	Schram: Ius eccl. public.	1774	II 72902	A 12292	27	2	da	da	L	dr. rel.	
75	53	Schütz: Apologie Lessings	1781	I 72330	A 12309	17	1	da	—	G	lit.	
76	54	Seiler: Altes Testament	1782	I 72928	A 12295	35	2	—	da	G	teol.	
77	55	Seneca: Die Briefe des	1766	II 72931	A 12251	71	1	da	da	G	ist.	
78	56	Simonis: Biblia Hebraica	1767	II 72820	A 12273	66	1	—	da	LEb	teol.	
79	57	Sittenrede	1793	I 72234	A 12306	8	1	—	—	G	teol.	
80	58	Sonnenfels: Grundl. Polizey	1771	I 72947	A 12253	9	1	—	—	G	econ.	
81	59	Le spectacle de la Nature	1752	I 49823	A 12252	36	2	—	—	F	st.	
82	60	Steelle: Der Schwätzer	1756	II 72230	A 12274	19	2	da	da	G	mor.	
83	61	Storchenau: Phil. der Relig	1807	I 72936	A 12315	3	3	—	—	G	f. rel	
84	62	Das alte Testament		I 78191	A 12254		2	—	—	G	teol.	
85	63	Das neue Testament	1689	I 78192	A 12254		1	—	—	G	teol.	
86	64	T. Beza: Novum Testamentum	1565	I 78188	A 12255		1	—	da	GrL	teol.	

1	2	3	4	5	6	61	8	9	10	11	12	13
87	65	Uhsen: Leben des... Königs	1716	I 72937	A 12302	30	1	da	—	G	ist.	da
88	84	Viertaler: Litteraturzeit.	1800	Muz. Avrig	967		1	—	—	G	lit.	
89	66	Vogel: Arzneywissenschaft	1789	II 72841	A 12285	50	1	—	—	G	med.	
90	67	Waller: Syst. Mineralog.	1778	II 72285	A 12269	43	1	da	da	L	şt.	
91	68	Weiss: Verzeichnisse	1768	Muz. Avrig	968		1	—	—	G	lit.	
92	85	Weller: Gram. graeca nova	1728	I 13963	A 12298	26	1	—	da	Gr	şt.	
93	69	Wendel: Religionslehre	1780	I 72909	A 12294	10	2	da	—	G	teol.	
94	70	Wendel: Wahrheiten... Iesul	1791	I 72945	A 12318	32	1	—	—	G	teol.	
95	71	Wernischek: Genera planta.	1763	II 72839	A 12276	40	1	—	da	L	şt.	
96	97	Wolff: Compendium Mathes.	1772	—	—	—	1	—	da	L	mat.	
97	72	Wolff: Allerhand...	1745 1738	I 72929	A 12259	—	2	da	—	G	şt.	
98	73	Wolff: Vernünftige Gedanken	1738 1733	I 72932	A 12296	7	3	—	—	G	fil.	
99	74	Wolff: Vernünftige Gedanken	1751 1751 1754	I 74284 I 74285 I 74286	A 12296 A 12296 A 12296	7	3	da	da	G	fil.	
100	75	Wolff: Vernünftige Gedanken	1760	I 74284	A 12296	7	1		—	G	fil.	

Legendă: a.l. = artă, literatură; dr. = drept; econ. – economie; fil. = filozofie; ist. = istorie; med. = medicină; ped. – pedagogie; rel. = religie; teol. = teologie; şt. = ştiinţă.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1 Bianu Ioan, Hodoş N. (şi Simionescu): Bibliografie românească veche, Bucureşti, 1903; vol. I—IV, Prescurtat: B.R.V.

2 Bibliographia Hungariae (1712—1860), 3 vol. Presc. B.H.

3 Brunet, Jaques-Charles: Manuel du libraire, vol. I—IV + Suplim. I, II, Paris, 1860—1880.

4 Buchberger Mich.: Lexicon für Theologie und Kirche, ed. 1934 şi 1960. Presc.: L.Th.K.

5 Cappelli Adriano: Dizionario di Abreviature latine ed italiane, Milano, 1912.

6 Colectiv de autori: Scriitorii greci şi latini. Ed. Şt. şi Encicl. Buc, 1978. Presc. S.G.L.

7 Duică, G. Bogdan: Gheorghe Lazăr; Cultura Naţională, Bucureşti, 1924. Pres. G.B.D.

8 Duică G.B. şi Popa-Lisseanu: Viaţa şi opera lui Gheorghe Lazăr, Bucureşti, „Jockey Club", 1924. Presc. G.B.D. şi P.L.

9 Făget Doina şi Calcan Rodica: Gheorghe Lazăr, Bibliografie, Biblioteca Centrală Universitară, Bucureşti, 1979.

10 „Floarea Darurilor" revistă editată de N. Iorga, an I — 1907.

11 Ghibu Onisifor şi Ghibu Octavian, „Repere Sibiene", II, 1980.

12 Graesse I.G.Th.: Trésor de livres rares et précieux, v. I—VI + Supl., Londra-Paris, 1859—1867, 69. Presc.: Graesse.

13 Graesse I.G.Th.: Orbis Latinus — Berlin, 1909.

14 Heimbucher, Dr. Mich.: Orden und Kongregationen, Paderborn, 1933 I—II.

15 Jöcher, Chr.-Gottl.: Allgemeinen Gelehrten Lexikon, Leipzig, 1750—51, I—IV + Supl. I, II.

16 Larousse du XX-me siècle, în 6 vol.

17 Grand Larousse Universel, în 17 vol. — G.L.U.

18 Migne Teodore: Patrologie, Tome I şi XXIII.

19 Mihăilescu Teodor: Biblioteca lui Gh. Lazăr privită dintr-o nouă perspectivă, Bucureşti 1974.

20 Milicescu Emilia: Gheorghe Lazăr, Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

21 Milkau Fritz: Handbuch der Bibliothekwiessenschaft, I, Leipzig, 1931.

22 Pârnuţă Gheorghe: Gheorghe Lazăr, Edit. Şt., Buc., 1973.

23 Plămădeală Dr. Anton: Dascăli de cuget şi simţire românească, Edit. Institutului Biblic, Bucureşti, 1981.

24 Popovici Dumitru: La littérature roumaine à l'époque des Lumières. Centrul de cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1945.

25 Puşcariu, Dr. Ilarion, Arhimandrit, Documente pentru limbă şi Istorie, v. I, Libr. Arhidiecezană, Sibiu, 1989.

26 Veress Andrei: Bibliografia româno-ungară, I—III, Bucureşti, 1931—1935.

27 Wentzel und Welte: Kirchen Lexikon, 9 vol.

28 Iani David M. Chr.: Q. Horatius Flaccus, Opera, I. pag. LXVIII.

29 Dictionnaire de la Bible.

Prof. Axente Creangă şi | *Gheorghe Răduţiu* |

E R A T Ă

Rev. Teol. Nr. 4/1991

p. 95 r. 38 s. după Gh. Lazăr, în loc de: ..., se scrie: privită dintr-o nouă perspectivă, Bucureşti, 1974.

p. 96, r. 2 j, în loc de: luţiu se citeşte: duţiu.

p. 98, *cartea 1* text latin, r. 7, în loc de bospitolium se citeşte hospitalium.

p. 98, *cartea 1*, text latin, r. 9, în loc de Arhi-, se citeşte Archi-.

p. 98, *cartea 1*, text român, r. 5, între cuvintele arsenalelor şi termelor, se consideră intercalate cuvintele: fortificaţiilor, lucrărilor de apărare, porturilor, apeductelor.

p. 99 *cartea 3*, text latin, după r. 3, 218 p., se adaugă: Legată în carton.
p. 100, cartea 6, text român, r. 5 de jos, se consideră *Ceatea** și se completează pagina cu nota subliniară: *) e vorba de satul Cetea, jud. Alba.
p. 103, cartea 9 text german, r. ultim: 1786, 36 p., se completează cu: legată în carton.
p. 104, cartea 10, text român, r. 4, se completează cu: București 1978.
p. 105, cartea 13, text rom., r. 1, în loc de CRUSI se scrie CRUSIUS, r. ultim după G.L.U. urmează: vol. 5, pag. 605.
p. 100, cartea 6, text rom. — după rîndul 6, se adaugă textul: Cele 54 pag. nenumerotate cuprind: I. Hieronimi Prologus Galeatus.

Rev. Teol. Nr. 5/1991

p. 90, cartea 15, text rom., r. ultim, cuvîntul creştinilor se înlocuieşte cu: suferite de creştini.
p. 92, cartea 17, text rom., r. 2, j. tabelul se înlocuieşte cu tabelele.
p. 92, cartea 18, text francez, r. 1 LIBENTÉ, se înlocuieşte cu LIBERTÉ.
p. 94, cartea 23, text rom., la VIII, se adaugă p. 1078.
p. 94, cartea 24, text germ., r. 3: Osterreich, se înlocuieşte cu: Oesterreich.
p. 97, cartea 31, text rom., Observaţie, r. 3 *Speandu*, se scrie *Speandu**.
p. 97, cartea 31, text rom. Observaţie, r. ultim se scrie *Beciu** şi nota subliniară: *) Universitatea din Viena.
p. 99, cartea 35, text rom., r. 2: Scoţieni*, se adaugă nota subliniară: * un ordin călugăresc răspîndit în Europa.
p. 101, cartea 40, text germ., r. 1, după cuvîntul hochwürdigen se intercalează FRANZ XAVER.
p. 101, cartea 43, text germ., r. 4, Semantă se înlocuieşte cu Semnată.
p. 102, cartea 44, text rom., r. 2, unul din cei doi: *din* se anulează.
p. 102: între textul românesc al cărţii nr. 44 şi cartea următoare se pune n-rul 45.
p. 102, cartea 45, text rom., r. 5: c cu I, devine ţ cu I.
p. 102, cartea 46, text latin, r. 3, Principium se înlocuieşte cu Principum.

Rev. Teol. Nr. 1/1992

p. 75, cartea 50, text lat., r. 1 — cuvîntul penultim nu e ES, ci EX.
p. 75, cartea 50 text lat., r. 2, studia se înlocuieşte cu studio.
p. 75, cartea 50, text lat., r. 3 Custodus, se înlocuieşte cu Custodis.
p. 76, cartea 52, text român, r. 6: Fii se înlocuieşte cu: Fiii.
p. 82, cartea 72, text german: Natzr und Kunst devine: Natur und Kunst.
p. 76, cartea 54, text german, r. 2, sammt, se înlocuieşte cu samt.
p. 77, cartea 56, text rom., r. 1, JOHANN, se înlocuieşte cu Ioan.
p. 78, cartea 59, text francez, r. 1, D ELA, se înlocuieşte cu DE LA.
p. 79, cartea 64, text latin, r. 1, Latine, se înlocuieşte cu Latinè.
p. 84, cartea 74, text rom., r. 6 şi 7, textul: de ştiinţe regale a Marii Britanii şi regale a Prusiei — se înlocuieşte cu textul: regale de ştiinţe ale Marii Britanii şi Prusiei.
p. 84, cartea 75, text român: acelaşi titlu al se înlocuieşte cu: aceleaşi titluri ale.

Gheorghe Firca: STRUCTURI ŞI FUNCŢII ÎN ARMONIA MODALĂ

Editura Muzicală, Bucureşti, 1988; 478 p.

„Structuri şi funcţii în armonia modală" se numără între cărţile ce se citesc greu, fiind necesare nu doar cunoştinţe generale de cultură muzicală (dar şi speciale), ci şi afinităţi cu modul acrivios, riguros ştiinţific, de abordare a subiectului.

Autorul nu lasă o noţiune importantă pentru clarificarea problemelor ce interesează să plutească în zone de sens probabile, datorate unor vehiculări (fie şi de specialitate) mai mult sau mai puţin întîmplătoare. Excursul istoric permanent — ca şi cel filozofic, estetic şi teoretic fundamental — şi notele extinse (pînă la a putea constitui o mică lucrare paralelă) redefinesc un sistem solid de accepţiuni, ce permit tratarea temei cu o suficientă siguranţă conceptuală şi o conştienţă de sine remarcabilă a metodologicului.

Partea I-a, „Sistematica" ne introduce ex abrupto, prin primele două capitole — scurte, dar deja cu partea de note mai mare ca textul — „Actualitatea temei" şi „Armonia modală există? (sau despre morfologie)", într-un domeniu al expresiei concentrate ce lasă puţine şanse eventualului semidoct. „Ca specie şi ipostaziere a categoriei armonicului, armonia modală... (apărută) în ansamblul evenimentelor din planul structural al muzicii primei jumătăţi a secolului (nostru)"... (p. 8), cere o reevaluare chiar a armonicului însuşi, în contextul tendinţelor apărute mai ales după 1950, în direcţia post-serialismului sau a aleatorismului, cu o accentuare a interesului asupra ritmului — aceasta ducînd la o generalizare a „elementului tehnic, care devine astfel un element conceptual. De la ritm şi tempo se ajunge la noţiunea de durată, de la durată la aceea de timp" (idem).

Pe de altă parte, „armonia modală... se poate defini (şi) ca o *armonie politonică*... avînd ca funcţionalitate, raporturile, ierarhiile şi dinamica ce decurg din diferite particularizări ale melodicii modale..." (p. 22—23).

Capitolul al III-lea, „Teoreticul, şanse de cunoaştere şi consecinţe practice", poate fi considerat şi ca un mic studiu-eseu în sine despre cunoaştere — în particular despre avatarurile istorice ale descifrării tainei muzicii: fizicalism (începînd cu Pitagora) sau psihologism, structuralism şi simbolism, analogii secrete (Blaga), metafizică şi alte multe ajungeri filozofice fac deliciul pasionaţilor istoriei mai spiritual-teoretice a culturii muzicale.

Pe aceeaşi linie, devenită acum familiară cititorului, se înscriu următoarele capitole ale Sistematicii: „General-particular în raportul dintre armonie şi tonalitate", „Dilema dualism-monism", „Structura" şi „Monovalenţă-plurivalenţă (sau despre funcţie)"....

Ne oprim mai puţin asupra părţii a doua, „Tipologie", care concretizează tipologic coordonatele teoretice generale (enunţate în prima parte) în elementele specifice ale armoniei modale. Remarcăm doar cap. al XVII-lea „De la ison la heterofonie" — pentru „că atît polifonia cît şi armonia... se „alimentează", fie şi indirect, atît de la ison cît şi de la heterofonie..." (p. 397) şi pentru că isonul este un „element atît de important (în primul rînd prin frecvenţa sa) pentru execuţia *muzicii bizantine* (s.n.)... (beneficiind) în notaţia bizantină de o definire corespunzătoare funcţiei sale... (dar nesupunîndu-se strict unei) preciziuni noţionale... în practică (relevîndu-se) o aplicare spontană, neristrictivă... neobligatorie". (p. 398).

De fapt, la modul general, „substanţa componisticii modale" (în special a celei româneşti) îşi are „rădăcinile în folclor sau monodicul bizantin" (p. 24, nota 5) şi aceasta este punctul de maxim interes şi actualitate şi pentru *cîntarea bisericească*

ortodoxă românească, care-şi poate legitim apropia cîştigurile unei muzicologii (mai mult sau mai puţin) laice... Să observăm aici şi exemplele folosite de autor din lucrările bisericeşti ale compozitorilor D.G. Kiriac, I.D. Chirescu, Th. Teodorescu... sau citările din Nifon Ploieşteanu, Grigore Panţiru şi Sebastian Barbu-uBcur... (cap. XVI).

*

Densitatea frazei, stilul elevat şi, am putea spune, eficacitatea expunerii, la capătul parcurgerii textului (uneori anevoioasă, nu atît datorită vreunei aridităţi, cît necesităţii popasurilor de reevaluare personală continuă a perspectivelor teoretice...) sînt aducătoare de alese satisfacţii intelectuale.

„Structuri şi funcţii în armonia modală" este astfel o carte la care poţi reveni, poate nu desăvîrşit în sensul referenţial, dar totuşi pentru o necesară fundamentare — cel puţin metodologică — a unor demersuri teoretice ulterioare.

Pr. asist. Vasile Grăjdian.

IN MEMORIAM

VIAŢA BISERICEASCĂ

URME DIN TRECUT

RECENZII